

**ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА МЕТОДИКИ ЇЇ
НАВЧАННЯ**

МОВНІ ВИМІРИ СВІТУ

**Матеріали
V Міжнародної науково-практичної
студентсько-учнівської конференції
(24 квітня 2025 р., м. Житомир)**

Житомир 2025

УДК 811.161.2+81-119
М 77

*Рекомендовано до друку вченою радою
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(протокол № 11 від 30 травня 2025 року)*

Рецензенти:

Кучерук О. А., доктор педагогічних наук, професор кафедри української та методики її навчання Житомирського державного університету імені Івана Франка;

Плечко А. А., кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Поліського національного університету;

Тищенко Т. М., кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

М77 Мовні виміри світу : матеріали V Міжнар. науково-практ. студент.-учнів. конфер. (24 квіт. 2025 р., м. Житомир) / за заг. ред. Г. І. Гримашевич; відп. за вип. В. М. Титаренко, А. В. Ящук. Житомир, 2025. 109 с.

У збірнику вміщено наукові роботи магістрантів, студентів та учнів, у яких порушено актуальні проблеми з лексикології, фразеології, граматики, діалектології, історії мови, ономастики, стилістики української мови.

Призначений для вчителів-словесників, студентів-філологів та всіх, хто цікавиться проблемами української мови.

Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за зміст матеріалів і правильність цитування несуть автори.

ЗМІСТ

АНДРОЩУК Ю. С. ВАРІАТИВНІСТЬ ДІЄСЛІВНИХ ФОРМ У ПЕРЕСОПНИЦЬКОМУ ЄВАНГЕЛІЇ.....	5
БЕХ Т. В. ФОНЕТИЧНІ ДІАЛЕКТНІ РИСИ СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКОЇ ГОВІРКИ СЕЛА ЛУЧАНКИ КОРОСТЕНСЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ: КОНСОНАНТИЗМ.....	8
БУРКОВСЬКА Т. М. ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 5 КЛАСІ.....	11
ВОЙТОВИЧ А. О. ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ У ФОРМУВАННІ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ РУМУНСЬКОЇ МОВИ).....	14
ВОЛОТІВСЬКА І. В. ІНШОМОВНІ СЛОВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ: МІЖ НЕОБХІДНІСТЮ ТА НАДМІРНІСТЮ (ЗА РОМАНОМ М. КІДРУКА «НЕ ОЗИРАЙСЯ І МОВЧИ».).....	17
ГАЙДУЧЕНКО А. І. НОМІНАЦІЯ ЛЮДИНИ В КНИЗІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ «КАРБИ І СКАРБИ. ПОСВІТ КАРПАТСЬКОГО СВІТУ».....	19
ГОРДІЙЧУК А. О. ВІДОБРАЖЕННЯ ДІАЛЕКТНИХ РИС ГОВІРКИ С. ОСТКИ САРНЕНСЬКОГО Р-НУ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛ. У ВЕСІЛЬНИХ ПІСНЯХ.....	22
ДОБРОВОЛЬСЬКА І. В. ЛЕКСИЧНІ ДІАЛЕКТИЗМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ РЕЧЕЙ ПОБУТОВОГО ВЖИТКУ В РОМАНІ ГАЛИНИ ПАГУТЯК «ОКО СВІТУ».....	25
ДОВМАТ Х. В. НАЗВИ ВІЙСЬКОВІ ЗВАНЬ, РАНГІВ ТА ПОСАД У ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ Б. ГУМЕНЮКА.....	29
ДОНГА А. О. ВПЛИВ ВІЗУАЛЬНОГО КОНТЕНТУ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ НА РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ УЧНЯМИ МОЛОДШИХ КЛАСІВ.....	32
КИРИЧУК В. С. ДІЄСЛОВА-ЖАРГОНІЗМИ В АНТОЛОГІЇ ПРЕДСТАВНИКІВ ЖИТОМИРСЬКОЇ ПРОЗОВОЇ ШКОЛИ «ВЕЧЕРЯ НА ДВНАДЦЯТЬ ПЕРСОН».....	35
КЛОЧКО Б. О. ФОНЕТИЧНІ РИСИ ГОВІРКИ СЕЛА КИКОВА ЗВЯГЕЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	38
ЛОЗОВА О. Р. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ МОВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКОГО ТОВАРИСТВА.....	40
МАКСИМЧУК К. В. ІНШОМОВНА ЛЕКСИКА В НАУКОВИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ВИДАННЯХ.....	44
МАРИНЕНКО А. В. ФРАЗЕОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК МОЄЇ РОДИНИ.....	47
МАХНЕВИЧ Т. С. ФЕМІНІТИВИ ІЗ СУФІКСАМИ -ЕС(А), -ИС(А) В ПРАВОПИСНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ ХХІ СТ.....	50
МИКОЛАЄНКО А. В. ВІДОБРАЖЕННЯ СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКИХ ФОНЕТИЧНИХ РИС У ВЕСІЛЬНОМУ ОБРЯДІ СЕЛА НОВИНА КОРОСТЕНСЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	52
МОЖАРОВСЬКА С. В. ФОНЕТИЧНІ РИСИ ГОВІРКИ С. ТХОРИН КОРОСТЕНСЬКОГО Р-НУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛ.....	54

МУРАВСЬКА Я. В. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ВАРІАНТИ ПОБУТОВОЇ ЛЕКСИКИ В ЖИТОМИРСЬКИХ ПАМ'ЯТКАХ XVI–XVII СТ.....	57
НІКІТЕНКО С. А. МЕТАФОРИЧНІ ОБРАЗИ В ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА.....	60
ОЛІЙНИК О. Ю. ЛЕКСИЧНІ ІННОВАЦІЇ В РОМАНІ «КОЛОНІЯ» МАКСА КІДРУКА.....	64
ПАГУТА С. Р. ФРАЗЕМИ З КОМПОНЕНТОМ-КОЛЬОРОНАЗВОЮ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ «СЛОВНИКА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ» (КИЇВ, 2003): СТРУКТУРНО-ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	68
ПОЛЕНОК В. О. ЛЕКСИКА ЗАКОНОДАВЧОГО ПІДСТИЛЮ У ВОКАБУЛЯРІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ.....	71
ПОЛКОВНИЙЧУК І. С. МІЛІТАРНА ЛЕКСИКА В ЗБІРЦІ «ТУТ БУЛИ МИ» АРТУРА ДРОНЯ.....	75
РУДЮК Д. В. АНГЛОМОВНИЙ ФУТБОЛЬНИЙ МЕДІА-ДИСКУРС.....	78
РУСІНЧУК А. С. ФІЛОСОФІЯ МОВИ ТА КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ В ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ КУРСАНТА ВІЙСЬКОВОГО ВНЗ.....	81
СЕМЕНУХА І. О. ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КНИЖКОВИХ БЛОГІВ У ФОРМУВАННІ ЯКІСНОГО ЧИТАЦЬКОГО ДОСВІДУ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	83
ФИДРА В. М. ЛЕГЕНДИ ТА ПЕРЕКАЗИ С. ВЕРТОКІЇВКА ЖИТОМИРСЬКОГО РАЙОНУ.....	86
ЧЕРНУХА В. В. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЛЕКСИКИ У ТВОРЧОСТІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ АВТОРІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	90
ЧОРНОПЛЕЧА К. Р. ФОНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОВІРКИ СМТ ВИРИ САРНЕНСЬКОГО РАЙОНУ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	93
ШЕПЕТЬКО А. П. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ОБРЯДОВОГО КОНТЕКСТУ В УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ.....	95

МАТЕРІАЛИ УЧНІВ

ДЬЯКОВА А. В. МОВНЕ ПОРТФОЛІО ШКОЛЯРА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В АНГЛОМОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	98
КОЛОМІЄЦЬ Я. С. СУРЖИК У ПОБУТІ УКРАЇНЦІВ.....	101
ПАНЧУК В. В. МОВА Й ТЕРМІНИ ОБ'ЄКТНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПРОГРАМУВАННЯ: ЛЕКСИКОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ТЕХНІЧНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ.....	104
ПОДОЛЯКО В. В. ОНОМАСТИЧНИЙ ПОРТРЕТ ШКІЛЬНОГО КОЛЕКТИВУ: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ПОХОДЖЕННЯ ПРИЗВИЩ УЧНІВ 10-Х КЛАСІВ.....	107

Ю. С. Андрощук,
здобувачка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент В. М. Титаренко)

ВАРІАТИВНІСТЬ ДІЄСЛІВНИХ ФОРМ У ПЕРЕСОПНИЦЬКОМУ ЄВАНГЕЛІЇ

У XVI столітті тривало інтенсивне формування української літературно-писемної мови. Саме в цей період активно встановлювалися морфологічні норми, окремі з яких виникали в результаті поєднання церковнослов'янської мови з народною розмовною практикою. Така морфологічна різноманітність спостерігається в текстах Пересопницького Євангелія, що відображає складність процесу вироблення мовних стандартів, де переплелися церковнослов'янські впливи, місцеві діалектні особливості та соціокультурні чинники, ставши підґрунтям для подальшої кодифікації української мови.

Пересопницьке Євангеліє – визначна пам'ятка староукраїнської літературної мови, яка має велике значення для вивчення історії української мови, також є важливим свідченням культурної і релігійної ідентичності українців.

Рукопис привертав увагу багатьох дослідників (А. Бодянський, Л. Гнатенко, А. Грузинський, М. Думітрашко, П. Житецький, С. Маслов, А. Назаревський, В. Німчук, І. Огієнко, Р. Павлуцький, В. Перетц, П. Плющ, Ю. Тиховський, американський дослідник М. Кей). Вагоме місце посідають дослідження І. Чепіги, яка присвятила вивченню пам'ятки понад 20 років своєї наукової діяльності.

Мовна основа Пересопницького Євангелія формувалася під значним впливом церковнослов'янської традиції, що визначало збереження архаїчних морфем.

Оскільки текст є релігійним, у ньому функціонує багато церковнослов'янських форм, котрі контрастують із народними, чим створюється варіативність, наприклад, у формах дієслів.

Вивчення різноманітності дієслівних форм у Пересопницькому Євангелії є цінним джерелом для осмислення розвитку морфологічної структури української мови XVI століття. Текст цієї пам'ятки демонструє складну взаємодію книжної традиції та народнорозмовних елементів у формуванні дієслівної парадигми.

У системі форм теперішнього часу спостережено ареальне функціонування церковнослов'янських та староукраїнських флексій: у формах третьої особи однини засвідчено варіювання флексій **-ть / -тъ** та нульового закінчення: *бждеть* [2, с. 232] – *бждє* [2, с. 235], *глаголетъ* [2, с. 243] – *глаголе* [2, с. 245]. Форми множини демонструють варіативність закінчень **-оуть / -ють** та **-ать / -атъ**: *приходать* [2, с. 167] – *приходжтъ* [2, с. 169], *видать* [2, с. 261] – *виджтъ* [2, с. 263].

У другій особі однини теперішнього та простого майбутнього часу дійсного способу виявлено варіювання флексій **-шь** та **-ши**. Історично форми на **-ши** були характерними для живої мови східних слов'ян XI–XII століть. Поступова еволюція призвела до переходу **-ши** в **-шь**, де **ь** спочатку позначав м'якість кінцевого приголосного. У Пересопницькому Євангелії переважають форми з новішою флексією **-шь**: *берешь* [2, с. 305]. Паралельно вживаються форми з обома закінченнями: *боудешь* [2, с. 147, 162] – *боудеши* [2, с. 166, 206], *видишь* [2, с. 145] – *видиши* [2, с. 18, 38].

У формуванні майбутнього часу важливу роль відіграють аналітичні конструкції, що складаються з інфінітива дієслів недоконаного виду в поєднанні з допоміжним дієсловом **быти**: *боудешь видѣти* [2, с. 237].

Система форм минулого часу в Пересопницькому Євангелії відображає перехідний етап у розвитку української мови. Пам'ятка фіксує вживання аориста, що свідчить про вплив старослов'янської традиції. Аорист виражав єдину, моментальну або тривалу нерозчленовану дію в минулому.

Проте найбільш поширеними в тексті виступають перфектні форми минулого часу. Перфект, як складена форма минулого часу, означав наявний стан, що виник унаслідок минулої дії. У першій та другій особах обох чисел переважно зберігається дієслово-зв'язка в перфектних конструкціях.

Значну варіативність виявлено у формах минулого часу, де задокументовано співіснування перфекта й аориста: *бысть* [2, с. 168] – *быль еси* [2, с. 199], *въздасть* [2, с. 27] – *даль есть* [2, с. 278]. Така дублетність форм відображає поступовий перехід від синтетичних форм минулого часу до аналітичних конструкцій, характерних для української мови.

Аналіз варіативності дієслівних форм у Пересопницькому Євангелії дає підстави стверджувати про системний характер мовних змін у XVI столітті. Це свідчить про складні процеси взаємодії книжної та народної мовних стихій у період формування української літературної мови. Співіснування різних варіантів відображає поступовий процес становлення морфологічної системи української мови.

Мова факсимільного видання є феноменом національної культури України, адже вона свідчить про початок розквіту української писемності та літератури. Ця пам'ятка є важливим джерелом для дослідження історії української мови та відображає внесок українських дослідників у збереження і розвиток своєї культурної та релігійної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Крижанівська О. І. Історія української мови: Історична фонетика. Історична граматики. Київ: Академія, 2010. 248 с.
2. Пересопницьке Євангеліє 1556–1561: Дослідження. Транслітерований текст. Словопоказчик / підгот. І. П. Чепіга за участю Л. А. Гнатенко; наук. ред. В. В. Німчук. Київ, 2001. 703 с.

3. Чепіга І. П. Пересопницьке Євангеліє – унікальна пам'ятка української мови. *Пересопницьке Євангеліє 1556–1561: Дослідження. Транслітерований текст. Словопоказчик* / науковий редактор В. В. Німчук. Київ, 2001. С. 13–54.
4. Чепіга І. Пересопницьке Євангеліє і морфологічний стандарт української мови. *Український діалектологічний збірник*. Київ: Наукова думка, 1997. С. 231–236.

Т. В. Бех,
здобувачка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

ФОНЕТИЧНІ ДІАЛЕКТНІ РИСИ СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКОЇ ГОВІРКИ СЕЛА ЛУЧАНКИ КОРОСТЕНСЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ: КОНСОНАНТИЗМ

Етномовний континуум Середнього Полісся, до якого належить говірка села Лучанки Коростенського (раніше – Овруцького) району Житомирської області, вирізняється з-поміж інших діалектних ареалів низкою фонетичних особливостей, особливо в царині консонантизму, які стабільно зберігаються в діалектному мовленні. Варто зазначити, що фонетичні особливості північноукраїнського ареалу, зокрема й середньополіських говірок, у діахронному аспекті були предметом дослідження В. Мойсієнка [3].

У II половині XX століття М. Никончук [5], докладно вивчаючи лексичну систему правобережнополіського діалекту на матеріалі 465 обстежених говірок, підкреслював водночас і стан збереження архаїчних фонетичних рис. До цього ж періоду належать і наукові праці Т. Назарової [4], у яких репрезентовано фонетичну діалектну систему говірок Нижньої Прип'яті. Нині особливості функціонування, збереження та динаміки фонетичних рис у сучасних середньополіських говірках Житомирської області досліджує Г. Гримашевич [1; 2].

Мета нашого дослідження – аналіз фонетичних рис у системі консонантизму в зазначеній говірці за матеріалами діалектних текстів. Джерелами дослідження слугували матеріали, зібрані під час навчальної (діалектологічної) практики у 2023 році.

Записи говіркового мовлення було здійснено в жительки села Лучанки Коростенського (раніше – Овруцького) району Житомирської області Невмержицької Валентини Дмитрівни, яка народилася 17 грудня 1955 року в названому вище селі та прожила там усе своє життя, має мінімальну освіту, тобто 10 класів школи, працювала в продуктовому магазині.

Проаналізувавши записані тексти, можемо визначити такі діалектні риси в системі приголосних говірки села Лучанки Коростенського (раніше – Овруцького) району Житомирської області:

1) ствердіння [т] в особових формах дієслів теперішнього часу та у формі інфінітива, який закінчується суфіксом -т: *'да ў́же це во\н'і ў п\йатн'іцу прійш\ли ў \пoп'іти / ў́же бат'ки сог\ласнийе **отда\ват** от во\ни ў́же ў су\боту заси\лайут сва\тоў; на д\руг'і \ден' у\ўже х\лопец' з \д'іўчинойу у\ранц'і **ста\йут** і й\дут' **зват** і \з'іл':і род\н'іх ко\го там / ко\го **звут** / шоб **при\ходи\т** ў́же на с\ватан':е; **пода\йут** за\йаву / роз\п'ішуц':а // н'е / пода\л'і за\йаву / а \пoт'ім у\ўже у х\лопца \ши\йут в'ен\к'і // ви' мо й не з\найет'е / йа\к'і / но то та\ко у х\лопца \ши\йут // а у моло\дої \ши\йут от\дел'но в'ен\ка // ота\к'і \л'енті*

чап\л'айут' у\же / ў йі\йі сва\йа ж с\вад'ебна йе / ал'е то ўже **шш'йут** д'іў\чата **при'ход'ат** і **шш'йут** йо\го ;

2) диспалаталізація [ц] у різних позиціях у словах: ко\лис' **х\лопец** з \д'івчиної \ход'ат' / встре\чайуц':а / встре\чайуц':а / от у\же во\ни' \майут' же\н'іц':а; ну уже йак бат'к' да\йут сог\лас'іу / ўже во\ни **при'ход'ат** у **п\йатн'іцу** / бат'ко із \си'ном / ну ўже йак бат'ка не\ма / то \мат'і ; да ўже це во\ни' у **п\йатн'іцу** при'йшли' ў \поп'іти' / ўже бат'ки сог\ласни'йе отда\ват от во\ни ўже у су\боту заси\лайут сва\тоў; там у\с'і \йест' і **д\вацат'** муш\чи'н / ну ўже с\кол'к'і ка там род'н'а; н'е / пода\л'і за\йаву / а \пот'ім у\же у **х\лопца** **шш'йут** в'ен'к'і; а \пот'ім ўже с\тариу д\ружку і \сок'і / там \йест' **д\вацат'** \маршалкоў / у\с'і во\ни перес\качут з \ц'ім'і д\ружкам'і;

3) відсутність звука [ф]. Мовознавці зазначають, що український діалектний консонантизм характеризується саме цією ознакою, яка розповсюджена майже на всій території України. На території Середнього Полісся діалектологи, замість [ф] спостерігають, відповідники [х], [п], [хв] [2].

У досліджуваній говірці відзначаємо тільки заміну [ф] на [хв]: і закр'і\вайут у \хат'і **хв'іраночк'і** // ко\л'іс' бу\л'і / \зараз ш\тори' / а ко\л'іс' **хв'іраночк'і** бу\л'і // і закри'і\вайут' / бо \л'уд'і хо\д'іл'і п'ід \окна і сч'і\тал'і / с\кôл'к'і сва\тоў пр'ійшло // то це во\н'і закр'і\вали **хв'іраночк'і** / щоб не \бачили с\кол'к'і сва\тоў при'йшло / бо на д\руг'ій \д'ен' т\реба йім з\нат / с\кôк'і т\реба ну \хусток там / шче ж при'д\ут' на д\руг'і \ден' ;

4) ствердіння [р], яке М. Никончук називав найпомітнішою особливістю в історії правобережнополіського консонантизму [2]: і це ўже тим поме\лом по том пе\ч'і / по тої пе\ч'і во\на ж **га\рача** та\ке / то тим поме\лом по тої пе\ч'і / там у\же до л'у\бого **га\раче** та п'ід\нос'іл'і та\ко к'і\дал'і.

Як свідчить наведений вище діалектний матеріал, на систему консонантизму говірки вплинула визначальна риса в царині вокалізму – відсутність звука [и], натомість наявність на його місці [і], який пом'якшує низку попередніх приголосних, зумовила одночасне функціонування в с. Лучанки явищ диспалаталізації, про які було сказано вище, та палаталізації перед [і], якої зазнають практично всі консонанти.

Можемо зробити висновки, що фонетичні риси середньополіської говірки, зокрема в галузі консонантизму, відіграють ключову роль у формуванні ідентичності цієї мовної одиниці в українському етномовному просторі. Спостережені особливості в живому мовленні мешканки села Лучанки Коростенського району Житомирської області узгоджуються з висновками попередніх досліджень, проведених відомими українськими діалектологами. Ці фонетичні феномени свідчать про наявність архаїчних рис та самотутність середньополіського говору, що підкреслює нагальну необхідність його подальшого вивчення. Особливо це важливо у світлі сучасних мовних змін, оскільки такі дослідження значно сприяють розумінню динамічного розвитку української мови загалом та діалектів зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гримашевич Г. І. Діалектні тексти середньополіських говірок як джерело збереження фонетичних особливостей. *Філологічний часопис: науковий журнал*. Умань: ВПЦ «Візаві», 2019. Вип. 1 (14). С. 12–20.
2. Гримашевич Г. І. Фонетичні особливості говірки села Черевки Овруцького району Житомирської. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2022. Вип. 56. С. 43–46.
3. Мойсієнко В. М. Фонетична система українських поліських говорів у XVI–XVII ст.: Монографія. Житомир, 2006. 448 с.
4. Назарова Т. В. Деякі фонетичні гіперизми в українських говірках нижньої Прип'яті. *Діалектологічний бюлетень*. 1961. № 8. С. 18–30.
5. Никончук М. В. Правобережнополіські говірки в лінгвогеографічному висвітленні: Монографія. Житомир, 2012. 316 с.

Т. М. Бурковська,
здобувачка Волинського національного університету
імені Лесі Українки
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Р. С. Зінчук)

ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 5 КЛАСІ

Формування правописної компетентності здобувачів освіти на уроках української мови – важливе завдання в контексті розвитку компетентних мовців, що передбачає мета мовно-літературної освітньої галузі за Державним стандартом базової середньої освіти [4]. Компетентнісний підхід в умовах Нової української школи змінив вектор освітнього процесу на практико-орієнтований, що спричинило перегляд дидактичного інструментарію. Ефективними в цьому аспекті є методи проблемного навчання, серед яких виокремлюють метод проєктів. Його практичне спрямування під час вивчення правописних норм української мови в 5 класі визначає актуальність нашої наукової розвідки.

Аналіз лінгводидактичних студій Н. Голуб [2; 5], Н. Бондаренко [1], Т. Грубої [3], О. Карбованець, Н. Куруц, А. Майорош [5] дає підстави стверджувати, що науковці переважно досліджують етапи та зміст проєктної діяльності, водночас його практичний аспект, зокрема при вивченні чинних правописних норм у ЗЗСО, нерідко залишається поза увагою.

Мета наукової розвідки – проаналізувати використання методу проєктів у контексті формування правописної компетентності здобувачів освіти 5 класу на прикладі авторської методичної розробки, з'ясувати послідовність її реалізації.

Значний дидактичний потенціал на уроках української мови має метод проєктів – «метод самостійного групового навчання, спрямований на розв'язання навчальної / життєвої проблеми шляхом творчого пошуку й презентації результатів у вигляді проєкту» [7, с. 70]. За ствердженням Н. Бондаренко, цей метод сприяє вирішенню важливих завдань: «наближує освітній процес до умов і потреб реального життя; робить його особистісно значущим, мотивованим, цілеспрямованим, результативним; перетворює учня з об'єкта навчання на суб'єкт навчальної діяльності; включає резерви пам'яті, стимулює інтелектуально-пізнавальну і практичну діяльність учнів; залучає їх до самостійної творчої діяльності; розкриває творчий потенціал, розвиває креативність, самостійність особистості; виявляє й задіює потенційні резерви особистості, дослідницькі здібності; підвищує рівень оцінки й самооцінки; реалізує потребу в самоствердженні; активізує позитивні емоції; знімає психологічні бар'єри (сором'язливість, страх, невпевненість, самотність та ін.); покращує якість навчання загалом» [1, с. 36]. Серед етапів реалізації проєктного навчання Т. Груба виділяє: 1) підготовчий етап; 2) етап розроблення; 3) етап реалізації проєкту; 4) етап контролю за здійсненою діяльністю [3, с. 260]. Водночас Н. Голуб у створенні структури проєкту взяла

за основу «п'ять П»: 1) проблему; 2) планування; 3) пошук; 4) продукт; 5) презентацію [2, с. 18]. Зважаючи на структурно-змістову складність методу, науковці пропонують різні класифікації проєктів: за діяльністю учнів (дослідницькі, творчі, рольові, інформаційні, прикладні); за прикметно-змістовою складовою (монопроєкти, міжпредметні проєкти); за характером координації (з відкритою координацією, з прихованою координацією); за характером контактів (внутрішні, міжнародні); за кількістю учасників (індивідуальні, групові, парні); за тривалістю (короткотривалі, середньої тривалості, довгострокові) [5, с. 5–9]. Проте в сучасній педагогічній практиці, на думку лінгводидактів, найчастіше трапляються випадки використання змішаних проєктів. Приклад такого різновиду подаємо в методичній розробці.

У процесі вивчення чинних правописних норм української мови в 5 класі пропонуємо виконати проєкт «Я редактор», під час якого школярам потрібно відшукати в сучасних медіа орфографічні та пунктуаційні помилки з кожної засвоєної теми. Про реалізацію цього проєкту вчитель оголошує на початку опанування розділу «Фонетика. Графіка. Орфоепія. Орфографія», після чого учні об'єднуються в малі групи, створюють план дослідження та обговорюють критерії оцінювання роботи. Кожна група обирає власне джерело для аналізу, про яке повідомляє вчителя. Важливо, щоб здобувачі освіти виправляли виявлені аномалії, систематизували їх відповідно до засвоєних орфограм та пунктограм. Наприкінці вивчення кожної правописної теми вчитель координує діяльність школярів, надає необхідну консультацію. Результатом проєкту стають мультимедійні презентації та виступи, у яких п'ятикласники висвітлюють свої напрацювання. Підсумкове заняття, де групи представлятимуть основні результати дослідження, здійснюватимуть їх самооцінювання та взаємооцінювання, пропонуємо провести після вивчення останньої правописної теми в 5 класі. Використання цього методу сприятиме розвитку дослідницько-пошукової роботи здобувачів освіти, комунікабельності, ініціативності, креативності, відповідальності, наполегливості, навичок співпраці в команді. Ефективною вважаємо дидактичну основу запропонованого проєкту – редагування виявлених аномалій у медіатекстах, що допоможе п'ятикласникам закріпити здобуті знання в процесі формування правописної компетентності. Зауважимо, що загалом вправи, які спрямовані на розвиток уміння знаходити й виправляти правописні неточності, у лінгводидактиці рекомендують використовувати на завершальному етапі роботи [6, с. 122]. Продовження реалізації нашої методичної розробки в наступних класах сприятиме розширенню фактажу, який можна використати для укладання словника типових правописних помилок у сучасних медіа чи написання наукової роботи.

Отже, практична спрямованість методу проєктів дозволяє не лише засвоїти ключові компетентності й наскрізні вміння здобувачів освіти, а й вивчити чинні орфографічні та пунктуаційні норми української мови.

Запропонований проєкт «Я редактор» може стати ефективним інструментом формування правописних умінь у контексті розвитку компетентного мовця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко, Н. (2017). Проектна діяльність учнів на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*, (12), 36–40.
2. Голуб, Н. (2014). Метод проєктів на уроці української мови в школі. *Українська мова і література в школі*, (8), 15–19.
3. Груба, Т. (2018). *Теорія і практика формування мовної особистості учнів старшої школи на уроках української мови (профільний рівень)*.
4. Державний стандарт базової середньої освіти, Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>.
5. Карбованець, О., Куруц, Н., Голуб, Н., Майорош, А. (2008). Метод проєктів – сучасна педагогічна технологія навчання освітніх закладів різних рівнів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Педагогіка. Соціальна робота*, (15), 80–83.
6. Кухарчук, І. (2022). Формування пунктуаційної компетентності в учнів 8–9-х класів на уроках української мови. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*, (1), 117–124.
7. Горошкіна, О. (Ред.). (2024). *Методика навчання української мови. Термінологічний словник*. Видавничий дім «Освіта».

А. О. Войтович,
здобувачка Національна академія
Служби безпеки України
(науковий керівник: д-р філософії, ст. викладач Е. В. Ніколаєску)

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ У ФОРМУВАННІ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ РУМУНСЬКОЇ МОВИ)

У контексті підготовки фахівців-філологів важливим завданням є формування стійкої мовної компетентності, що охоплює не лише знання граматичних структур та лексичного запасу, а й здатність до практичного застосування мови в усному та письмовому мовленні. Особливої актуальності це набуває у вивченні малопоширених, але стратегічно важливих для міжкультурної комунікації мов, серед яких румунська посідає важливе місце. У сучасному освітньому процесі традиційні форми навчання поступово доповнюються інноваційними методами, зокрема із залученням цифрових технологій. Мобільні додатки, як частина цифрового освітнього середовища, виступають ефективним інструментом для індивідуалізації, автоматизації та активізації мовного навчання.

Нині спостерігається активне впровадження мобільних додатків до освітнього процесу з метою підвищення мотивації студентів, оптимізації засвоєння мовного матеріалу та розширення можливостей самостійної роботи. Аналіз функціональних характеристик найпоширеніших додатків для вивчення румунської мови дозволяє окреслити їх потенціал у формуванні мовної компетентності.

Зокрема, *Quizlet* забезпечує створення інтерактивних карток зі словами та виразами, що супроводжуються перекладом та вимовою. Значною перевагою цього ресурсу є гейміфікований формат, що сприяє повторенню й закріпленню матеріалу, а також доступ до великої кількості користувацьких словникових наборів. Водночас функціонал додатка обмежується переважно лексичним рівнем і не охоплює системну роботу з граматиною чи розвитком мовленнєвої продукції [2, с. 383].

Іншим популярним інструментом є *Duolingo*, що побудований на основі коротких інтерактивних вправ з елементами голосового розпізнавання. Завдяки системі мотиваційних рівнів та нагород, додаток стимулює щоденну практику, що особливо важливо для студентів на початковому етапі навчання. Його слабкою стороною залишається фрагментарність подачі граматики, а також обмежена кількість контенту для просунутих рівнів.

Більш комплексний підхід до вивчення мови реалізується у додатку *Lingo*, який пропонує вправи на засвоєння лексики, граматики та тренування вимови. Його алгоритми повторення сприяють формуванню довготривалої пам'яті, а адаптивність контенту до рівня користувача дає змогу студенту самостійно регулювати темп навчання.

Значним лексичним потенціалом відзначається додаток *Tobo Romanian*, орієнтований на вивчення понад 3500 румунських слів із перекладом, аудіосупроводом і візуальними асоціаціями. Його доцільно використовувати як допоміжний інструмент для розширення словникового запасу, хоча відсутність розгорнутих граматичних пояснень дещо обмежує його дидактичну повноцінність.

Інший формат цифрового навчання пропонує *Kahoot!*, який дозволяє створювати інтерактивні вікторини для групових занять. Цей інструмент сприяє формуванню навчального середовища співпраці та активізує пізнавальну діяльність через ігрову форму, однак його роль є переважно закріплювальною, а не навчальною [1, с. 54].

Додаток *DuoCards* базується на методі асоціативного запам'ятовування в контексті, що допомагає не лише вивчати нові слова, а й закріплювати їх у мовному вжитку. Корисною є функція перекладу текстів із можливістю інтеграції відео- та аудіоматеріалів, що дозволяє формувати міжмовну інтуїцію та розвивати навички контекстуального розуміння. Водночас у додатку відсутній граматичний блок, що вимагає його поєднання з іншими ресурсами.

Окремо варто наголосити на тому, що цифрові додатки можуть бути не лише засобом засвоєння мовного матеріалу, а й інструментом діагностики прогресу студентів. Вбудовані системи тестування, автоматичне збереження результатів, можливість повторення та повернення до складних тем забезпечують індивідуальний підхід до кожного студента. Це особливо актуально під час підготовки до заліків, іспитів чи участі в мовних конкурсах, коли необхідно системно узагальнити здобуті знання.

Крім того, використання мобільних додатків сприяє розвитку навичок цифрової грамотності, що також є важливою складовою фахової підготовки сучасного філолога. Оволодіння мовними сервісами, навичками критичного аналізу контенту, самостійним налаштуванням траєкторії навчання – усе це формує відповідального, самостійного та конкурентоспроможного фахівця.

Особливої уваги заслуговує питання мотивації студентів до постійної практики, що є запорукою успішного засвоєння іноземної мови. У цьому аспекті мобільні додатки виступають важливим мотиваційним чинником завдяки вбудованим системам заохочення, візуалізації прогресу та можливості порівнювати результати з іншими користувачами. Це формує елемент змагання, який активізує пізнавальний інтерес і сприяє формуванню позитивної навчальної динаміки.

Таким чином, мобільні додатки є важливим допоміжним засобом у підготовці майбутніх філологів, адже вони сприяють формуванню лексичної, аудіативної та частково граматичної компетентності. Вони підвищують залученість студентів до навчального процесу, підтримують постійний контакт із мовним середовищем та розширюють можливості самостійної практики. Проте, ефективне їх використання передбачає поєднання з іншими методами навчання – академічними курсами, живим спілкуванням, роботою з автентичними текстами.

Системне впровадження цифрових інструментів у мовну підготовку філологів дозволяє не лише урізноманітнити форми навчання, а й забезпечити їх відповідність сучасним освітнім і професійним вимогам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Близнюк Т., Яців С. Цифрові інструменти Flipgrid та Kahoot у навчанні англійської мови у початковій школі: методичні аспекти. *Освітні обрії*. 2024. № 58 (1). С. 50–55. URL: <https://doi.org/10.15330/obrii.58.1.50--55>
2. Конопляник Л. Цифрові інструменти як засіб підвищення іншомовної комунікативної компетентності у процесі вивчення іноземної мови у ЗВО. *Інтеграція штучного інтелекту в освіту – виклики та можливості*. 2025. С. 382–385. Liha-Pres. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-477-4-96>

І. В. Волотівська,
здобувачка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

**ІНШОМОВНІ СЛОВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ:
МІЖ НЕОБХІДНІСТЮ ТА НАДМІРНІСТЮ (ЗА РОМАНОМ
М. КІДРУКА «НЕ ОЗИРАЙСЯ І МОВЧИ»)**

Найменша одиниця лексичного складу будь-якої мови – слово. У лексикології слова класифікують за різними групами щодо їхнього значення, уживання та походження. Українська мова, попри те, що містить найбільше власне українських слів, багата на слова іншомовного походження. Запозиченим є близько 10% усього словникового складу сучасної української мови. Наразі немає жодної мови, лексика якої не вміщувала в собі іншомовних слів, оскільки жоден народ та носії його мови не живуть віддалено, окремо від чужих народів світу. Процес засвоєння слів іноземною мовою з інших мов – один з основних способів розширення її словникового запасу, що сприяє розвитку колориту, робить мову більш гнучкою та виразною. Іншомовна лексика завжди певним способом пристосовується до фонетичних та граматичних законів, до лексичного складу мови, до якої вони ввійшли, а також до моделей її словотвору та системи значень [2, с. 121].

Запозичення входили до групи лексики української мови протягом усього процесу її становлення, збагачуючи та розширюючи її. Цей процес насичення рідної мови запозиченими словами триває й наразі, оскільки це – вимога часу. Крім того, сучасні письменники у творах досить часто послуговуються запозиченою з інших мов лексикою, яка стає виразною ознакою їхнього ідіостилу.

Прикладом такого письменника є Макс Кідрук, творчість якого здобула неабияку популярність. Автор активно використовує слова іншомовного походження в романах, а стиль автора – це та сукупність особливостей творчості, як відрізняє його твори від творів інших письменників [1], насамперед, як засвідчує методика суцільної вибірки іншомовних елементів із твору «Не озирайся і мовчи» [3], із таких тематичних груп: «Наука і техніка», «Транспортні засоби», «Спорт», «Музично-пісенна термінологія», «Суспільно-побутова лексика», «Природа», «Урбанізація», «Назви тварин», «Архітектура та будівництво», «Їжа та напої», «Одяг, взуття та аксесуари», «Юриспруденція», «Професії», «Космос», «Медицина», «Культура і мистецтво», «Почуття та поведінка», «Емоції», «Військове спорядження та техніка», «Інтернет» та інші [3].

Мета нашої розвідки – схарактеризувати наповнення іншомовними елементами тематичної групи лексики «Архітектура та будівництво», у межах якої автор у містичному романі з елементами жахів і техно «Не озирайся і мовчи», що вийшов друком 2017 року, уживає такі запозичені слова-іменники:

вестибюль (фр., від лат., вхід): На перерві після першого уроку Марк попрямував до **вестибюля**, де висів розклад [3, с. 100]; **готель** (фр. *hôtel* від лат. *hospes* – гостинний): ...переночували у львівському **готелі**, після чого всю суботу провели в аквапарку «Пляж» [3, с. 12]; **балкон** (фр. *balcon* від нім. *balko* – балка): Спершу подумав, що то з одного з **балконів** випав якийсь чи килим, чи то мішок з одягом, а потім помітив великі трапецієподібні окуляри – понівечені до невпізнання, – крізь скельця яких хвилину тому Гришина дивилася на нього несфокусованим апатичним поглядом, і кров, що розповзлася вологим асфальтом [3, с. 21]; **люстра** (фр.): На стелі висіла старомодна люстра... [3, с. 171]; **тамбур** (фр., букв. – барабан): широкий арковий прохід вів до кроткого тамбуру... [3, с. 171]; **ніша** (фр.): Він раптом згадав про нішу у формі ліфтових дверей [3, с. 176], **фасад** (фр.): Сонце заливало сліпучим світлом облізлий **фасад**... [3, с. 215].

Загалом з огляду на наведені приклади використання письменником іншомовних слів у досліджуваній групі лексики можемо зробити висновок, що всі вони активно вживані в нашому побуті, хоча, як свідчить їхня етимологія, усі є запозиченнями з французької мови. Спостерігаючи за специфікою використання іншомовних слів у творі «Не озирайся і мовчи», можемо зробити висновок про те, що автор балансує між словами іншомовного походження та власне українською лексикою, використовує запозичені слова, що сприймаються як власні, та слова, що є явними запозиченнями. Оскільки роман класифікують як підлітковий, таке поєднання є досить доречним з огляду на мовлення сучасної молоді.

Отже, М. Кідрук має багатий словниковий запас та не зловживає словами іншомовного походження, при цьому вдало їх використовує для зацікавлення читача.

Перспективи наукового пошуку вбачаємо в дослідженні інших тематичних груп лексики з позиції їхнього наповнення іншомовними елементами у творі Макса Кідрука «Не озирайся і мовчи» для створення цілісної картини функціонування іншомовних слів як важливого складника ідіостилю письменника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко Т. Індивідуальний стиль Макса Кідрука. *Молодий вчений*. 2013. № 2. С. 54–57.
2. Гудима Н. В. Класифікація основних типів запозичень у сучасній українській літературній мові. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (Серія: Філологічні науки) / відп. ред. Л. М. Марчук. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. Вип. 20. С. 147–151.
3. Кідрук М. Не озирайся і мовчи: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. 512 с.

А. І. Гайдученко,
здобувачка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

НОМІНАЦІЯ ЛЮДИНИ В КНИЗІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ «КАРБИ І СКАРБИ. ПОСВІТ КАРПАТСЬКОГО СВІТУ»

Український письменник і видавець Мирослав Дочинець, який народився в місті Хуст, що на Закарпатті, відомий як автор, твори якого містять багато діалектизмів південно-західного наріччя, що робить їх цінним матеріалом не тільки для літературознавців, але й для мовознавців, тому його творчість була об'єктом наукового вивчення таких учених, як А. Вегеш, Р. Теребус, М. Яцьків, В. Криворучко Л., Прокопович та ін.

«Карби і скарби. Посвіт карпатського світу» – яскравий приклад використання діалектизмів у творах. Це зібрання етнографічних матеріалів, що дають уявлення про культурні особливості та спосіб життя мешканців Карпат. Окрему увагу в ній приділено згадкам про людей, чия діяльність була характерною для цього краю. За класифікацією, яку подає у своїй статті О. Пономарьова, ми можемо розподілити діалектні лексеми за такими лексико-семантичними групами: 1) промислові професії й ремісництво; 2) сільськогосподарські професії; 3) лісове господарство, мисливство, рибальство; 4) заняття торгівлею; 5) чиновництво, канцелярські робітники; 6) медицина; 7) кулінарна діяльність; 8) освіта; 9) юридичні; 10) мистецтво; 11) мореплавання; 12) наука; 13) медіа; 14) сфера послуг, а також прислуга; 15) військо [2, с. 104].

Лексика на позначення промислових професій та ремісництва не широко представлена в книзі, оскільки фіксуємо лише одну лексем *горничар* (гончар): *Горничарі прийняли мене без розпитів і прицінок, як дарованого коня* [1, с. 247].

На позначення сільськогосподарської професії автор використовує назву *гентеш*, що означає різник: *Даколи в Кольчино зйду за хлібом або до гентешів* [1, с. 166].

До назв, що стосуються лісового господарства, мисливства та рибальства, відносимо назву *лісник*, яку в книзі згадано кілька разів, а також фіксуємо синоніми *гайник* та *фоштер*: *Графський гайник йому за се платив* [1, с. 7]; *Дідо з легінства служив у графського фоштера* [1, с. 6].

До виду занять, що пов'язано з мистецтвом, можемо віднести назву музикантів – *гудаки*: *Його скрипки водили гудаків із свайби на свайбу...* [1, с. 32].

Лексики на позначення виду занять, що стосується науки, зазначено мало. Згадано лише назву перекладача – *товмач*: *Далекий родак, що служив секретарем у міністра, раяв мені ліпший хліб товмача з німецької, та я волів лишатися в гуці людности* [1, с. 86].

До категорії сфери послуг, а також прислуги відносимо назви на позначення професії посильного – *вістовий*, а також наймит – *кметь*: *Будеш*

мені за **вістового**? [1, с. 88]; *Та й то роти **кметів** газди ладні були заліпити глиною* [1, с. 247].

До сфери послуг у війську належать лексеми: *готарник* (прикордонник) та *гонведи* (угорський солдат): *Румунські **готарники** сидять у будах* [1, с. 77]; *Скреготнув зубами капітан і махнув **гонведам** рукавичкою* [1, с. 91].

Номінацію людей, які працюють у таких сферах, як чиновництво, канцелярські робітники, кулінарна діяльність, освіта, юридичні, медицина, мореплавання та медіа, не зазначено.

У книзі фіксуємо 7 лексем на позначення сфери діяльності людини, які не можемо віднести до жодної із зазначених вище категорій. Це такі лексеми: *сокотільник* (сторож), *штубовий* (відповідальний за барак, де живуть ув'язнені), *збудник* та *бескидник* (розбійник): *А він при них – нічний **сокотільник*** [1, с. 58]; *У таборі жирували лише кухарі, **штубові** й проміненнти, бо вони крали, об'їдали інших* [1, с. 153]; *Шугай – злодій, Шугай – **збуйник*** [1, с. 72]; *Цілу війну оголосила влада сьому залятому **бескиднику*** [1, с. 71].

Водночас у книзі вміщено назви, що характеризують вид занять людей, які займаються магією або є народними знавцями. Автор у різних епізодах використовує такі назви, як *балій*, що називає цілителя; *знатник* – знавець, відун, або знахар та *босорканя*, що позначає назву відьми: *Так говорив той замохнатілий **дід-балій*** [1, с. 186]; *Тоді з непоказного, дрібнорослого чоловічка він перемінювався в таємничого **знатника*** [1, с. 99]; *А ворітницю забивав дерновищем і вербовим кіллям, аби **босоркані** не сікалися обійстя* [1, с. 41].

Мирослав Дочинець у кінці книги подає список діалектних слів. Усі лексеми, що зазначено в статті, наведено в списку слів, які подає автор: *балій / балійник* (цілитель) [1, с. 270], *бескидник* (розбійник) [1, с. 270], *босорканя* (відьма) [1, с. 270], *вістовий* (посильний) [1, с. 271], *гайник* (лісник) [1, с. 271], *гентеш* (різник) [1, с. 271], *гонведи* (угорські солдати) [1, с. 271], *горничар* (гончар) [1, с. 272], *готарник* (тут: прикордонник) [1, с. 272], *гудаки* (музиканти) [1, с. 272], *збуйник* (розбійник) [1, с. 273], *знатник* (знавець, відун, знахар) [1, с. 273], *кметь* (тут: наймит) [1, с. 274], *сокотільник* (сторож) [1, с. 274], *товмач* (перекладач) [1, с. 278], *фоштер* (лісник) [1, с. 278], *штубовий* (відповідальний за барак, де живуть ув'язнені) [1, с. 279].

Такі лексеми наявні на теренах південно-західного наріччя, про що свідчить їх фіксація в словниках. Наприклад, деякі назви виду діяльності людей із книги Мирослава Дочинця представлено в словнику закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району І. Сабадоша: *босорканя* – відьма; нічний метелик [3, с. 29], *гентеш* – м'ясник, різник [3, с. 46], *гудак* – музикант, переважно скрипаль [3, с. 53], *кметь* – чоловік, що живе в домі батьків дружини; приймак [3, с. 145], *сокотільник* – пастух, сторож [3, с. 337].

У словнику діалектних та маловживаних слів села Липча Хустського району Закарпатської області зафіксовано лише одну лексему з досліджуваних: *босорканя* – відьма [4, с. 9].

Отже, номінація людини в художніх текстах є важливим внеском у дослідження мови й культури різних регіонів. Мирослав Дочинець цілком

закономірно найчастіше послуговується діалектними лексемами, які притаманні передовсім закарпатському діалекту південно-західного наріччя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Дочинець Мирослав. Карби і скарби. Посвіт карпатського світу. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 288 с.
2. Пономарьова О. А. Деякі аспекти дослідження фразеологізмів із компонентом-назвою людини за родом занять (на матеріалі української, англійської, німецької мов). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2012. № 3. С. 103–107.
3. Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород, 2008. 478 с.
4. Словник діалектних та маловживаних слів села Липча Хустського району Закарпатської області / упорядн. Кушнір Г. М. Івано-Франківськ, 2019. 133 с.

А. О. Гордійчук,
здобувачка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

ВІДОБРАЖЕННЯ ДІАЛЕКТНИХ РИС ГОВІРКИ С. ОСТКИ САРНЕНСЬКОГО Р-НУ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛ. У ВЕСІЛЬНИХ ПІСНЯХ

Весільна обрядовість – це не просто ритуали, а невід’ємна частина нашої культурної спадщини, справжній відбиток етнічної ідентичності, що передається з покоління в покоління. Цей святковий ритуал – один із найголовніших етапів родинної обрядовості, який символізує свідомий перехід людини з неодруженого стану в одружений. Кожен обряд – це не тільки формальність, а й глибокий зв’язок із традиціями та родовою пам’яттю, які живлять нашу культуру [1, с. 5].

Весільну обрядовість українців у контексті вивчення сімейної обрядовості досліджували І. Несен [1: 2], П. Романюк [3], Т. Тищенко [4], Н. Хібеба [5; 6] та багато інших.

Об’єкт дослідження – середньополіська говірка с. Остки Сарненського р-ну Рівненської обл.

Предмет дослідження – діалектні риси говірки, відображені у весільних піснях, зафіксованих у діалектних текстах під час діалектологічної практики.

Мета статті – виявити та описати діалектні риси говірки села Остки Сарненського району Рівненської області у весільних піснях.

Весільний ритуал складний за своєю структурою та змістом. У цьому комплексі є низка етапів, які переплітаються між собою. Коли ми розглядаємо його, можемо побачити безліч різноманітних елементів – як матеріальних, так і духовних. До матеріальної складової відносять учасників – весільних діячів, їхній одяг, різноманітну ритуальну символіку та побутові предмети, що забезпечують свою особливу роль. А до духовного аспекту належать тексти формального характеру, грайливі дії, які не без магічного підтексту, фрагменти, з яких складається ритуал. Не можна оминати і музичний фольклор, запальні танці зі своєю неповторною енергією, та ще безліч інших елементів, які додають барв і глибини цьому незабутньому обряду [2, с. 39–49].

Весільні пісні – це важлива складова традиційного обряду, яка також є цінним джерелом для дослідження місцевих говірок. У текстах цих пісень зберігаються архаїчні мовні явища, лексичні та фонетичні особливості діалектного мовлення. Особливо варто звернути увагу на діалектні матеріали, зібрані під час діалектологічної практики в с. Остки Сарненського р-ну Рівненської обл., які містять також весільну обрядовість, адже в них яскраво відображено характерні риси поліської говірки.

Під час діалектологічної практики було зібрано значний пласт матеріалу, у якому зафіксовано низку пісень, де збережено діалектні риси.

Одними з найпомітніших рис, переважно на фонетичному та морфологічному рівнях, є:

- відсутність звука [и], який призвів до пом'якшення низки приголосних (л'у'б'іл'іса, ко'хал'іс'а, сме'йал'іса, по'мерзл'і, 'л'ітк'і, 'мал'і, нару'бал'і, розкла'дал'і, 'грел'і, спек'л'і);

- ствердіння приголосного [с] у постфіксі -ся, а також інших приголосних (л'у'б'іл'іса, сме'йал'іса, уда'ласа, 'мес'ац)

- на місці давнього Ъ – [е] ('д'ети', сме'йал'іса, проте'кайе, 'грел'і, 'мес'ац, сме'йал'іса, с'н'егом, бе'гом);

- ствердіння кінцевого звука [ц] ('мес'ац);

- ствердіння звука [р] (ди'равайа, трох);

- збереження повних нестягнених форм прикметників (чер'вони'йе, 'красни'йе, 'йасни'йе, ди'равайа);

- наявність звукосполук [гі], [кі], [хі] поряд із [ги], [ки], [хи] ('к'інули')

Зауважимо, що в зафіксованих піснях діалектні риси переплітаються між собою. Крім того, зміст самих пісень також відображає традиційні елементи весільного обряду в селі Остки:

- а м'і спек'л'і коро'вай / а м'і спек'л'і коро'вай / з трох по'л'оў пше"ни'ц'і / з трох по'л'оў пше"ни'ц'і / з трох кри'е'ниц' во'ди'ц'і // а м'і спе"к'л'і коро'вай 'красни' / а м'і спе"к'л'і коро'вай 'красни' / йак на 'неб'і 'мес'ац 'йасни' // м'і спе"к'л'і ши'шеч'к'і // 'красни'йе / а м'і спе"к'л'і ши'шеч'к'і 'красни'йе // йак на 'небі з'іроц'к'і 'йасни'йе // а м'і спе"к'л'і коро'вай // з пше"ни'ц'і / 'к'іну'і ту'да 'грудочку 'масла / шоб була ў 'д'еток 'дол'а 'шчасна;

- коро'вайу наш 'райу / йа те"бе 'уб'іруйу / у че"р'вони'йе цве"ти' / у че"р'вонийе цве"ти' / шчоб л'у'б'іл'іса 'д'ети' / шчоб л'у'б'іл'іса / шче ї ко'хал'іса / шчоб з йіх 'л'уде й не сме'йал'іса / а ў 'нашого 'свата / а ў 'нашого 'свата / та й ди'равайа 'хата / 'кри'ша проте"кайе / 'кри'ша проте"кайе / а ў ти'м 'сами'ем 'зати'ку;

- ходом 'кони'к'і / 'ходом / шчоб не при'пали' 'сн'егом / бе'гом 'кони'к'і бе'гом / шчоб не при'пали' пі'л'ком / моло'ди' моло'ду поко'ти'в по л'о'ду / уста'вай / моло'да / бо хо'лодна во'да.

Аналіз весільних пісень села Остки відкриває перед нами захопливу палітру багатства й самобутності місцевої говірки. Унікальні фонетичні та морфологічні особливості слугують цінним матеріалом для лінгвістичних досліджень, дають змогу глибше зрозуміти історію формування й актуальний стан поліських діалектів. Весільні пісні – це не лише елемент обряду, а й живий свідок історії мови та культури села Остки.

Отже, весільна обрядовість – це справжній витвір нашого народу, вона невинно трансформується, осучаснюється. З кожним роком стає все складніше зафіксувати той самий чистий діалектний текст, відтворити давні ритуали словами, які, здавалося б, сягають у глибину століть. Однак те, що все ж вдається зберегти, стає потенційним джерелом для всебічного вивчення як незбагненої душі, так і матеріальної спадщини нашого українського народу,

адже це не просто обряд – це живий рушій нашої культури, що потребує нашої уваги та оберігання [5, с. 371].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Несен І. Весільний обряд: традиційна структура. *Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження*. Вип. 3. Межиріччя Ужа і Тетерева. 1996». Львів: Інститут народознавства НАНУ, 2003. С. 5.
2. Несен І. До питання типології весільного обряду північної Рівненщини. *Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся*. Рівне, 2001. С. 39–49.
3. Романюк П. Поліське весілля: обряд і лексика. *Полісся: мова, культура, історія*. Київ, 1996. С. 110–113.
4. Тищенко Т. М. Східнополіський родинний обряд: лексикографічний і текстовий опис. Умань: ВПЦ «Візаві», 2014. 390 с.
5. Хібеба Н. Весільна лексика в бойківському й середньополіському етнокультурних ареалах ХХІ століття. *Волинь–Житомиричина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. 2010. № 22 (II). С. 363–371.
6. Хібеба Н. Повір'я та звичаї бойківського весілля. 2. *Діалектологічні студії*. 9. *Запозичення та інтерференція* / Відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2010. С. 548–553.

І. В. Добровольська,
здобувачка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

ЛЕКСИЧНІ ДІАЛЕКТИЗМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ РЕЧЕЙ ПОБУТОВОГО ВЖИТКУ В РОМАНІ ГАЛИНИ ПАГУТЯК «ОКО СВІТУ»

Діалектна лексика є чи не одним із найбільш досліджуваних явищ серед сучасних науковців. Саме ці розвідки дають змогу встановити місце та значення діалектного мовлення в художніх текстах та визначити роль у формування загальної картини подій, які зображені у творах. Ще один важливий аспект досліджень – можливість виявити закономірні риси використання діалектних утворень у мові художніх творів.

Чимала кількість відомих українських науковців узяла за основу дослідження та використання діалектизмів південно-західного наріччя в літературних творах, серед яких варто відзначити В. Грещука та В. Грещук [1], Ф. Жилка [2], Б. Кобилянського [3] та багатьох інших.

З-поміж численних сучасних українських письменників, які плекають і розвивають національну культуру, особливу увагу варто зосередити на постаті Галини Пагутяк. Її літературна творчість вирізняється яскравою мовною індивідуальністю, котра привертає увагу мовознавців, які послуговуються творчістю письменниці задля досліджень мовних явищ.

Мета розвідки полягає в дослідженні лексичних діалектизмів на позначення речей побутового вжитку в романі «Око світу» Галини Пагутяк. Щоб дослідити діалектний матеріал роману, було ґрунтовного опрацьовано й за допомогою методики суцільного вибирання виокремлено лексику, якою позначені речі побутового вжитку.

У романі Галини Пагутяк «Око світу» зафіксовано 18 діалектних лексем на позначення речей побутового вжитку: *бамбетель, бесаги, бульба, бурак, буськи, камізелька, когут, креденс, куфайка, маринарка, мід, мнясо, пательня, паця, сподні, таріль, фасоля, чир, ябка*. Значення цих лексем можемо віднайти в словниках, у яких презентовано діалектний матеріал із теренів південно-західного наріччя, зокрема таких, як «Словник бойківських говорів» [5; 6], «Словник буковинських говірок» [7], та багатьох інших, що свідчить про доцільність їхнього вживання авторкою.

Розглянемо докладніше діалектні лексеми на позначення речей побутового вжитку за такими тематичними групами лексики:

- назви їжі: **бульба**: «Але мама цілий день при хаті, бо бульбу ми викопали й занесли до стодоли, аби потім перебрати» [4, с. 8]; «Мама висипали те, що було в торбі: бульба, пару кусників хліба, зшиток і олівець» [4, с. 31]; «То з однієї хати, то з другої – бульбу, цибулю, хліб, сир» [4, с. 55]; «Як бульба сходить, як жито не вимерзло, як буськи прилітають. Малим я думав, що їх забирають на фірах зі Самбора, бо дуже змучені» [4, с. 81]; «Взяв куфайку й

мішок на підпеньки, якщо знайду, поклав пару варених бульбів у кишеню» [4, с. 202] (пор.: бульба – т. с. що буля – картопля. Дор. ще бараболя, бульба, бульбан, бульва, бульван, бульма, бульман, кромпля, крумплі, ріпа [5, с. 75]); **бурак**: «Ага, ще капуста на полі, і бурак, кормовий і червоний. А паця на податки піде» [4, с. 8] (пор.: бурак – буряк [5, с. 76]); **мід**: «Я здогадувався, що Онуфрій не просто мене кличе до себе, бо міг би занести мід сам, раз був на похороні» [4, с. 88–89] (пор.: мід – мед [5, с. 442]); **мнясо**: «– Були би кості, а мнясо наросте, – відказав я» [4, с. 40] (пор.: мнясо – м'ясо [5, с. 448]); **фасоля**: «Ні мами, ні Марусі не було, і я, поки падав дощ, почав лушити фасолю, хоч ліпше би то Маруська робила» [4, с. 169]; «І вам, бо то, що ти рубаш, хіба на тики для фасолі годиться. У криївці зимувати не будемо цього року» [4, с. 192]; «На кухні варилися голубці, капуста, засипана фасолею, і так пахло, що я ледве не вдурів з голоду... Зняв куфайку, чоботи і сказав до Марусі: – ... Але іванову голову не чіпай, я сам» [4, с. 212]; «Вони наклали мені в миску підбитої фасолею капусти» [4, с. 212] (пор.: фасоля – квасоля [6, с. 329]); **чир**: «Мама пішли доїти корову, на кухні варився чир нам на вечерю, я відсунув на край ринку, аби не підгоріло, і сів на лавці визутись» [4, с. 27] (пор.: чир – їжа, борошно, варене з водою [6, с. 370]); **ябко**: «Але голодний я фест. Їм грушки і ябка, від них всередині пече. Ще червінка буде, бо ябка зимові, не влєжані» [4, с. 9]; «Мама спекли пиріжків з ябками й дали нам зі собою, бо в гості не файно йти з пустими руками» [4, с. 156]; «Онуфрій виніс щільники з медом, налив узвару з трав і ми гостилися пиріжками з ябками» [4, с. 167]; «Сорочка пристала до тіла разом із засохлою кров'ю, маринарка трісла під пахою, коли я перелізав через мур. У ялиннику, де я сховався, до мокрих споднів причепилася глиця, а з носа капала сукровиця. ... Головне, аби хтось з чужих мене таким «ладним» на вулиці не увидів, збитим на квасне ябко» [4, с. 232] (пор.: ябко – яблуко [6, с. 399]);

- назви тварин: **буськи**: «Як бульба сходить, як жито не вимерзло, як буськи прилітають. Малим я думав, що їх забирають на фірах зі Самбора, бо дуже змучені» [4, с. 81]; «І як я видів на липі у гнізді в них на оборі двох буськів, то був певний, що вуйко Гриньо встав удосвіта і привіз своїх буськів» [4, с. 81] (пор.: буськи – лелеки [5, с. 78]); **когут**: «–... Бо я не знаю, що мені робити, Ільку, бігме, не знаю! А далі запіяв когут, десть далеко, і тиша почала розпадатися, як грудка піску» [4, с. 30] (пор.: когут – рідко кугут – півень [5, с. 364]); **паця**: «То їм треба дров нарубати, то води принести, то вичистити з-під корови і пацяти... » [4, с. 7]; «Ага, ще капуста на полі, і бурак, кормовий і червоний. А паця на податки піде» [4, с. 8] (пор.: паця – свиня [6, с. 45]);

- назви одягу та взуття: **камізелька**: «Добре, що я мав на собі камізельку, а в ній кишені» [4, с. 108]; «У кишені камізельки в мене були патрони й ліскові горіхи, які запхали мені Громова мама» [4, с. 195]; «А тоді на березові гілочки настромив голубінки. Сіль і сірники в мене є завше в камізельці, в спеціальній кишені. ... Скраю поклав варені бульби, замість хліба, щоб трохи зігрілися» [4, с. 208] (пор.: камізелька – верхній жіночий одяг без рукавів. Ще: камазолька [5, с. 337]); **куфайка**: «Куфайку взяли мама» [4, с. 170]; «Він скоро взувся, вбрав

куфайку й витяг з колиски кобуру з пістолетом» [4, с. 175]; «Взяв куфайку, чоботи і ми пішли» [4, с. 195]; «Взяв куфайку й мішок на підпеньки, якщо знайду, поклав пару варених бульбів у кишеню» [4, с. 202]; «Я вхопив куфайку, що висіла на стіні, й вискочив надвір» [4, с. 231] (пор.: куфайка – ватник [7, с. 244]); **сподні**: «Я вбрався у нові сподні, хіба сорочка стара, але під маринаркою не видно» [4, с. 181]; «Се укріплювало мій дух, хоч не втримало на ногах, бо я дістав два рази у вухо і раз у ніс. Шкода було маринарки, сорочки й нових споднів, бо кров лилася на них» [4, с. 228]; «Сорочка пристала до тіла разом із засохлою кров'ю, маринарка трісла під пахою, коли я перелізав через мур. У ялиннику, де я сховався, до мокрих споднів причепилася глиця, а з носа капала сукровиця. ... Головне, аби хтось з чужих мене таким «ладним» на вулиці не увидів, збитим на квасне ябко» [4, с. 232] (пор.: сподні – верхні штани (брюки) [7, с. 513]);

- назви посуду: **горня**: «– Лиши мокру верітку й возьми суху... Я випив горня молока і ухопив верітку» [4, с. 176]; «Мама дали їй капусти, налили горня запареного чаю з липи і свербушок... – ... Дивіться, Ілько іванову голову знайшов» [4, с. 214-215]; «Мама наливають у велике горня молоко, беруть таріль з двома пирогами» [4, с. 215] (пор.: горня – кухоль [5, с. 186]); **пательня**: «Набрав рижиків у верітку, а до них десь десять правдивих. ... Ще нижче я натрапив на підпеньки, не дуже молоді, але їх файно смажити на пательні» [4, с. 209] (пор.: пательня – сковорода [6, с. 44]); **таріль**: «Мама наливають у велике горня молоко, беруть таріль з двома пирогами» [4, с. 215] (пор.: таріль – тарілка [6, с. 280]);

- назви меблів: **бамбетель**: «От і зараз мені стало маркітно, на чужому стриху. Не зовсім чужому, бо цьоця Феся, наша родина по мамі, просила нас наглядати за їхнім обійстям. До хати я би не зайшов, хоч там ще були навіть ліжко з розпореним сінником, і бамбетель, і образи на стінах» [4, с. 14–15]; «А я спав на п'єцу або часом на бамбетлі» [4, с. 30]; «Мама встали борше, ніж звичайно, як тільки трохи розвиднилось. Вони не увиділи мене на бамбетлі, хоч таке й бувало раніше – я вдосвіта йшов за грибами» [4, с. 153] (пор.: бамбетель – дерев'яний розсувний тапчан [5, с. 42]); **креденс**: «–... Я устиг помітити купку печених пирогів з бульбою на креденсі» [4, с. 212] (пор.: креденс – кухонна шафа, сервант [7, с. 233]).

Отже, у романі Галини Пагутяк «Око світу» можемо простежити наявність величезної кількості лексичних діалектизмів, якими позначено назви речей побутового вжитку. Письменниця залучає до тексту діалектизми, які за своїми лексичними особливостями притаманні бойківському діалекту. Використання діалектів – неодмінний складник відтворення розмовного мовлення, автентичності, що дає змогу зануритися в побутовий світ наших предків, наближає читача до особливостей життя звичайних людей, їхніх звичаїв, традицій та неповторності мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Грещук Василь. Південно-західні діалекти в українській художній мові. Нарис. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. 309 с.
2. Жилко Ф. Т. Мова новел Марка Черемшини. *Українська мова і література у школі*. 1954. № 4. С. 20–31.
3. Кобилянський Б. В. Діалект і літературна мова. Київ, 1960. 276 с.
4. Пагутяк Г. Око світу. Роман. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2023. 256 с.
5. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: [у 2 ч.]. Київ: Наукова думка, 1984. Ч. 1: А–Н . 1984. 494 с.
6. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: [у 2 ч.]. Київ: Наукова думка, 1984. Ч. 2: О–Я. 1984. 514 с.
7. Словник буковинських говірок / заг. ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці: Рута, 2005. 687 с.

Х. В. Довмат,
здобувачка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: викладач Л. П. Фальківська)

НАЗВИ ВІЙСЬКОВІ ЗВАНЬ, РАНГІВ ТА ПОСАД У ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ Б. ГУМЕНЮКА

Борис Гуменюк – український письменник, активний учасник Революції гідності, борець АТО, оператор Javelin окремого розвідувального батальйону батареї протитанкових керованих ракет Збройних сил України. У 2014 р. вийшла збірка «Вірші з війни», автор є одним із перших фронткових поетів російсько-української війни.

Українську військову лексику в різноманітних аспектах аналізували О. Банзерук, І. Литовченко, В. Жалай, З. Дубинець, Л. Мурашко, Л. Підкуймуха, Л. Удовіченко, С. Бибик, Д. Василенко та інші дослідники.

Предметом опису цих студій стали збірки «Вірші з війни» та «100 новел з війни».

До підгрупи, яка позначає військові звання, ранги та посади в збірці «Вірші з війни» належать такі номени: «чоловік-воїн», «Бог війни – Арей», «хоробрий центуріон», «непереможний гладіатор», «солдат темного війська», «шляхетні лицарі», «бандерівець», «борець», «воїн», навіть – «воїн-вбивця». Виділяється словосполучення «армія військовополонених» [3, с. 34]. Його друга частина зменшує значення першої.

Серед лексем підгрупи, що позначають військові професії, уживаються: «коректувальник вогню», «солдат», «кулеметник піхотного батальйону», «гранатометник» та ніби зовсім не за призначенням «астроном» [3].

Лексеми на позначення військових звань, рангів та посад у збірці «100 новел з війни» звичайні неопоетизовані: *солдат-юнак, борець, солдат, гранатометник, комзводу, розвідник, старшина, ротний, командир, вартовий, воїн, вояк, піхотинець, доброволець, ротний старшина, корегувальник, офіцери, лейтенанти, командир мінометного взводу, дядько, який служив срочку, старий ветеран, бандерівець, лицарі, автоматник, прикордонник, снайпер, ватник* (ті, хто підтримують росію) *та мародер* (військовий злочинець) – вороги нашого війська і народу, *командир групи, капелан, вояк УПА* (показана вагомість приналежності саме до УПА), *воєнні люди, воєнний в чині майора, генерали, десантники, борець 93 бригади, польовий командир* (загальноновживане позначення військового (не політичного) лідера якого-небудь озброєного формування, яке підпорядковується особисто йому і, який має усю повноту влади над непідконтрольною офіційним інституціям територією; може підпорядковуватися місцевим вищим лідерам або діяти самостійно, інколи переслідуючи власну мету), *учасник АТО, УНСО-новці, бойовий офіцер, лїтьоха* (лейтенант), *штабіст* (працівник військового штабу), *головний батальйонний механік, підривник, козак, гетьман* (у текстах багатьох авторів,

що пишуть про російсько-українську війну часто вживаються військові звання та ранги минулого, що характеризують українську ментальність, приналежність до нації), *жовнір* (солдат польської армії, але вжито, як синонім) та *опришок* (солдат повстанської армії) – використав героїв із Західної України, *десантура* (від десантника), *побратими-контрактники*,

Їх використання в тексті має такий вигляд:

«*Було незвично бачити у добровольчому батальйоні бійця з таким позивним*» [4, с. 23]. У реченні наявні лексеми з різних груп: *добровольчий батальйон* – військові об'єднання, *боєць* – узагальнювальна лексема для всіх рангів (брати участь в бої), *позивний* – друге ім'я військового. Завдяки такій кількості лексем, що належать до військової лексики створюється концентрована розповідь на військову тематику.

«*Солдати так не моляться. Так моляться за солдатів*» [4, с. 23]. Одну й ту ж лексему автор обіграє з допомогою протиставлення – створюється антонімічне значення.

«*Гранатометник з позивним «Зяблик»* [4, с. 28] – лексеми в короткому реченні протиставляються створеному позивному, спрацьовує контраст. «Гранатометник» асоціативно мужній фізично витривалий військовий, «Зяблик» навпаки щось дрібне і непримітне. Використовується антонімічне протиставлення значення лексем.

«*Зараз старшиною в їхній роті*» [4, с. 31] – дві лексеми в короткому реченні. Зміст їх об'єднує – *старшина* – керівна посада, *рота* – у цьому випадку підлеглі.

«*Чому плаче цей старий вояк?*» [4, с. 59] – використана одна лексема *вояк* у питальному реченні, що концентрує увагу саме на ній. Лексема *старий* розширює характеристику героя.

«*Хтозна, які нещастя можуть привалити бувалого пихотинця, наче їхній взвод вторік дах ферми*» [4, с. 59] – використані лексеми для порівняння можливих ситуацій. Речення складається з двох синонімічних частин, які доповнюють одна одну, дозволяють більш повно передати думку. Застосовано функцію уточнення.

«*Ви лицарі, чи лихварі?*» [4, с. 101] – лексеми попередніх епох – *лицарі* та *лихварі* привертає увагу, а використання антонімічного значення протиставляє їх.

«*Нелюди прийшли з боку моря, з нелюдської сторони і обстріляли наших прикордонників*» [4, с. 114] – автор використовує стилістичну функцію протиставлення – *номен*, що належать до військової лексики *прикордонники* (*наші захисники*) протиставляється невійськовій назві *нелюди* (*вороги*). Останнє часто вживається в лайці для звільнення від негативу. Створюється враження, що ворог не заслуговує бути названим військовою лексемою.

«*Доброволець – це сто відсотків любові*» [4, с. 139] – митець дає власне тлумачення військової лексеми безпосередньо в тексті, створює власний синонім для роз'яснення терміну.

«Десантники – це не вуйки-добровольці. Піхота має окопуватися. А десантники йдуть в атаку з відкритим забралом» [4, с. 201] – автор формує пояснення одній лексемі за допомогою кількох інших, які використовували в інший історичний період. Завдяки цьому поглиблюється концентрація тексту й привертається увага читача. Використовує функцію протиставлення, явище антонімії.

Отже, Б. Гуменюк у творчому доробку використовує значну кількість лексем з різною стилістичною функцією: увиразнення, привернення уваги, зображувальна, уточнювальну тощо. Більшість використаних лексем на позначення військових звань, рангів та посад – звичайні та неопоетизовані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бибик С. П. Лінгвософія війни та людини в художніх творах Б. Гуменюка. *Українська мова*. 2021. № 2 (78). С. 3–17.
2. Білик Г. Фронтowa творчість Бориса Гуменюка. *Рідний край*. 2016. № 2 (35). С. 88–95.
3. Гуменюк Б. Вірші з війни. ДПА. 2018. 192 с.
4. Гуменюк Б. 100 новел з війни. Київ: «ДПА», 2018. 272 с.
5. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2022. № 2(32). С. 9–13.
6. Пастух Т. У творчих просторах Бориса Гуменюка. URL: <https://nspu.com.ua/novini/taras-pastuh-u-tvorchih-prostorah-borisa-gumenjuka/> (дата звернення 10.04.2025).

А. О. Донга,
здобувачка Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Т. В. Щербина)

ВПЛИВ ВІЗУАЛЬНОГО КОНТЕНТУ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ НА РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ УЧНЯМИ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

Сучасний світ диктує нові підходи до навчання, і візуальний контент у мультимедійних презентаціях стає потужним інструментом у руках педагога, особливо коли йдеться про вивчення української мови молодшими школярами. Здатність яскравих образів, інтерактивних елементів та динамічних візуалізацій залучати увагу, полегшувати розуміння складних концепцій та стимулювати пізнавальну активність важко переоцінити. Дослідження та педагогічна практика переконливо свідчать про значний позитивний вплив візуального контенту на рівень засвоєння навчального матеріалу з української мови учнями початкової школи.

На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства використання учителем мультимедійних технологій на уроках з метою активізації пізнавальних інтересів до навчання стало вже майже звичним явищем. Однак, недостатньо висвітленим у наукових працях залишається питання застосування зазначених технологій на уроках української мови в початковій школі.

Метою дослідження – з'ясувати, яким чином використання візуального контенту в мультимедійних презентаціях впливає на якість засвоєння навчального матеріалу з української мови учнями молодших класів. Дослідити, чи сприяє візуальний контент кращому розумінню та запам'ятовуванню, а також як різні форми візуалізації можуть оптимізувати процес навчання української мови.

Метою моєї роботи є також розгляд деяких видів мультимедійних технологій та обґрунтування доцільності їх використання на уроках української мови як засобу розвитку пізнавальної активності учнів початкової школи.

Поняття «мультимедіа» є багатогранним. Мультимедіа – це спеціальна інтерактивна технологія, поєднання спеціальних апаратних засобів і програмного забезпечення, що дозволяє на якісно новому рівні сприймати, переробляти і надавати різноманітну інформацію: текстову, графічну, звукову, анімаційну, телевізійну тощо. Мультимедіа часто вживається як аналог терміну «засоби масової комунікації» [4].

Мультимедійна презентація – один з найбільш поширених засобів викладання навчального матеріалу. Інформативність електронних презентацій набагато вище традиційних за рахунок не лише тексту і графіки, але й анімації, відео та звуку. Їх використання дозволяє учителю зручно й ефективно візуалізувати інформацію, самостійно компоувати матеріал виходячи із

особливостей конкретної групи учнів, теми та змісту уроку, що дозволяє побудувати урок так, щоб домогтися максимального навчального ефекту [5].

Одним із ключових аспектів впливу візуалізації є **активізація уваги та підвищення зацікавленості**. Яскраві картинки, відеофрагменти, анімації миттєво привертають увагу, роблячи процес навчання більш захоплюючим та менш монотонним порівняно з традиційними методами.

Крім того, візуальний контент значно **полегшує розуміння абстрактних понять** української мови. Граматичні правила, синтаксичні конструкції, лексичні значення часто є складними для сприйняття учнями молодшого віку, якщо їх подавати лише у вигляді сухих правил та визначень. Мультимедійні презентації дозволяють їх візуалізувати. Наприклад, схеми речень допомагають зрозуміти їхню будову, анімаційні ролики можуть продемонструвати відмінювання іменників чи дієслів тощо.

Особливо цінним є використання **інтерактивних елементів** у мультимедійних презентаціях. Вікторини з візуальними підказками, інтерактивні вправи на встановлення відповідності між словом та зображенням, ігри, що передбачають переміщення об'єктів на екрані, не лише підтримують високий рівень зацікавленості, але й забезпечують активну участь учнів у навчальному процесі. Така взаємодія сприяє кращому розумінню матеріалу, оскільки діти не просто пасивно спостерігають, а активно досліджують інформацію [3].

Застосування презентацій на уроках дає можливість використання анімації, зміни і виділення найбільш значущих елементів за допомогою кольору, шрифту, нахилу, розміру.

Звичайно, важливо пам'ятати про **методичну доцільність використання візуального контенту**. Він повинен бути не просто яскравим та розважальним, а й релевантним навчальній меті, відповідати віковим особливостям учнів та сприяти кращому розумінню навчального матеріалу. Перевантаження презентацій надмірною кількістю візуальних елементів, використання неякісних або незрозумілих зображень може мати зворотний ефект, відволікаючи увагу та ускладнюючи сприйняття інформації.

Факти свідчать про ефективність використання візуального контенту. Багато педагогів-практиків відзначають значне покращення успішності учнів, підвищення їхньої мотивації до вивчення української мови та активнішу участь у навчальних дискусіях після впровадження мультимедійних презентацій. Дослідження, проведені в різних освітніх установах, демонструють вищі результати контрольних робіт та краще розуміння складних тем учнями, які навчалися з використанням візуальних матеріалів.

Отже, візуальний контент мультимедійних презентацій є потужним педагогічним інструментом, здатним значно підвищити рівень засвоєння навчального матеріалу з української мови учнями молодших класів. Завдяки своїй здатності активізувати увагу, полегшувати розуміння абстрактних понять, розвивати асоціативне мислення та забезпечувати інтерактивну взаємодію, якісний візуальний супровід робить процес навчання більш ефективним,

цікавим та захоплюючим, закладаючи міцний фундамент для подальшого успішного вивчення рідної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрієвська В.М., Олефіренко Н.В. Мультимедійні технології у початковій ланці освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2010. № 2 (16).
2. Бученко І. В. Комп'ютеризація навчання – свідчення професійної майстерності педагога. Інститут післядипломної педагогічної освіти. Київ, 2007.
3. Волкова Н.П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник / Н.П. Волкова. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.
4. Губар Н. В. Використання мультимедійних технологій як засобу розвитку пізнавальної активності учнів початкової школи на уроках англ. мови. URL: <https://surl.li/lfrvad> (дата звернення 24.04.2025)
5. Методичний посібник «Доцільність використання мультимедійних презентацій на уроках української мови». URL: <https://naurok.com.ua/metodichniy-posibnik-docilnist-vikoristannya-multimediynih-prezentaciy-na-urokah-angliysko-movi-yak-zasobu-rozvitku-navchalno-motivaci-i-tvorchih-zdibnostey-uchniv-19985.html> (дата звернення 25.04.2025).

В. С. Киричук,
здобувач Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

ДІЄСЛОВА-ЖАРГОНІЗМИ В АНТОЛОГІЇ ПРЕДСТАВНИКІВ ЖИТОМИРСЬКОЇ ПРОЗОВОЇ ШКОЛИ «ВЕЧЕРЯ НА ДВНАДЦЯТЬ ПЕРСОН»

Жаргонна лексика як привертала увагу мовознавців, які досліджували історію її виникнення та функціонування, порушували проблему лексикографічного опрацювання жаргонізмів, вивчали специфіку та особливості їх творення, аналізували взаємодію жаргонного та літературного типів мовлення. Із-поміж них – В. Боржковський, Г. Врублевська, В. Грещук, С. Єрмоленко, В. Іванов, О. Кобиш, Ю. Мосенкіс, С. Пиркало, Л. Ставицька, В. Товстенко та ін., які порушували низку важливих питань у царині жаргонології.

Об'єкт дослідження – антологія представників Житомирської прозової школи «Вечеря на дванадцять персон», у якій уміщені твори В. Врублевського, Ю. Гудзя, В. Даниленка, М. Закусила, Є. Концевича, В. Медведя, Є. Пашковського, Г. Цимбалюка, А. Шевчука, В. Шевчука Г. Шкляра, В. Янчука.

Мета нашої розвідки – проаналізувати дієслова-жаргонізми, зафіксовані в досліджуваній антології.

Як зазначають лінгвісти, жаргон – це соціальний діалект, яким користуються мовці, об'єднані спільними інтересами, захопленнями, професією, віком, ситуацією. Жаргон відрізняється від літературної мови специфічною лексикою і вимовою, існує не окремо, а на основі певної мови [3, с. 60]. На думку Г. Врублевської, жаргон має відкритий характер і звичайно формується в порівняно великих групах носіїв мови, об'єднаних за ознакою професії чи стану в суспільстві [2, с. 186]. Жаргонізми, як зауважує Л. Ставицька, здебільшого є емоційно експресивними утвореннями, серед яких переважають негативні знижені номінації [4, с. 33].

Як засвідчила методика суцільної вибірки жаргонізмів із антології «Вечеря на дванадцять персон», за частиномовною належністю найбільш уживаними є жаргонізми-іменники та жаргонізми-дієслова, спорадично трапляються жаргонізми-прикметники та прислівники.

Насамперед зауважимо, що досліджувані дієслова-жаргонізми у творах житомирських письменників мають негативну семантику, емоційно насичені, часто індивідуалізують мовлення персонажів чи відображають їхнє ставлення до оточення. Більшість із дієслів-жаргонізмів зафіксовано в лексикографічних працях Л. Ставицької з указівкою на їхню семантику, значення інших впливає з контексту творів житомирських письменників.

В антології «Вечеря на дванадцять персон» фіксуємо такі дієслова-жаргонізми:

- *вальтанутися* – з'їхати з глузду [5, с. 76]: *Мати вальтанулась по весні ...* [1, с. 203];

- *вибаньчитися* – вирячитися, вилупитися, дивитися: *Чого вибаньчився? Сказано тобі, щоб ішов вон, то йди!* [1, с. 364];

- *гигнути* – померти: *Ви що, лікарів слухаєте, мені он давно вже і пити, і їсти запертили, якби слухав їх, – гигнув би вже* [1, с. 61]

- *дурогонити* – верзти нісенітниці, прикидатися простаком: *... візьми добери, коли шлангує, коли дурогонить, нема їм віри, сумашедший, значить, годі блукати...* [1, с. 339];

- *забульбенити* – напиться: *... ну, тримай краба, ех, забульбенили б, зняли бікс, по три пера прищепили мічурінським способом ...* [1, с. 239];

- *заникати* – заховати щось у потаємне місце [5, с. 149]: *... моя десь гроші заникала, то як, знайти для согреву?* [1, с. 228];

- *змиватися* – тікати: *Я змилася, – сказала Людка...* [1, с. 35];

- *ішачити* – тяжко працювати [5, с. 175]: *...від п'ятдесят третього по таборах, крав і крастиму, чим вдавати себе, коли оцей шашилик по п'ятірці, день на нього ішач, питається?* [1, с. 202];

- *конати* – іти, простувати: *Конай* дальше, кент, – *прошамало з кутка* [1, с. 147];

- *наблатикатися* – зазнатися, загордитися: *... позіхнув Андрій, розтруївши себе ревністю – наблатикався, аткуль такий борзий?* [1, с. 231];

- *приварганити* – приєднати до чогось, прибити: *...для чого вона ті дошки сюди приварганила...* [1, с. 44];

- *розкумаритися* – 1) ужити наркотики після довгої перерви або для зняття абстиненції; 2) прийняти наркотик, відчутти стан наркотичної ейфорії [5, с. 290]: *... просив у блатних зажовку чаю, щоб розкумаритись від гальмівних ліків* [1, с. 207];

- *свиснути* – украсти: *ростуть гольтіпаками, свиснули в школі мікрофон, пора за виховання братись, чуєш* [1, с. 239];

- *стибрити* – украсти [5, с. 310]: *один картяр у поїзді стибрив сумочку* [1, с. 173];

- *стовбичити* – стояти: *... то чого це стовбичити тут кілочком* [1, с. 122], *... тоді добре приторгували в Дебальцево, потім обридло стовбичити за лотком* [1, с. 174];

- *триндіти* – говорити: *Не тринди!* – *єхидненько всміхається Григорівна* [1, с. 360];

- *тасуватися* – ходити назад-уперед [5, с. 37]: *... зранку два десятків хворих тасується по проході* [1, с. 208];

- *ум'яти* – з'їсти: *Шурка виїв миску до кінця, ум'явши й чверть пів буханця, що його залишила Юлька* [1, с. 33];

- *утюритися* – пильно дивитися, вдивлятися: *... інші в телевизор утюрилися ...* [1, с. 21];

- *шлангувати* – прикинутися наївною людиною, яка не розуміє чогось [5, с. 377]: *візьми добери, коли шлангує, коли дуругонить...* [1, с. 56].

Отже, жаргонізми мають емоційно-експресивну природу, передають почуття й емоції персонажів, є частиною власне авторської мови художніх творів. Жаргонізми – один із прийомів соціальної характеристики персонажів через їхні мовні особливості. З-поміж зазначених вище письменників, твори яких уміщені в антології «Вечеря на дванадцять персон», жаргонізми фіксуємо в художньому доробку Є. Пашковського, В. Шевчука, В. Врублевського, Є. Концевича, Г. Цимбалюка. Завдяки контексту значення більшості жаргонізмів зрозуміле будь-якому читачеві, що свідчить про їх майстерне вкраплення письменниками в художню тканину творів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вечеря на дванадцять персон: Житомирська прозова школа / Упоряд., передм., літ. ред. В. Даниленка. Київ: Генеза, 1997. 544 с.
2. Врублевська Г. Лінгвокреативні процеси формування молодіжного жаргону. *Вісник Житомирського педагогічного університету*. 2004. Вип. 14. С. 186–197.
3. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Либідь, 2001. 232 с.
4. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг. Соціальна диференціація української мови. Київ: Критика, 2005. 348 с.
5. Ставицька Л. О. Український жаргон. Словник. Київ: Критика, 2005. 496 с.

Б. О. Ключко,
здобувачка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

ФОНЕТИЧНІ РИСИ ГОВІРКИ СЕЛА КИКОВА ЗВЯГЕЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Полісся сьогодні – один із найбільш досліджених ареалів. Діалекти цього краю унікальні. Тому Полісся як архаїчна діалектна зона привертала увагу етнографів, фольклористів, мовознавців [1]. У ХХ – на початку ХХІ ст. поліський етномовний континуум, зокрема Середнє Полісся, своєю раритетністю та неповторністю в мовному плані приваблював діалектологів, які вивчали лексичні особливості цієї території (М. Никончук, В. Куриленко, О. Никончук, В. Мойсієнко, І. Федоровська, Г. Гримашевич та ін.), досліджували фонетичну систему, яка в царині вокалізму та консонантизму зберігає низку унікальних рис (Т. Назарова, І. Матвіяс, М. Никончук, О. Скопненко, Г. Гримашевич та ін.), хоча найбільший внесок у вивчення Середнього Полісся зробив М. Никончук [3], який протягом кількох десяти років досліджував правобережнополіські говірки. Фонетичні особливості поліського наріччя в діахронії системно вивчав В. Мойсієнко [2; 3]. На сучасному етапі фонетичні особливості середньополіських говірок досліджує Г. Гримашевич [2].

Мета розвідки – проаналізувати фонетичні особливості села Кикова Звягельського району Житомирської області, зафіксовані в діалектних текстах, записаних під час діалектологічної практики.

У царині вокалізму відзначаємо такі фонетичні особливості в досліджуваній говірці:

1) звук [и'], який вимовляють як щось середнє між [и] та [і]: *о 'боже / стра'шнїї то'д'і по'хорон бу // шчо то'д'і 'л'уде"ї 'було / 'страшно ди'виц':а 'було // 'треба по'їхат' за случ і там 'ўпастї' с 'того мото'ци'кла // 'так'е / шо 'воно та ви'плакала 'марус'а // та й 'умерла та й 'так'е; дру'жи'ли' / во'на була 'трошки' 'менша 'мене / а йа 'старша / 'всеровно 'знайеш на о'дному 'кутку 'дружи'м / то ото от ча'сом у 'р'їздво хо'ди'ли' скр'їз' кал'аду'вати' та до 'кожної 'хати' 'їде"м та 'кал'адуйем // 'так'е ўс'ак'е 'було;*

2) так звана неоднорідна артикуляція [ô] та [ê] на місці давніх [o], [e]: *йаку 'знайе і 'казку то роз'казує / та хто йак'ї при'кме"ти 'знайе // ота'к'е ўс'ак'е роз'казували про 'ос'êн'//; а йак ми з васи'л'ом уже жи'ли' / то нам не да'вали' уже ці'їейї са'ди'би' // то йа посва'рилас'а з цим мурман'уком/ то і по'шла ў бр'їд на ро'боту// пїат' 'рок'їў ро'би'ла ў 'брод'ї і на за'вод'ї і кôн' т'агла;*

3) наявність буквосполучення [хв], замість звука [ф]: *б'ї'дували' зн'айеш / йак ко'ли'с' було м'ати' була ўдо'ви'ц'а / брат по'шоў у'чиц':а // а йа з 'мат'їрїу о'но була ўдвох о'то і ў л'їс по д'рова на п'лечах но'сили/ і з'в'езкою ў*

с'луч' і 'т'агло ме"не / шо хоч було/ми ж **'хв'іртку** за'ходи'лис'а 'стави'ти воно три' 'чи'нки' за ви'чи'нку; ў нас 'м'еса не було то **'хвасол'** 'йіли' / та так воно остo'гидло / 'ни'тайеш 'мати' / 'можна 'сала/ а 'вона на 'празниік та на 'празниік; ну ми' ни'сали'с' о'с'о ўсе ўрем'а на ма'тери'ну **хва'м'іл'йу** / бо 'мати' не була рос'ни'сана з 'бат'ком мо'йім // ко'ст'ук 'ган:а та'расоўна 'мати' мо'йа була / а йа ўже ни'салас'а 'кост'ук **со'хв'йа** се'мен'йуна, о по 'ц'ому ўже // так ўс'о ўремйа ў 'школ'і ни'сали'с' / а йак 'ви'росла та 'пошла на ро'боту / то ўже 'стала ни'сац':а по 'паспорту / шо 'бат'кова **хва'м'іл'йа** / була то ж 'гарна 'хорошан/ а тей то йа не ни'салас' 'бат'кову **хва'м'іл'йу** ўсеро'ўно ни'салас' 'кост'ук / ну а ўже йак 'ви'йшла 'зам'іж / то ўже на васи'л'ову ни'салас'а **хва'м'іл'йу** ти'мо'шенко / да так от б'і'дували' / а'ле було 'весело ;

4) дзвінкі приголосні не оглушуються та залишаються дзвінками: 'наш'і 'вигнали 'зразу 'н'імц'йу з **'к'ікови**/ 'були в 'к'іков'і / 'потом / ну йак 'наши' / напи'ли'с'а / понапи'вали'с'а і 'н'імц'і 'захвати'ли' ўноч'і / 'дуже 'багато 'с'імей по'ўби'вали'; б' і'дували' / зн'айеш/ йак ко'ли'с' було м'ати' була ўдо'виц'а / брат по'шоў учи'ц':а // а йа з 'мат'ірыу о'но була ўдвох о'то і ў л'іс по д'рова на п'лецах / не 'думай / шо так **'легко** було;

5) заміна звука [а] на [е] в деяких словах: ну / да// ро'би'ла йа зра'зу ў кол'госп'і / а 'пот'ім п'і'шла ў цей бр'ід / там ро'би'ла ў 'брод'і / а по'том ўже / йак гай'дай по'коїний та по'ставили йо'го на за'праўку / а в'ін не схо'т'йу / 'каже **здо'ров'е** ў 'н'ого 'нема / ну 'стали про'сит' 'мене/ уже шо щоб йа ве'рталас' уже ў кол'госп // ну то йа ўже **ро'зчитувалес'** у за'вод'і та ўже прой'шла та ўже ш'іш'нади'ат' 'рок'йу ро'била / то тут оце на за'праўц'і //; було да 'трошки' ў'мене в дво'р'і / та й во'ни **при'йхели** / зв'і'дти/ з матв'і'ййу та на ма'шин'і 'зверху та при'шли с'у'ди / 'тута от пооб'ідали 'трохи у дво'р'і / да й 'так'е ; ў нас **'м'еса** не було то **'хвасол'** 'йіли'.

Отже, фонетичні діалектні особливості зберігають архаїчність, що засвідчує давність середньополіського діалекту, хоча водночас зазнають і динаміки. Говірка села Кикова Звягельського району Житомирської області – лише один приклад унікальності мовлення поліщуків.

Перспективи наукових пошуків убачаємо в дослідженні морфологічної та лексичної системи досліджуваної говірки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гримашевич Г. І. Діалектні тексти середньополіських говірок як джерело збереження фонетичних особливостей. *Філологічний часопис: науковий журнал*. Умань: ВПЦ «Візаві», 2019. Вип. 1 (14). С. 12–20.
2. Мойсієнко В. М. Фонетична система українських поліських говорів у XVI–XVII ст.: Монографія. Житомир, 2006. 448 с.
3. Мойсієнко В. М. Континуанти давнього *ѣ у поліських говорах. *Українська мова*. 2005. № 2. С. 71–88.
4. Никончук М. В. Правобережнополіські говірки в лінгвогеографічному висвітленні: Монографія. Житомир, 2012. 316 с.

О. Р. Лозова,
здобувачка Варшавського університету,
Республіка Польща
(науковий керівник: д-р габ., професор Й. Гетка)

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ МОВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ КИРИЛО-МЕФОДІВСЬКОГО ТОВАРИСТВА

Сучасне українське суспільство, сформоване під впливом складних історичних обставин, стикнулося з феноменом білінгвізму. В умовах російсько-української війни загострюються суспільні дискусії щодо вибору мови повсякденного спілкування. Актуальним у цьому контексті стає звернення до передумов формування української ідентичності.

У цих тезах доцільно врахувати концепцію, запропоновану британським філософом Ернестом Геллнером у праці «Нації та націоналізм», згідно з якою нація, національна держава та націоналізм є продуктами модерного світу. Їх формування, на думку автора, розпочалося на зламі XVIII–XIX століть під впливом глибоких суспільних трансформацій, зумовлених промисловою революцією та Французькою революцією 1789–1799 років [9, с. 37].

Русини-українці, натомість, залишалися традиційною аграрною спільнотою. До кінця XIX століття селянство становило майже 90% населення українських земель, що обумовлювало високий рівень неписьменності серед представників нижчих суспільних верств [1, с. 29].

Формування європейських національних рухів у XIX столітті зумовлювалося здобутками Французької революції та філософською спадщиною Просвітництва. Особливе значення в цьому процесі має погляд Йоганна Готтфріда Гердера. Його ідеї мали значний вплив на формування українського романтизму XIX століття [6, с. 88].

Саме його погляди стали одним із джерел натхнення для слов'янофільського руху, який сприяв розвитку національних ідей у Центрально-Східній Європі. Гердер підкреслював фундаментальне значення історії, культури та мови у формуванні нації, що знаходить своє підтвердження у «Трактаті про походження мови»: «Мова визначає спосіб мислення. Отже, народ, який має одну мову, є спільнотою людей, що мислять однаково» [13, с. 53]. Згідно з теорією запропонованою чеським дослідником Мирославом Грохом, виокремлюється три етапи національного пробудження так званих «малих народів» Центрально-Східної Європи, які протягом тривалого часу не мали власної державності, аристократії чи розвиненої культурної традиції:

Фаза А – діяльність інтелектуальних еліт, скерована на документування історії, культурних маркерів та мови народу;

Фаза В – прагнення окремих національних груп до пробудження свідомості у спільноті;

Фаза С – масовий національний рух політичного характеру, що може мати на меті здобуття незалежності [11].

У цьому контексті важливо розглянути вплив Кирило-Мефодіївського товариства на формування модерної національної ідентичності українців у межах Російської імперії, який авторка відносить до фази А. Засноване у 1845 році, основним постулатом обрало ідею федерації слов'янських народів на парламентських засадах, у межах якої кожному народу мала бути гарантована автономія. Членами Товариства були, між іншим, Пантелеймон Куліш, Микола Костомаров, Тарас Шевченко, Василь Білозерський, Микола Гулак та ін. [7, с. 8].

У випадку слов'янських народів маркерами російського імперіалізму виступають, між іншим, Російська православна церква, яка з XV століття проголошує Москву третім Римом, спадкоємицею візантійської духовної традиції, а також концепція всеросійської ідентичності, яка передбачає інтеграцію східнослов'янських народів у єдину етноспільноту зі спільною російською мовою.

Прикладом асиміляційної політики стало заснування Університету святого Володимира у Києві (1834). Викладання здійснювалося зокрема підставі праці Миколи Карамзіна «Історія держави Російської» (1816 – 1829), яка була провідною нарацією до формування всеросійської імперської ідентичності. Як зазначає дослідниця української літератури Галина Калатайєвська, у цей період було закрито осередки української освіти, зокрема Києво-Могилянську академію та навчальні заклади в Харкові [3, с. 44].

Необхідно підкреслити, що український романтизм формувався під впливом російських імперіальних міфів, у межах яких русин-українець не розглядався, як окремий культурно-антропологічний суб'єкт. Тетяна Гундорова охарактеризувала ідентичність еліт цього періоду як дуалістичну – двомовну і двокультурну [2, с. 31]. Цю тезу підтверджує письменниця Оксана Забужко, яка описала цей феномен як «дуалізм, що виявляється у моделі демонстративної пошани до влади за умов майже повної відсутності усвідомлення власної відмінності» [8, с. 18].

Діяльність Товариства стала першим модерним культурно-політичним маніфестом русинів-українців з Наддніпрящини, який засвідчив можливість розвитку народу в контексті цінностей і принципів європейської (латинської) цивілізації. Зауважити це можна з огляду на наступні чинники:

- Заперечування всеросійської ідеї як елементу акультурації русинів-українців.

Спротив імперській асиміляції особливо виразно простежується у праці Миколи Костомарова «Дві руські народності», де автор акцентує на тому, що під безпосереднім впливом російської імперської політики давня русько-українська спадщина поступово втрачала свої ідентифікаційні маркери – мову, віру та історичну пам'ять Київської Русі. У результаті, сам термін «руський» втратив своє ідентифікаційне історичне значення й почав слугувати

інструментом інтеграції русько-української спільноти в імперський дискурс, сприяючи її культурному поглинанню [4].

Костомаров також звертає увагу на культурні та соціальні відмінності між русинами-українцями та росіянами, які знаходили своє відображення в різних формах державного устрою [10, с. 52]. За його словами, волелюбна природа русина-українця часто призводила до спротиву, у той час як росіянин сприймав потребу індивідуальної жертви на користь загальному. Таким чином, констатує М. Костомаров, «одна форма правління є федерацією, інша – централізованою монархією», що свідчить про різні політичні пріоритети, культурні та історичні цінності обох народів [4].

- Месіанське бачення України як центру слов'янського відродження.

Цей аспект можна прослідкувати у «Книзі буття українського народу». У тексті історія України осмислена в дусі визвольної боротьби: «І встане Україна з своєї могили, і знову озоветься до всіх братів своїх слов'ян... Україна буде незалежною Річчю Посполитою в союзі слов'янським» [5]. У цьому фрагменті простежується звернення до ідейних засад Французької Революції через визволення і єднання слов'янської спільноти на засадах свободи, рівності і братерства. Додатково варто зауважити на наголошення окремоті України від імперіальної спадщини нав'язаної ідеєю Москва – Третій Рим.

Важливим аспектом, про який варто згадати в цьому контексті, є переклад Біблії українською мовою, здійснений Пантелеймоном Кулішем. На думку авторки, цей переклад мав не лише духовне, а і вагомe культурне значення, оскільки до епохи розквіту національних рухів саме релігія відігравала головну роль у процесах культурної ідентифікації. Відповідно, читання Святого Письма українською мовою є інструментом для поширення української ідентичності серед неписьменного сільського населення.

- Поширення української мови як елементу національної ідентифікації.

У «Головних правилах товариства» зазначалося: «Закладаємо товариство (...) переважно для виховання молоді, видання літератури і збільшення числа членів» [5]. У пункті восьмому підкреслювалося: «Товариство буде турбуватися заздальгідь про викорінення рабства і будь-яке приниження нижчих класів і про повсюдне розповсюдження грамотності» [5].

Згідно з уявленнями класицистів, народна мова вважалася придатною виключно для творів, написаних у жанрах бурлеску та травестії, що мали «низький» статус у ієрархії літературних стилів. Прикладом цього є *Енеїда* Івана Котляревського – сатира, яка, попри свою значущість, залишалася в межах «низького» жанру. Лише з приходом романтиків українські поети й письменники почали активно експериментувати з різними літературними формами, утверджуючи українську мову як повноцінний інструмент вираження в усіх жанрах художньої творчості.

Як зауважив історик Орест Субтельний публікації Товариства, зокрема вихід «Кобзаря» Шевченка, стали подією виняткового значення в історії української літератури [12, с. 72]. Шевченко спростував уявлення про обмеженість української літературної мови і упередження таких діячів, як,

наприклад, Микола Гоголь, який вважав, що українські письменники можуть досягти літературного визнання лише в контексті російської культури [12, с. 72].

Підсумовуючи, значення діяльності кирило-мефодіївців явило собою першу, хоч і невдалу, спробу перейти відь культурницького до політичного етапу національного розвитку. Підтверджує це зміна сприйняття українофільства царським урядом, який, як зазначав Субтельний, намагався використати українофільство у боротьбі з польськими культурними впливами.

Попри репресії з боку імперської влади та короткочасність існування товариства, його ідеї мали тривалий вплив на наступні покоління української інтелігенції. Спадщина кирило-мефодіївців заклала основи національної ідентичності, яка спиралася на європейську спадщину, християнську моральність і гуманістичні цінності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Грицак Я. Нариси з історії України. Формування української модерної нації. Київ, 2000.
2. Гундорова Т. «Котляревщина»: колоніальний кітч. Київ, 2006.
3. Калантаєвська Г. Українська література XIX сторіччя. Суми, 2016.
4. Костомаров М. Дві руські народності. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kostomarov/Dvi_ruski_narodnosti.pdf
5. Побірченко Н. Ідеологія Кирило-Мефодіївського братства як передумова виникнення українських громад. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*, (31). URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/21/visnuk_31.pdf
6. Потульницький В. Історіософія Гердера як синтез раціоналізму і пієтизму та її вплив на українську і російську історіографію. *Гуманітарні студії*. 2019. № 2.
7. Сохань П. Кирило-Мефодіївське Товариство. Київ, 1990.
8. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. Київ, 1997.
9. Gellner E. *Narody i nacjonalizm* (Т. Hołówka, Trans.). Warszawa, 1991.
10. Kozak S. *Ukraińscy spiskowcy i mesjaniści*. Bractwo Cyryla i Metodego. Warszawa, 1993.
11. Maxwell A. Miroslav Hroch's Impact on Nationalism Studies. *Special Issue: Twenty-Five Years of A-B-C. Nationalities Papers*. 2010. Vol. 38. Issue 6.
12. Subtelny O. *Ukraine: A History*. Toronto, 1988.
13. Szymaniec P. Pojęcie narodów w filozofii dziejów Johanna Gottfrieda Herdera. *Czasopismo Prawno-Historyczne*. 2017. № 3.

К. В. Максимчук,
здобувачка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент М. В. Шарапа)

ІНШОМОВНА ЛЕКСИКА В НАУКОВИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ВИДАННЯХ

У сучасній лінгвістиці дослідження походження та мовної адаптації іншомовної лексики є актуальним напрямом, що зумовлено її значним впливом на різні аспекти комунікації. Одним із середовищ функціонування іншомовної лексики є наукова педагогічна галузь, зокрема фахові видання, наприклад, «Український педагогічний журнал». Активне проникнення іншомовних термінів у педагогічний дискурс має як позитивні наслідки, пов'язані зі збагаченням термінології та інтеграцією міжнародного досвіду, так і потенційні негативні ефекти, що стосуються ускладнення сприйняття інформації та загрози витіснення власне українських відповідників. Недостатньо дослідженим залишається питання системного аналізу лексико-семантичних особливостей та адаптаційних процесів іншомовних запозичень саме на сторінках авторитетних українських педагогічних видань, що ускладнює розробку обґрунтованих рекомендацій щодо їх оптимального використання в освітньому просторі.

Проблему іншомовних запозичень у педагогічному дискурсі розглядали багато українських мовознавців та дослідників. Зокрема, питання мовної адаптації запозичень аналізували С. Я. Єрмоленко, Л. О. Симоненко, М. П. Коць-Григорчук. Функціонування англіцизмів у професійному мовленні вивчали О. О. Тараненко, Т. М. Кияк, Н. М. Корбозерова. Особливості розвитку освітньої терміносистеми досліджували Н. Д. Голуб, О. С. Кубряк, Л. В. Мацько. Водночас системне дослідження іншомовної лексики в наукових педагогічних виданнях ще не набуло достатньої наукової уваги, що зумовлює необхідність подальшого аналізу.

Мета статті – аналіз функціонування іншомовної лексики в текстах наукових статей «Українського педагогічного журналу», визначення її ролі в сучасному освітньому дискурсі, а також виявлення основних тенденцій її вживання та адаптації до норм української мови.

Виклад основного матеріалу. Дослідження іншомовної лексики в сучасній лінгвістиці свідчить про її надзвичайну важливість як елементу комунікації, що охоплює широкий спектр мовних явищ. Така лексика відіграє роль у формуванні суспільної думки, адаптації нових понять, розвитку фахової термінології та впливі на мовні процеси загалом. Її особливостями є відкритість до нових запозичень, прагнення до спрощення та стандартизації, а також функціональна багатозначність. Водночас надмірне використання іншомовних елементів, емоційно забарвлених виразів та маніпулятивних конструкцій може мати як позитивний, так і негативний вплив на мовну культуру, що підтверджує

необхідність подальших наукових розвідок, спрямованих на розробку рекомендацій щодо коректного використання іншомовної лексики в українському мовному просторі, зокрема освітній науковій галузі [1].

Наукові педагогічні видання – одне із середовищ функціонування іншомовної лексики, яка активно впливає на формування сучасного педагогічного дискурсу, сприяє розширенню професійної термінології, інтеграції міжнародного досвіду та модернізації мовної культури освітян. Використання запозичень у цій сфері має як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, іншомовна термінологія забезпечує точність і відповідність світовим стандартам, а з іншого – може ускладнювати сприйняття текстів і спричиняти надмірну залежність від іншомовних джерел. Подальший розвиток освітньої галузі вимагає зваженого підходу до запозичень, балансу між інтернаціоналізацією термінології та збереженням національної мовної ідентичності [2].

Наведемо такі приклади адаптації іншомовних термінів в українському освітньому дискурсі: *webinar* (вебінар) – онлайн-семінар, який проводять через інтернет, дозволяючи учасникам взаємодіяти в режимі реального часу; *podcast* (подкаст) – аудіо-або відеоматеріал, який доступний для завантаження або прослуховування онлайн, часто у вигляді серії епізодів; *blog* (блог) – онлайн-щоденник або журнал, де автор регулярно публікує записи на різноманітні теми; *e-learning* (е-навчання) – процес навчання з використанням електронних ресурсів та технологій; *edutainment* (едьютейнмент) – підхід у навчанні, що поєднує елементи освіти та розваг для підвищення зацікавленості та ефективності засвоєння матеріалу; *tutor* (*тьютор*) – наставник або керівник групи в освітньому процесі, який, як правило, має індивідуальний підхід до навчання та підтримки учнів; *educationmanagement* (*менеджмент освіти*) – управлінські процеси, пов'язані з організацією та функціонуванням освітньої системи (гібридне слово, утворене поєднанням запозиченого слова «менеджмент» та українського «освіти»); *STEM* (STEM) – аббревіатура, що походить від перших літер англійських слів *Science* (наука), *Technology* (технології), *Engineering* (інженерія), *Mathematics* (математика) (у педагогічній сфері використовують назву STEM, яка позначає інтегрований підхід до навчання, що поєднує ці дисципліни) [3; 4; 5].

Такі іншомовні терміни, адаптовані та засвоєні в українському освітньому дискурсі шляхом транслітерації, калькування, трансплантації відображають поняття про нові форми навчання та комунікації.

«Український педагогічний журнал» є авторитетним науковим виданням, яке робить вагомий внесок у розвиток педагогічної науки та освітньої практики в Україні. Змістова наповненість журналу відображає актуальні проблеми та тенденції в освіті, а стилістичні особливості забезпечують чіткість, наукову обґрунтованість та доступність представлених матеріалів. Журнал є платформою для обміну досвідом, ідеями та результатами досліджень між науковцями, освітянами та політиками, сприяючи інтеграції української освіти у світовий науковий простір [4].

Аналіз наведених прикладів демонструє різні способи адаптації іншомовних термінів в українській освітній термінології – від прямого запозичення до калькування та утворення гібридних слів. Уведення цих термінів у словниковий склад мови часто відображає структурні та функціональні зміни в освітньому процесі, появу нових ролей, методик та підходів до навчання.

Варто зауважити, що лексико-семантичний аналіз іншомовних запозичень у текстах статей «Українського педагогічного журналу» свідчить про активне впровадження сучасних зарубіжних понять та концепцій в український освітній дискурс. Ці запозичення розширюють українську педагогічну термінологію, сприяють інтеграції міжнародного досвіду та уніфікації освітніх стандартів. Різноманітність структурних форм запозичень відображає гнучкість української мови та її здатність адаптуватися до нових реалій освітнього процесу. Функціонально за допомогою іншомовних запозичень можна точно передати нові поняття, полегшити комунікацію між зарубіжними та вітчизняними науковцями, впровадити передові зарубіжні методики та технології в українську освітню практику, але баланс між впровадженням запозичених термінів і розвитком української освітньої термінології є ключовим завданням для науковців, викладачів і мовознавців [6].

Отже, іншомовні запозичення у професійній педагогічній комунікації є результатом сучасної інтеграції української освіти у світовий науково-освітній простір; їх використання може сприяти поширенню новітніх методик, концепцій та технологій, полегшувати комунікацію між науковцями та педагогами різних країн, а також відображати сучасні тенденції в навчанні та викладанні. Однак широке застосування запозичень створює певні виклики, пов'язані з адаптацією термінів в українській мові, забезпеченням їхнього правильного розуміння та уникненням надмірної англomовної експансії. Важливо не лише механічно запозичувати іншомовні слова, а й адаптувати їх відповідно до українських мовних норм; уникати надмірних, недоцільних, невиправданих запозичень, що збереже національну мовну ідентичність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бугайова О. І. Лінгвістичні аспекти оптимізації соціальної реклами як виду масової комунікації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. С. 123–128.
2. Молоткіна Ю. О. Функціонування медіа-лексики іншомовного походження в сучасних українських інтернет-виданнях. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2018. № 5. С. 57–70.
3. Нечволод Л. І. *Сучасний словник іншомовних слів*. Харків, 2019. 768 с.
4. Офіційний сайт. «Український педагогічний журнал». URL: <https://uej.undip.org.ua/>
5. Шинкар Т. С. *Лексика українських масмедіа: навч. посіб.* Київ, 2017. 150 с.
6. Януш Я. В. Лексика сфери освіти: погляд на нові запозичення. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2020. № 2. С. 45–52.

А. В. Мариненко,
здобувачка Криворізького державного
педагогічного університету
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Н. М. Шарманова)

ФРАЗЕОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК МОЄЇ РОДИНИ

Мова кожної родини – це живий мовосвіт, який має змогу зберігати відбитки минулого й закарбовувати здобутки в пам'яті соціуму. Особливо увагою в моїй сім'ї наділені фразеологізми, які передаються з покоління в покоління. Дослідження фразеологічних одиниць у колі родини дозволить зберегти традиції народного слововжитку серед представників різних поколінь, а також продемонструвати етнокультурний побут і виявити індивідуальні мовні засоби спілкування в окремій сім'ї.

Мета роботи полягає в тому, аби дослідити семантичні особливості укладеного словничка родинних фразеологізмів. Щоб досягти зазначену мету, ми запланували виконати низку завдань: 1) зібрати й укласти словник родинних фразеологізмів; 2) з'ясувати значення усталених словосполучень і порівняти їх семантичний обсяг з узуальними одиницями за фразеологічним словником.

У праці А. Загнітка «Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни» розглянуто термін «**фразеологізм**», який походить від грецьких слів *phrasis* – спосіб вираження, зворот і *logos* – слово, вчення, поняття, який характеризується цілісністю значення та стійкістю структури, яка в свою чергу є неподільною. Крім того, укладач лексикографічної праці стверджує, що для фразем властиві синонімія, омонімія, антонімія тощо [1, с. 102].

У згаданому вище науковому джерелі подано класифікаційні схеми фразеологізмів, які поділяються на певні різновиди й інтерпретують такі критерії: семантичну злитість компонентів; походження; стилістичне маркування; граматичні ознаки (морфологічні й синтаксичні вияви).

У довідковому виданні за ред. В. М. Русанівського «Українська мова: Енциклопедія» дефініцію фраземи розглянуто більш ґрунтовно. Так, **фразеологізм** – це нарізно оформлений, але семантично цілісний і синтаксично неподільний мовний знак, який своїм виникненням і функціонуванням зобов'язаний фраземотвірній взаємодії одиниць лексичного, морфологічного та синтаксичних рівнів [2, с. 770].

Серед основних ознак виділяють універсальні (загальномовні) і специфічні риси фразеологічних одиниць. До універсальних належать стабільність і відтворюваність, до специфічних – семантичне перетворення фраземотвірних компонентів, смислова цілісність, а також наявність експресивно-емоційного характеру фразеологічної семантики [2, с. 771].

Семантичне перетворення відбувається двома шляхами, а саме метафоричним і метонімічним. Важливо те, що семантичне перетворення характерне для всіх або окремих фраземотвірних компонентів. У першому випадку отримано немотивовані ідіоми, де сенс слів є непередбачуваний, а в

іншому – мотивовані єдності, які описують образність, ґрунтовану на метафоричних співвідношеннях.

Фразеологізми виникають унаслідок вторинної номінації, тобто шляхом переосмислення вільних слів, які базуються на образних, метонімічних і метафоричних зв'язках. Завдяки поєднанню таких компонентів і семантичних перетворень роблять фразеологізми неповторними й інформативними [2, с. 772]

Фразеологічний словник моєї сім'ї надзвичайно широкий і різноманітний. Тут зібрано мовні вирази, якими комуніканти описують повсякденне життя та дають образні оцінки чи порівняння певним предметам і подіям.

Головними респондентами в укладанні фразеологічного словника виступили родина Слободянюків – бабуся та дідусь з боку маминої лінії, які у своєму мовленні активізують багатий запас фразем. Саме вони безпосередньо надали моїм батькам цей мовний доробок, яким вони доречно користуються і передають молодому поколінню як складник родинної мовної культури. Свідомі того, що більша частина дібраних фразеологічних одиниць походить від бабусі, Л. В. Слободянюк, оскільки вона завжди вміла влучно висловитися, а з часом фразеологізми активно почала вживати моя мама, О. С. Мариненко, та інші члени родини.

Так, фразеологічний вираз *як баба дівкою була* використовується для позначення події, яка відбулася дуже давно [3, с. 22]. У випадку, коли щось невідомо, ймовірно відбудеться, здійсниться щось чи ні, то часто вживаємо *баба надвоє ворожила* [3, с. 22].

Фразеологізм *хай йому грець* застосовуємо для вираження незадоволення ким-небудь, несхвалення чогось, але це є різновидом, а за словником – *хай йому абищо* [3, с. 19]. Про документ, що не має юридичної сили, бабуся завжди говорила *фількіна грамота*, але фразеологічний словник зазначає: *фільчина грамота* [3, с. 166].

Коли хто-небудь дуже часто і легко змінює свої рішення, наміри, настрої вживаємо *сім п'ятниць на неділю*, але, послуговуючись «Словником фразеологізмів української мови», правильно використовувати *сім п'ятниць на тиждень* [3, с. 651].

Чоловіцтво також активізує в родинному спілкуванні фраземи. У мовленні дідуса, С. О. Слободянюка, часто використовуваними є фраземи *хоч трава не росте* [3, с. 719] для того, щоб висловити абсолютну байдужість до тих чи інших реалій, та *вибитися з колії* [3, с. 62], коли сам респондент адекватно оцінює власну життєдіяльність у ситуації, коли перестав вести узвичаєний спосіб життя. Мій тато, В. Г. Мариненко, активно вживає *баби на баш* [3, с. 25] задля того, аби пояснити комунікативну ситуацію здійснення рівноцінного обміну.

Досліджуючи мовний матеріал, можемо узагальнити, що фразеологізми можуть зазнавати деяких трансформацій, зокрема, спостерігаємо в активному вжитку заміну одного або декількох компонентів, що дозволяє утворити фразеологічні варіанти, які є адаптованими до певного комунікативного контексту. Семантичне значення всіх фразеологізмів, які використовуються

моєю сім'єю, загалом збігається із семним складом узуальних одиниць, поданих у «Словнику фразеологізмів української мови» [3].

Отже, вивчення родинних фразеологізмів дає змогу виявити основні семантичні особливості, а також їх варіантність і структурно-граматичні трансформації в усному мовленні кожного з учасників сімейної комунікації. Укладений фразеологічний словник слугує не лише для мовного портретування окремої родини, а й для подальших діалектологічних розвідок і лінгвістичних досліджень міжпоколінного діалогу в малих соціальних групах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк: ДонНУ, 2012. Т. 1. 402 с.; Т. 2. 350 с.; Т. 3. 426 с.; Т. 4. 388 с.
2. Українська мова: Енциклопедія / редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
3. Словник фразеологізмів української мови / НАН України, Інститут укр. мови, Укр. мовно-інформ. фонд [уклад.: В. М. Білоноженко та ін.; відп. ред. В. О. Винник]. Київ: Наук. думка, 2003. 786 с.

Т. С. Махневич,
здобувачка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: викладач Л. П. Фальківська)

ФЕМІНІТИВИ ІЗ СУФІКСАМИ *-ЕС(А)*, *-ИС(А)* В ПРАВОПИСНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ ХХІ СТ.

Із сучасним розвитком української мови зросло вживання фемінітивів, зумовлене переважно динамічними процесами в сучасному українському мовному просторі та пов'язане з активізацією вживання фемінітивів у різних стилях. В українській мові творення та використання фемінітивів має давню традицію, проте саме в останні десятиліття спостерігається особливе пожвавлення інтересу до назв осіб жіночої статі, що відображає як внутрішньомовні закономірності, так і соціокультурні зміни в суспільстві, зокрема в медійному дискурсі та соціальних мережах.

Особливої актуальності проблематика набуває у зв'язку з унормуванням фемінітивів у новій редакції Українського правопису 2019 року, у якій розширено положення про способи творення назв осіб жіночої статі.

Щодо словотвірних моделей формантів *-ес(а)-*, *-ис(а)-* дослідниця Г. Сабодир зазначає, що суфікси *-ес(а)-* продуктивніші у творенні назв осіб за соціальним статусом, титулом чи посадою (*принцеса, баронеса, патронеса*), а суфікс *-ис(а)* частіше використовується для утворення назв осіб за видом діяльності (*актриса, директриса*) [3, с. 169]. Також варто зазначити, що окреслені типи фемінітивів творяться від іменників іншомовного походження [2, с. 72]. Дериваційний процес передбачає приєднання суфікса до усіченої або повної основи відповідного іменника чоловічого роду: *поет – поетеса*», *актор – актриса* [4, с. 57].

У сучасному правописі фемінітиви із суфіксами *-ес(а)*, *-ис(а)* розглядаються як органічні елементи словотвірної системи української мови, що мають давню традицію вживання. Їхня кодифікація ґрунтується на принципах нормативності, системності та історичної спадкоємності мовних явищ, котрі зазначено вище [2, с. 32].

Дослідження функціонування фемінітивів із суфіксами *-ес(а)*, *-ис(а)* в українськомовному сегменті соціальних медіа базувалося на комплексній методології, що поєднувала кількісний і якісний аналіз. Обрано платформи Facebook, Instagram, Twitter і Telegram, зібрано 107 дописів і коментарів за 2024–2025 роки. Визначено частотність уживання фемінітивів, контексти їх використання, ставлення користувачів та конкурування з іншими словотвірними моделями.

У сучасному українськомовному сегменті соціальних мереж спостерігається нерівномірне вживання фемінітивів із суфіксами *-ес(а)*, *-ис(а)*, що зумовлено лінгвістичними й соціокультурними чинниками. Найчастотнішими є лексеми *поетеса, принцеса* та *актриса*, популярність яких

пояснюється як відсутністю усталених альтернатив (напр., *поетка*, *поетиня*), так і тематикою дописів (літературна, розважальна, кінематографічна). Водночас фемінітиви на зразок *стюардеса* та *директриса* демонструють тенденцію до витіснення загальноновживаними варіантами – *бортпроводниця* та *директорка* відповідно. Такі зміни свідчать про активну конкуренцію словотвірних моделей та адаптацію мовних форм до соціальних очікувань.

Контекстуальний аналіз уживання фемінітивів із суфіксами *-ес(а)*, *-ис(а)* в соціальних медіа засвідчив їхню функціональну та стилістичну варіативність залежно від комунікативної ситуації. Так, фемінітив *поетеса* найчастіше трапляється в контексті культурних подій і супроводжується позитивно оцінною лексикою, як-от: *«талановита поетеса презентувала нову збірку поезій»*. Лексема *актриса* вживається й у нейтральному (професійному), і в іронічному контексті, зокрема в обговореннях особистого життя знаменитостей. Фемінітив *директриса* виявляє значну контекстуальну варіативність: у шкільному дискурсі він часто має негативне забарвлення (*«директриса знову вигадала безглузді правила»*), а в новинних повідомленнях – нейтральне.

Фемінітиви *принцеса*, *баронеса* демонструють функціональну двозначність: у прямому значенні вони використовуються нейтрально, але в метафоричному – з іронічним або саркастичним відтінком (*«вона поводить себе як справжня принцеса»*). Новітні фемінітиви на зразок *блогереса*, *авториса*, *лікареса* переважно вживаються в експериментальних контекстах і супроводжуються метамовними коментарями (*«не знаю, чи так можна казати...»*), що свідчить про їхню неусталеність. Контекстуальний аналіз засвідчує прагматичне навантаження фемінітивів: від номінативної функції до експресивної, ідентифікаційної та соціально-диференціовальної, а також демонструє конкуренцію між суфіксами *-ес(а)*, *-ис(а)* та *-к(а)*, останній з яких має тенденцію до стилістичної нейтральності.

Отже, фемінітиви із суфіксами *-ес(а)*, *-ис(а)* становлять важливий компонент лексичної системи української мови, відображаючи як внутрішньомовні закономірності, так і соціокультурні зміни в суспільстві. Їхнє функціонування в соціальних медіа демонструє динамічний характер фемінітивної підсистеми української мови та перспективи її подальшого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Касім Г. Ю. Нові фемінітиви в сучасних українських ЗМІ. *Слов'янський збірник: збірник наукових праць*. 2018. № 22. С. 70–77.
2. Новий український правопис: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 284 с.
3. Сабадир Г. Структура фемінітивів сучасної української мови. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 62, том 2. С. 168–172.
4. Ципердюк О. Д. Сучасна українська літературна мова. Морфологія: інструктивно-методичні матеріали до практичних занять і самостійної роботи. Івано-Франківськ: Голіней О. М., 2021. 124 с.

А. В. Миколаєнко,
здобувачка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

ВІДОБРАЖЕННЯ СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКИХ ФОНЕТИЧНИХ РИС У ВЕСІЛЬНОМУ ОБРЯДІ СЕЛА НОВИНА КОРОСТЕНСЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Вивчення діалектних особливостей має свою цінність у можливості ознайомитися не лише з історичним розвитком української мови, а й з побутом та обрядами наших предків. Дослідження своєрідності середньополіських фонетичних рис, зокрема у весільній обрядовості, важливе для збереження мовної спадщини цієї місцевості.

У процесі дослідження фонетичних особливостей у діалектному тексті, де описано весільну обрядовість у селі Новина Коростенського району, кістяком для подальшого вивчення теми є праці українських діалектологів, зокрема таких, як П. Гриценко, І. Матвіяс, М. Гнатюк, В. Мойсієнко, Г. Півторак, В. Німчук, Н. Руснак, Г. Гримашевич, та багатьох інших, заклали міцну основу для вивчення діалектів української мови та їхнього історичного розвитку.

Пісні, примовки, благословення тощо відображають не лише мовні особливості, а й традиційні уявлення суспільства про світ. Аналіз фонетичних особливостей цих текстів сприяє усвідомленню взаємозв'язку мови та культури поліщуків.

Середньополіський говір – важливий компонент української діалектології, оскільки має свої індивідуальні риси, що пройшли крізь століття та пояснюють історичні процеси розвитку української мови.

Актуальність дослідження полягає в збереженні автентичних мовних явищ, простеженні змін у звуковій системі мови, а також розгляд поліської культури крізь призму тексту.

Мета статті – аналіз фонетичних особливостей діалектної говірки села Новина Коростенського району Житомирської області в системі вокалізму на основі діалектного тексту про весільну обрядовість.

Село Новина Коростенського району бере свій початок від 1930 року. Офіційні відомості про історію села в обмеженому доступі. Відомо лише те, що деякий період після заснування воно входило до складу села Сушки Коростенського району.

Діалектний текст зберігає архаїчні фонетичні явища, які зникають або видозмінюються в літературній мові. Приміром, цю тему базовано розкрито у праці М. В. Никончука [3]. Одним із таких індивідуальних явищ є відсутність звука [и] та реалізація на його місці аналогів — [i], [иⁱ], про що зауважують й інші дослідники [1; 2; 3]. Розглянемо цю рису на прикладі: *а ми иш'ли йак'раз 'посл'е 'свад'би 'через 'тижден' 'гост'і зби'рали// ну/ п'іро'г'і/ ка'зат'/ у'же// йа до бат'ков сво'їех з п'іро'гами при'ходила да шо// а вон це/ во'ни*

па'сли 'очеред'/ а ми/ йа ж ка'жу/ іш'ли// ба'гато нас// а цей і'ван 'довго
'тоже ба'лакаў/ 'ото во'на/ 'кае/ нас 'очеред' йак во'ни йшли/ 'кае/ та'ка
кра'с'іва/ та'ка 'гарна/ 'кае/ 'д'ёвч'іна// там в'ін ло'с'іх'і се'стру дер'жав/
'замужем во'на за йім/ то вон роз'казуваў це / та'ка/ 'кае/ кра'с'іва 'д'ёвч'іна//
йа/ 'кае/ 'бачиў/ йак во'ни йшли/ 'кае/ ў 'гост'і ту'ди/.

Важливою фонетичною особливістю є функціонування [ô] та [ê] середньо-високого підняття на місці етимологічних [o], [e]. Наприклад: а
'сватан':а о'це при'ход'ат' там/ чи три 'свати/ чи 'скôл'к'і там// ну/ то
рушни'ками попере'в'язували / а жôн'кі/ і бо й з жôн'ками во'ни // а жôн'кам
уже ху'стк'і // ну / 'гарни та'к'ііе / 'цйіе/ шер'ст'анийе// дей уже го'товл'аца
до 'свад'би//.

Одним зі значущих фонетичних індикаторів згаданого діалектного ареалу
є реалізація монофтонгів [ê] та [e] як рефлексів давнього Ъ: ко'ли о'дин / цей/
музи'кант / ну/ 'каже / 'т'от'у / та'ка 'д'ёвчина/ 'каже/ хот' во'ди на'пис'а//
йак 'роза/ та'ка 'гарна/ 'кае/ 'д'ёвчина / ви ска'жêт'/ 'кае / шо йе за'ставило
за та'кого 'хлопц'а йти 'замуж // така / 'кае / 'д'ёвчина / йак 'роза // мо'гла б/
'кае / не'ма 'в'êдома йа'кого/ 'кае / очару'ват' 'хлопц'а.

На прикладі наведених фрагментів діалектних матеріалів у контексті
весільних обрядів можемо спостерігати низку фонетичних рис у системі
вокалізму, які засвідчують належність говірки села Новина Коростенського
району до середньополіського говору. Функціонування своєрідної системи
вокалізму в обрядовому контексті набуває особливого значення, оскільки
весільні ритуали часто є носіями давніх мовних форм, менш схильних до
впливу стандартизації. Отже, фонетичні риси, зафіксовані в досліджуваному
тексті, не лише відображають сучасний стан говірки, але й містять елементи
більш архаїчної мовної традиції, що передаються з покоління в покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гримашевич Г. І. Діалектні тексти середньополіських говірок як джерело збереження фонетичних особливостей. *Філологічний часопис*. 2019. Вип. 1. С. 12–20.
2. Гримашевич Г. І. Фонетичні особливості говірки села Черевки Овруцького району Житомирської області. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія*. 2022. Вип. 56. С. 43–46.
3. Никончук М. В. Правобережнополіські говірки в лінгвогеографічному висвітленні. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 316 с.

С. В. Можаровська,
здобувачка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

ФОНЕТИЧНІ РИСИ ГОВІРКИ С. ТХОРИН КОРОСТЕНСЬКОГО Р-НУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛ.

Одне з важливих завдань, яке сьогодні стоїть перед сучасною українською діалектологією, – докладне дослідження говірки як окремої самодостатньої системи з притаманними їй діалектними рисами, адже говірка – репрезентант мовлення окремого сільського населеного пункту, а сукупність говірок являють собою групу говірок, водночас групи говірок формують діалект, тобто з говірки розпочинається ареальний поділ. З огляду на зазначене, на важливість говірки, вивчення її диференційних ознак ця найменша діалектна одиниця територіальної диференціації української мови завжди цікавила діалектологів, зокрема К. Глуховцеву [2], О. Вінтоняк [1], М. Лесюка [5] та ін. Водночас фонетичні риси середньополіських говірок XVI–XVII ст. були предметом дослідження В. Мойсієнка [6], другої половини XX ст. – М. Никончука [7], сучасних – Г. Гримашевич [3; 4].

Об'єкт нашого дослідження – говірка с. Тхорин Коростенського (раніше – Овруцького) р-ну Житомирської обл.

Предмет наукової розвідки – фонетичні особливості досліджуваної говірки в царині вокалізму.

Джерелами для написання статті слугували записи говіркового зв'язного мовлення, зафіксовані в зазначеному населеному пункті, записані від корінних жителів села, представників старшого покоління, здійснені під час діалектологічної практики.

Насамперед зазначимо, що досліджувана говірка, яка належить до середньополіського діалектного ареалу, відзначається передовсім низкою діалектних особливостей як у царині вокалізму, так і консонантизму, про що неодноразово зауважували дослідники, визначаючи репрезентативні риси середньополіського етномовного континууму [3; 4; 6; 7 та ін.].

Діалектний матеріал, зібраний у зазначеній говірці за допомогою експедиційного методу від інформаторів старшого покоління, корінних жителів села, носіїв говіркового мовлення, у результаті записів спонтанного діалектного мовлення, здебільшого на екзистенційні теми, яке дає змогу найбільше виявити репертуар говіркових рис, уможливорює виокремлення основних фонетичних діалектних рис передовсім у системі вокалізму.

Зокрема, у системі голосних спостерігаємо такі риси:

1) на місці давнього **Ѣ** функціонують монофтонги трохи нижчого підняття [ê] та середнього [e]: *ко'л'іс' ве'с'êл'їе* було н'е та'ке / *їак 'зараз*; *у нас вêн'к'і і ко'с'інк'і бу'л'і* / *да м'і пр'іб'ї'рал'іса* / *да їак моло'ди'ї п'р'їд'е да ї 'п'êсн'ї спо'вал'і моло'дому*; *а т'е'пер н'е* // *п'р'їшл'і* / *заб'рал'і моло'ду і по'їêхал'і*; *а ў*

нас та'ко х'войу в'і'рубвал'і да ро'б'іл'і **к'в'ѣтк'і**; да ўже й **сне'вайут' 'пѣс'н'і** до то'го 'йѡлца / да ўже йак 'йѡлце в'і'рубвайут' да н'е'сум' / а ўже і **пос'пѣвайут' 'н'ѣс'енку** // та'ку хо'рошу **'н'ѣс'н'у** спо'вал'і / шо д'е уз'а'л'і д'еу'к'і 'йѡлце / ч'і ў пол'і / ч'і ў дуб'роўци' // н'і в 'пол'і / н'і ў дуб'роўци' / на з'е'л'еной х'вѡйци'; а **с'ем'ѡа** ве'л'іка ж у ма'н'е / у нас була; с'о'годн'і **хл'ѣб** / а ко'л'іс' ка'зал'і пере'пѣча; а м'і позб'і'райемоса і 'пѡйдом ў **л'ѣс** / га'йок там ў нас та'к'і буў;

2) на місці давніх етимологічних ***о** та ***е** зафіксовані монофтонги середньо-високого підняття [ô] та [ê]; ко'л'іс' шо нак'лаў / нак'лаў **спѡд'н'іцу** / 'кохту / йак ѡе; то вѡже моло'дому і заспо'вайут' 'н'ѣсн'у / шо с'т'іха; да і до моло'дойе да 'йѡлце ц'е н'е'сум'; хто **бѡл'ш** нар'ве; а'л'е г'лаўне / йак ѡа шче у **с'ѣм к'ласѡу пѡш'ла** жат' с'ер'пом 'ж'іто; а л'он **с'кѡл'ко** / а **с'кѡл'ко** на л'о'ну / а **с'кѡл'ко** м'і ма'ши'н перегру'з'іл'і то'го 'л'ону да во'з'іл'і;

3) на місці давніх [ы] та [и] характерне функціювання звуків [и'] (рідше) та [і] (здебільшого): мо ѡа'коѡе **ч'і му'к'і ў'к'ін'е** / **ч'і** ѡа'ка **кар'топл'іна** була / **ко'л'іс' же** н'е та'ке ў'ремѡе / **б'і** с'о'годн'і // 'т'ажско було 'важско / **ѡа'ка** / а йак с'о'годн'і **'д'ѣтк'і** гу'л'айут' / а **м'і позб'і'райемоса** і 'пѡйдом ў **л'ѣс** ў га'йок;

4) голосний [е] має здатність пом'якшувати попередній приголосний, що спостерігаємо передовсім у заперечній частці **не**, а також в інших формах різних частин мови: і **д'е ѡа н'е** ро'б'іла / коро'в'і до'йіла і тут / ма'ли'ѡе 'д'ѣт'і бу'л'і / пош'ла і коро'в'і до'йіт' / а восп'і'тала ѡа **'ч'етв'єро** д'е'т'єй / **у'с'є ц'є ў'се** ў кол'госп'і і **ўс'є** 'кожого дн'а / ішоў на ро'боту; с'о'годн'і ж механ'і'зац'іѡа / а то **с'ер'пом** <...> і **ц'є ўс'є** наш труд та'к'і.

Отже, діалектні фонетичні риси в системі вокалізму підтверджують належність говірки с. Тхорин до середньополіського етномовного континууму, оскільки наявні й в інших говірках Середнього Полісся [3; 4; 7], є досить давніми [6], адже репрезентують архаїчний ареал Славії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вінтоняк О. В. Фонологічна, морфологічна і лексико-семантична система говірки села Баня-Березів Косівського району: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01. Івано-Франківськ, 2011. 227 с.
2. Глуховцева К. Д. Говірка як об'єкт діалектологічних досліджень. Діалектологічні студії. 4: Школи, постаті, проблеми / відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. Львів, 2004. С. 262–274.
3. Гримашевич Г. І. Діалектні тексти середньополіських говірок як джерело збереження фонетичних особливостей. *Філологічний часопис: науковий журнал*. Умань: ВПЦ «Візаві», 2019. Вип. 1 (14). С. 12–20.
4. Гримашевич Г. І. Фонетичні особливості говірки села Черевки Овруцького району Житомирської. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2022. Вип. 56. С. 43–46.
5. Лесюк М. Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району): монографія. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2008. 328 с.

6. Мойсієнко В. М. Фонетична система українських поліських говорів у XVI–XVII ст.: Монографія. Житомир, 2006. 448 с.
7. Никончук М. Правобережнополіські говірки в лінгвогеографічному висвітленні: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 316 с.

Я. В. Муравська,
здобувачка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент В. М. Титаренко)

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ВАРІАНТИ ПОБУТОВОЇ ЛЕКСИКИ В ЖИТОМИРСЬКИХ ПАМ'ЯТКАХ XVI–XVII СТ.

Дослідження лексичного складу історичних пам'яток є важливим джерелом для розуміння еволюції мови та відображення культурно-історичного контексту певної епохи. Особливий інтерес становлять лексико-семантичні зміни, що відбуваються в побутовій лексиці, оскільки саме ця частина мови найбільш чутливо реагує на трансформації в житті суспільства, зміни матеріальної культури та повсякденних практик. Пропоноване наукове дослідження зосереджується на аналізі лексико-семантичних змін, зафіксованих у побутовій лексиці житомирських пам'яток XVI–XVII століть. Вивчення мовних фактів цього періоду, пов'язаних із Житомиром, важливого адміністративного та культурного центру цілого воєводства, дозволить не лише простежити динаміку розвитку української лексики, але й отримати цінні відомості про особливості життя, звичаї та матеріальну культуру тогочасного населення регіону. Аналіз лексичних одиниць, що позначають предмети побуту, їжу, одяг, житло та інші аспекти повсякденного життя, дасть змогу виявити як збереження архаїчних елементів, так і появу нових значень та назв, зумовлених соціально-економічними, культурними зрушеннями досліджуваного періоду.

Аналізували окреслений тип лексики багато науковців, а тому вивченню побутової лексики присвячено левову частину від загальних мовознавчих розвідок. Ранні студії цієї лексичної групи концентрувалися переважно на її етнографічних, географічних та історичних аспектах. З-поміж дослідників, які зробили вагомий внесок у вивчення цієї тематики, були Х. Вовк, Т. Гонтар, Й. Дзендзелівський, В. Зайченко, Д. Зеленін, М. Маркевич, К. Полянська, Г. Стельмашук, О. Тищенко, П. Чубинський та інші науковці [3]. Водночас тему вважаємо актуальною, оскільки лексико-семантичні зміни в побутовій лексиці в житомирських пам'ятках XVI–XVII ст. досліджувалися принагідно.

Охарактеризуємо побутовизми як різновид лексики. Побутова лексика, або лексика на позначення предметів побуту, за визначенням В. Русанівського, це – «...лексика, до якої належать слова, які позначають предмети чи явища, що поширені в побуті всіх груп населення» [4].

У XVI–XVII століттях українські актові книги акумулювали записи про майнові та правові транзакції, а саме: купівля-продаж, дарування, оренда, спадкування, а також фіксацію пільг, прав, нотаріальних дій та судових рішень. Ці документи відтворюють господарські та юридичні зв'язки між різними особами. Окрім цього, у книгах містилися відомості про діяльність церковних установ, також їхні майнові фонди та пожертви. У них є велика кількість

записів про побут українців, його облаштування, назви предметів, об'єктів, явищ тощо.

Проаналізувавши актові книги досліджуваного періоду («Акти Житомирського гродського уряду: 1590 р, 1635 р.» та «Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст.: збірник актових документів»), виділили декілька груп лексики на позначення побутових явищ:

- лексеми на означення продуктів харчування та процесів їх виробництва – *збожя* [1, с. 98], *борошна* [1, с. 150], *ω(в)са* [2, с. 206], *збожє виєлякоє* [2, с. 24];

- назви їжі та напоїв – *меду* [1, с. 150], *рыбы* [1, с. 254], *сыры* [2, с. 34];

- лексеми на позначення помешкання – *и(з) го(с)поды* [2, с. 35], *у халупы* [1, с. 35];

- лексеми на означення явищ природи, а також рослинного й тваринного світу – *бы(д)ло(м) рогаты(м)* [1, с. 113], *ω(в)цы* [1, с. 150], *пъчол* [2, с. 26], *клячу* [2, с. 24];

- лексеми на позначення назв посуду – *ложо(к) тузи(н)* [2, с. 162], *талировъ* [1, с. 54], *панєвокъ* [1, с. 113];

- предмети домашнього вжитку – *кобереѣц совгацкоє работы* [1, с. 36], *колдра турецкая* [1, с. 193], *шкатулу* [1, с. 47], *ωбрусо(в)* [2, с. 66];

- назви одягу й тканини – *жупанъ* [2, с. 32], *кита(и)кою* [1, с. 35], *кожу(х)* [2, с. 36], *кожушокъ* [1, с. 45];

- назви грошових одиниць та числових понять – *пинєзе(и)* [2, с. 38], *поло(т)на ариино(в) сто* [2, с. 24];

- назви на позначення житлових споруд, а також їх елементів – *клуня* [1, с. 54], *будынокъ* [1, с. 188], *кганок* [2, с. 34].

Отже, опрацювання матеріалів дає змогу сформулювати на основі наявності або відсутності лексико-семантичних змін у словах такі групи побутовизмів [4, с. 63]:

- номени, які досі функціонують у сучасній українській літературній мові: *кожу(х)* [2, с. 36], *бо(ч)ки* [2, с. 87], *дрова* [2, с. 207];

- лексеми, що трапляються лише в діалетному мовленні: *бу(р)ка* [2, с. 6], *манисто* [1, с. 6], *колдра турецкая* [1, с. 193], *панєвокъ* [1, с. 113];

- побутовизми, які вийшли з ужитку, стали архаїзмами – *золоты(х)* *по(л)ски(х)* [2, с. 8], *ку(л)баку* [2, с. 194], *плахот* [2, с. 24].

Підсумовуючи описане вище, зауважимо, що найбільш численними групами побутової лексики в досліджуваних пам'ятках є лексеми на позначення предметів побуту та одягу, а також їжі й напоїв. Лексеми, що функціонують у сучасній українській мові дають змогу простежити особливості розвитку не лише лінгвістичного, а й культурного.

Для мовознавців матеріали пам'яток Житомирщини XVI–XVII століть є багатоаспектним джерелом, що уможливорює аналіз лексичного складу, граматичних особливостей та стилістичних прийомів. Це дозволяє простежити еволюцію мовних норм, виявити архаїчні елементи та нові тенденції, а також зафіксувати вплив інших мов. Дослідження побутових термінів, назв професій,

соціальних статусів та особливостей правової системи дозволяє глибше зрозуміти механізми функціонування тогочасного суспільства, його соціальну стратифікацію та економічні зв'язки. У такий спосіб актові книги Житомирщини є не лише лінгвістичною пам'яткою, але й важливим джерелом для міждисциплінарних досліджень, що поєднують лінгвістичний та історичний аналіз для всебічного розуміння минулого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Акти Житомирського гродського уряду: 1590 р, 1635 р. / підгот. до вид. В. М. Мойсієнко. Житомир, 2004. 256 с.
2. Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст.: збірник актових документів / підгот. до вид. В. В. Німчук, В. М. Русанівський, К. С. Симонова та ін. Київ: Наукова думка, 1981. 316 с.
3. Кочерган М. П. Мовознавство на сучасному етапі. *Дивослово*. 2003. № 5. С. 24–29.
4. Свашенко А. Семантичні зміни польських запозичень в українській мові. *Język ukraiński: współczesność – historia*. Lublin, 2003. S. 203–214.
5. Полюга Л. М. Українська абстрактна лексика XIV – I половини XVII ст. Київ: Наукова думка, 1991. 238 с.

С. А. Нікітенко,
здобувачка Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
(науковий керівник: к. п. н, доцент І. Д. Давидченко)

МЕТАФОРИЧНІ ОБРАЗИ В ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

Василь Андрійович Симоненко є однією з найбільш яскравих постатей української літератури середини ХХ століття. Його творчість відзначалася глибоким патріотизмом, сильним почуттям справедливості, а також протестом проти несправедливих соціальних і політичних порядків. Формування його світогляду та громадянської позиції було зумовлено кількома факторами, серед яких важливу роль відіграли родинне середовище, історичні умови, в яких він жив, а також його особистий життєвий досвід.

Дослідження поезики метафоричний образів у творчості В. Симоненка ведеться на основі його поетичних творів. Провідна роль у творенні образної експресивності поетичного тексту належить метафорі. Поетична мова шістдесятників відзначається яскравою, самобутньою образно-метафоричною насиченістю, що є свідченням витонченого чуття слова, вміння знайти найбільш вдалі й доречні засоби для вираження своїх думок, почуттів [3, с. 50].

Твори Василя Симоненка відзначаються глибокою символікою та різноманітним тем, зокрема кохання, боротьби, правди та смерті. Відображаючи ідеї свого часу, поет часто звертається до моральних та соціальних проблем, що хвилювали його як людину та громадянина. Справжньою особливістю поетичного світу Симоненка є те, що в його віршах змінюються мотиви від інтимного до суспільного, а також наявність глибокого емоційного забарвлення, через яке він передавав свою боротьбу за правду, гідність і національну ідентичність.

Метафора (від грец. *μεταφορά* – перенесення) – мовне і мисленнєве явище, що полягає в перенесенні властивостей одного предмета (явища, дії) та його мовного знака на інший предмет (явище, дію) за принципом аналогії або контрасту [4]. Метафора – це літературознавче поняття, це троп, тобто якийсь образ, заснований на вживанні слів у переносному значенні. Зміст метафори як тропа в тому, щоб підсилювати емоційну виразність мови. Метафора являє собою перенесення властивостей одного предмета на інший за принципом їх подібності.

Метафоричне сприйняття світу, змалювання його за допомогою метафори – це не поезика гри, а проникнення в сутність життя [5, с. 205].

Один із провідних мотивів у творчості Василя Симоненка – це мотив кохання. Для поета кохання є не тільки особистим почуттям, а й символом очищення, краси та правди. У його віршах кохання нерідко розглядається як відповідальність перед іншою людиною та перед суспільством. Симоненко

описує кохання як боротьбу з власними недоліками, а також як сили, які здатні змінювати світ на краще [2, с. 107].

Про це свідчить один із відомих віршів поета, де він пише: *«Я не зможу бути без тебе, бо життя без тебе – це пустота»* [7]. Такі рядки підкреслюють глибоке емоційне переживання, яке поет передає через метафори й образи. У цьому контексті кохання стає джерелом не лише щастя, а й творчої енергії.

*Є в коханні і будні, і свята,
Є у ньому і радість, і жаль,
Бо не можна життя заховати
За рожевих ілюзій вуаль (Є в коханні і будні, і свята...) [6].*

Метафори В. Симоненка психологічно пов'язані, мотивовані, вражають своєю загадковістю, контрастними переходами. Переважно це стосується образів ночі та коханої.

*Тихо вечір тумани пряде,
І не чути й не видно нікого,
Лиш чекання моє молоде,
Одинокі стоїть край дороги
У весняному сумі ночей
Я чекаю тебе, моя мила,
Щоби полум'ям синіх очей
Ти тривогу мою погасила («Лебеді материнства») [8, с. 35].
І в напруженій тиші нічній
Світ здається чарівною казкою
Нерозгаданим плетивом мрій» («Лебеді материнства») [8,*

с. 35].

Особливістю метафор В. Симоненка є їх тісний зв'язок із фольклорними традиціями образотворення, який полягає в антропоморфізації природи, тобто наданні їй властивостей, притаманних людині:

*І уже задихалося літо
І зітхали вітри у траві,
І колосся, промінням політі,
Ворушилися, мов живі.
Тільки обрій моргав суворо,
Де тополі, немов списи,
Підняли свої вістря вгору
На сторожі цієї краси («Червоні конвалії») [6].*

У пейзажній ліриці автор більш тяжіє до використання розгорнутих метафор, які в своєму складі містять кілька метафоризованих компонентів, що дає змогу охопити більший семантичний простір у висловлюванні:

*Довго спали вітри у ярах на припоні,
Довго тиша гнітюча полями повзла,
І стояли дерева німі на осонні,
Знемагала в пилюці вечірня імла («Тиша і грім») [6].*

У деяких випадках вживання метафор допомагає підсилити іронічність звучання поезії:

*І чи прийде під ваші кашкети
блискавицею думка дзвінка:
в космос крешуть ото не ракети,
але пружні цівки молока («Дума про щастя»)* [6].

Метафорою «космос крешуть пружні цівки молока» Василь Андрійович гірко зазначає, що новітні досягнення науки забезпечуються завдяки тяжкій праці сільських жінок-доярок.

Лексичними матеріалом для побудови метафор Симоненка слугують знижені слова:

*Небо скуйовджене і розколисане
Дрантя спустило на темні бори.
Сонного місяця сива лисина
Полум'ям сизим горить («Осінній дисонанс»)* [6].

Своєрідним ключем до розуміння такого настрою вірша є сама назва цитованої поезії – «Осінній дисонанс». Ліричний герой у розпачі, його почуття контрастують із картинами щедрої осені. Героя не зворушує навколишня краса, тому автор при описі природи вдається до просторіч.

Досить широко використовує у своїй творчості В. Симоненко генітивні метафори, які на відміну від розгорнутих, є більш економні, у стислій формі містять глибокий зміст, зберігаючи метафоричну основу:

*Тепер крізь обов'язків трати,
Крізь холод порожніх днів
Збагнув, що не вмів шукати І надати тебе не вмів
...в серці тривога і м'якість, На серці - думок бинти
(І чудно і дивно якось...) [1].*

Поет постійно метафоризує абстрактні поняття, як-от: *добро, зло, правда, брехня, пристрасть, гнів, радість, муки, доблесть, слава, істина, щастя, сум, щирість*. У його поезіях навіть негативне в людині передано через оказіональні метафори типу «ненависть регоче на вітрах»; «душа горить»; «шкварити байдужість на вогні»; «Суховій і Горе танцювали на чорному порожньому току»; «Неправда і Жадоба із Голодом вищали усівшися благально край душі».

Отже, значення наведених метафор є прозорим і зрозумілим навіть поза контекстом: «бинти думок» означає зосередженість людини на певній проблемі; висловом «грати обов'язків» автор наголошує на тому, що людина часто стає заручницею життєвих клопотів, через які не в змозі помітити щось суттєве і важливе для себе. Провівши дослідження метафоричних образів в поезії Василя Симоненка, можемо зробити висновок, що присутність метафори у віршах допомагає підсилити образність викладених думок автора.

Метафорична система поетичного мовлення В. Симоненка – надзвичайно багатогранне явище, яке органічно вплітається в індивідуально художнє мовлення поета, розкриваючи особливості світосприймання і творчу

індивідуальність митця слова, що було виявлено в семантичних і структурних різновидах метафоричних утворень, їх образному багатоманітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гнатенко А. Історія одного запису (про поета В. Симоненка). *Сучасність*. 2012. № 3. С. 7–18.
2. Іваненко М. Симоненко в контексті української поезії ХХ століття. Харків: Вища школа. 1999.
3. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика. Київ: Вища школа, 2003. 230 с.
4. Метафора / Л. В. Кравець // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018, оновл. 2023. URL: <https://esu.com.ua/article-66695>.
5. Ортега-і-Гасет. Дегуманізація мистецтва // Вибрані твори. Київ: Основи, 1994. 258 с.
6. Симоненко В. Вибрані твори / Упоряд. Анатолій Ткаченко, Дана Ткаченко. Київ: Смолоскип, 2010. 852 с.
7. Симоненко В. Задивляюсь у твої зіниці. Київ: Молодь. 1962.
8. Симоненко В. Лебеді материнства. Київ, 1989. 124 с.
9. Симоненко В.А. Тиша і грім. Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1962. 158 с.
10. Ткаченко А. Нерозкрита грань. *Слово і час*. 2010. №1. С. 32–43.

О. Ю. Олійник,
здобувач Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент В. М. Титаренко)

ЛЕКСИЧНІ ІННОВАЦІЇ В РОМАНІ «КОЛОНІЯ» МАКСА КІДРУКА

Фантастична література є важливим сегментом сучасного літературного процесу, який не лише моделює альтернативні реальності, а й активно впливає на формування мовної картини світу. Одним із ключових аспектів створення нереального світу є використання специфічних лексичних засобів, що забезпечують достовірність і виразність вигаданої реальності.

Роман Макса Кідрука «Колонія» є зразком сучасної української наукової фантастики з поєднанням реалістичних наукових концептів з елементами художньої вигадки. Лексико-семантична система твору є складною та багатоплановою, оскільки містить широкий спектр мовних засобів: неологізми, запозичення, авторські оказіоналізми, технологічну та наукову лексику. Усе це сприяє формуванню унікальної мовної картини світу, що набуває особливого значення у фантастичному дискурсі [3].

Мовний стиль М. Кідрука характеризується поєднанням наукової термінології з художніми засобами виразності, що створює унікальний ідіостиль автора. У дослідженні О. Мороза проаналізовано використання онімів у романі «Твердиня», де підкреслено роль власних назв у формуванні художнього простору твору [4]. Такі дослідження демонструють глибину та різноманітність мовних засобів, які використовує М. Кідрук для створення своїх творів.

Аналіз лексико-семантичних особливостей у текстах Макса Кідрука неодноразово привертав увагу дослідників. Зокрема, у кваліфікаційній роботі К. Троцик розглянуто експресивні засоби в тревелозі «На Зеландію!», де авторка акцентує увагу на використанні епітетів, метафор та фразеологізмів як інструментів досягнення експресивності [6]. У статті М. Хмелюк досліджено поетику заголовків прози М. Кідрука, звернуто увагу на їхню роль у формуванні авторського стилю та світосприйняття. Ці дослідження свідчать про багатогранність мовного стилю письменника та актуальність його аналізу в контексті сучасної української літератури [7].

Одна з основних рис фантастичного дискурсу – семантична варіативність та гнучкість. Лексичний рівень таких текстів характеризується наявністю неологізмів і авторських оказіоналізмів, які допомагають формувати унікальну атмосферу твору. Вигадані назви технологій, явищ, організацій чи істот відіграють важливу роль у створенні достовірності фантастичного світу. Так, в оповіданні згадується процес «розконсервовування старих обсерваторій – «Льодяний куб» на Південному полюсі, «Каміюканде» в Японії» [3, с. 25]. У тексті також фігурує станція «Deer Space Habitat» [3, с. 74] з рентгенівськими

телескопами на навколоземній орбіті. Значний вплив англійської мови проявляється через численні запозичення та інтернаціоналізми: персонажі використовують «смартінтерфейси» [3, с. 573], безпілотний «дрон» [3, с. 96], слово «таксі» [3, с. 41] тощо, що підкреслює глобальність наукового дискурсу.

Яскравим прикладом лексичних інновацій у романі є неологізми та okazіоналізми. Наприклад, поняття «нейтринні потоки» [3, с. 45] набуває принципово нового значення – це не просто фізичне явище, а своєрідний живий організм, який «живить» колонію. Порівняння з традиційним науковим терміном «енергетичне поле» наочно демонструє семантичну трансформацію [2].

Мовна картина світу у фантастичному дискурсі є результатом взаємодії реального та вигаданого, що досягається через використання лексичних засобів. У романі «Колонія» автор створює новий простір, у якому поєднуються наукові концепти, соціальні аспекти майбутнього та вигадані технології. Наприклад, автор уводить поняття «нейтринні спалахи», пов'язані з появою нового патогену, що має вплив на глобальну епідеміологію – «чи пов'язана його поява з нейтринними спалахами, зафіксованими довкола планети?» [3, с. 2]. Це демонструє використання реального наукового терміну у вигаданому контексті.

Соціальний аспект майбутнього розкривається через зображення напруги між землянами та «марсіанами» – «*третина з них – народжені на Марсі. Вони програють суперспеціалістам із Землі боротьбу за робочі місця в наукомісткій економіці Марса і змушені гарувати, мов раби*» [3, с. 2], що ілюструє занепад колоніального устрою та формування соціальної ієрархії в умовах іншої планети.

Особливості лексичних засобів у романі стають важливими для формування психологічної напруги. М. Кідрук часто використовує короткі, уривчасті фрази, що додають відчуття невизначеності та прискорюють пульс читача. Лексичні інновації, що виникають через зміну або розширення значень стандартних наукових термінів, сприяють створенню унікальної реальності. Терміни «колонія», «енергетичні потоки», «гравітаційні аномалії» набувають нових значень у контексті фантастичного світу, розширюючи уявлення про можливі альтернативи реальності.

Порівняльний аналіз творчості Макса Кідрука демонструє його здатність поєднувати різні жанрові традиції. Якщо в романі «Зазирни у мої сни» (2016) автор використовує елементи містики та соціальної драми, досліджуючи межі свідомості через призму нейротехнологій, то «Колонія» повністю орієнтована на наукову фантастику з її строгою термінологією («гравітаційні аномалії», «слідопит» тощо).

Повторювані фрази також додають відчуття циклічності та безвиході, занурюючи читача в атмосферу тривожного очікування. Наприклад, опис тиші: «*Тиша, що дряпала нерви, сповнилася шарудінням, кахиканням, схвильованим шепотом*» [3, с. 1147]. Цей опис передає відчуття напруження та очікування чогось невідомого.

Контрастні лексичні одиниці підсилюють ефект напруженості, протиставляючи спокій і хаос, життя і смерть. Наприклад, у сцені, де герой переживає момент перед катастрофою: «Спокій був надто дивний... і потім – вибух, крик, смерть» [3, с. 567]. Це чітке протиставлення тиші / спокою і хаосу / смерті підсилює емоційний вплив на читача.

Завдяки цим засобам роман викликає у читача глибокі емоційні реакції, що підсилюють відчуття залученості до сюжету.

Аналіз лексико-семантичних особливостей роману «Колонія» Макса Кідрука засвідчує, що фантастичний дискурс значною мірою формується через специфічні мовні засоби. Лексика в романі слугує не лише способом передання інформації, а й активним механізмом створення нового світу. Поєднуючи неологізми, термінологічні одиниці і семантичні трансформації, М. Кідрук створює унікальну мовну картину світу, що визначає загальну стилістику його фантастичного тексту.

Наприклад, автор впроваджує нові терміни та назви, які додають реалістичності вигаданому світу, наприклад, *нейтринна обсерваторія IceCube 2.0* [3, с. 20], що розташована під антарктичним льодом, а також *додаток для відстеження хворих CLODIS DigiTracer* [3, с. 22]. Такі деталі створюють відчуття продуманості та глибини світу.

Фантаст використовує унікальні порівняння та метафори, які підкреслюють марсіанський колорит твору. Наприклад, опис персонажа: «*Попри те, що Барбо пиячив від рання, його губи були сухіші за марсіанський ґрунт*» [3, с. 737] або жест прощання, який польові працівники на Марсі перейняли від астронавтів: «*Горан повернувся до росіян і двома пальцями торкнувся лоба над скронею*» [3, с. 124].

Такі мовні засоби не лише збагачують текст, але й сприяють глибшому зануренню читача у вигаданий світ, роблячи його більш переконливим та емоційно насиченим.

У контексті міжнародної фантастики термін *аномалія* в «Колонії» має цікаві паралелі. Він нагадує «The Zone» в «Сталкері» братів Стругацьких – обидва поняття позначають загадкові просторові зони з особливими властивостями. Однак М. Кідрук додає до цього образу виразний соціальний підтекст: у його романі аномалії стають не лише фізичними явищами, а й символом корупції системи, її хвороб і суперечностей. Така інтерпретація робить образ більш актуальним для сучасного українського контексту.

Отже, мовна картина світу у фантастичному романі «Колонія» є багаторівневим феноменом, у якому лексичні одиниці виконують роль не лише засобу комунікації, а й інструмента творення альтернативної реальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Карацупа В., Левченко О. Українська фантастика другої половини ХХ століття у періодиці та книжкових виданнях. *Вісник Львівського ун-ту. Серія книгозн. бібліот. та інф. технол.* 2012. С. 216–243.

2. Кідрук М. Колонія (Нові темні віки № 1). Рівне: «Бородатий тамарин». 2023, 904 с.
3. Макс Кідрук | Офіційний сайт. URL: <https://darkages.maxkidruk.com> (дата звернення: 01.04.2025).
4. Мороз О. А. Оніми в художньому дискурсі Макса Кідрука (на матеріалі роману «Твердиня»). *Вісник Донецького національного університету. Гуманітарні науки*, № 1–2, 2015. С. 167–172.
5. Науковці та студенти обговорили особливості наукового дискурсу в сучасній науковій фантастиці (2023). URL: <https://nupp.edu.ua/news/naukovtsi-ta-studenti-obgovorili-osoblivosti-naukovogo-diskursu-v-suchasniy-naukoviy-fantastitsi.html> (дата звернення: 01.04.2025).
6. Троцик К. В. Експресивні засоби у творі Максима Кідрука «На Зеландію!». Квал. роб. на здоб. бакалавр. рівня вищої освіти; наук. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2023. 46 с.
7. Хмелюк М. Поетика заголовків прози Макса Кідрука. *Лінгвостилістичні студії*. Вип. 16, 2022. С. 114–121.
8. Чуйкін П. Рецензія на книгу Макса Кідрука «Нові Темні Віки. Колонія» (2023). URL: <https://itc.ua/ua/articles/retsenziya-na-knygu-maksa-kidruka-novi-temni-viky-koloniya/> (дата звернення: 01.04.2025).

С. Р. Пагута,
здобувачка Львівського національного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент І. Р. Сус)

**ФРАЗЕМИ З КОМПОНЕНТОМ-КОЛЬОРОНАЗВОЮ В СУЧАСНІЙ
УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ «СЛОВНИКА
ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ» (КИЇВ, 2003):
СТРУКТУРНО-ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Фразеологія – відносно молода наука й перебуває в процесі постійного розвитку. Фразеологічна система української мови, що почала формуватися ще з XVI ст. [4, с. 6], відображає національну специфіку світосприйняття наших предків, їхніх вірувань, побуту та тогочасних реалій.

На сучасному етапі розвитку української лінгвістики фраземи стали об'єктом студій на матеріалах різних джерел літературної мови, діалектів та пам'яток української мови. Дослідники часто зосереджують свою увагу на характеристиці компонентів фразеологічних одиниць, зокрема проблематику фразем із компонентом-кольороназвою на синхронному рівні вивчали Гуменюк І. І., Кучерук О., Семашко Т. Ф., Коцова А., Сабліна С. та Бойко Л., Загоруйко Н. М., Ващенко О. О. та Степанюк О. В., Ядрич К. та ін.

Мета нашого дослідження – розглянути граматичну структуру та частиномовну належність фразеологічних одиниць із колоремою, зафіксованих у «Словнику фразеологізмів української мови» (Київ, 2003) [3]. Фразеологізми з кольороназвою на матеріалі цієї лексикографічної праці вже були об'єктом нашого вивчення в полі ідеографічної класифікації, у дослідженні ми з'ясували, що у ФТГ «Людина» є найпродуктивнішим ФСП «Характер, поведінка» [1].

Опис граматичної структури фразеологічних одиниць з компонентом-кольороназвою проводимо за критеріями Л. Г. Скрипник [2, с. 80–100].

Фразеологізми з колоремою становлять такі структурно-граматичні типи: фразеологічні одиниці (стійкі фрази), структурно співвідносні з реченням [2, с. 80]: як *(мов, náче і т. ін.) [чóрний] віл на нóгу наступів* 'дуже засмучений, невеселий' (с. 110); *[і] на світ [білий (бóжий)] не дивівся б* 'життя не миле, не хочеться жити від туги, горя і т. і н.' (с. 196); та фразеологічні звороти (фраземи), співвідносні з сурядним і підрядним словосполученням. ФО сурядного типу словосполучення дослідниця вважає кілька нероздільно поєднаних між собою слів [2, с. 87]. У «Словнику...» зафіксовано ФО цього типу: *молодий та зелений* 'який не набув ще життєвого досвіду; недосвідчений, юний і т. ін.' (с. 402).

За визначенням Л. Г. Скрипник, «до фразеологічних одиниць, що мають структуру підрядних словосполучень, належать семантично неподільні стійкі звороти, в яких виділяються граматично незалежне, стрижневе слово і залежні від нього компоненти» [3, с. 90]. Дослідниця виокремлює кілька видів таких конструкцій.

В аналізованій лексикографічній праці представлено найбільше таких видів фразем із конструкціями підрядного типу:

а) «Стрижневе слово (іменник) + один залежний компонент» [2, с. 90]: *сіва борода* ‘мудра, з великим життєвим досвідом людина’ (с. 36); *чорний ворон* ‘машина, в якій перевозять заарештованого’ (с. 124-125); *зелена вулиця* як ‘безперешкодний шлях у досягненні, доланні, у розвитку і т. ін. чого-небудь’ (с. 139).

Ми виокремлюємо в цій конструкції підвиди: «Стрижневе слово + залежне від нього слово, ускладнене прийменником»: *до новіх (зелених, трітніх, сьомих) віників* ‘дуже довго, тривалий період’ (с. 110); *серед білого дня (білої днини)* ‘відкрито, неприховано, не соромлячись’ (с. 209); *в очах жовтіє (жовкне, темніє і т. ін.)* ‘хто-небудь погано від фізичного болю, втоми, хвилювання і т. ін.’ (с. 237); «Стрижневе слово + залежне від нього слово, ускладнене сполучником»: як *[чорний] віл [у ямі]* ‘дуже важко, надмірно’ (с. 110); як *(мов, ніби і т. ін.) [чорна] хмара (ту́ча)* ‘дуже сумний, похмурий, невеселий, невдоволений’ (с. 746); «Стрижневе слово + залежне від нього слово, ускладнене сполучником та прийменником»: як *(мов, неначе і т. ін.) з [білої] гарячки* ‘не зовсім осмислено, не обдуманого, згарячу’ (с. 147); *[і] за сінім морем* ‘у далеких краях; дуже далеко’ (с. 406);

б) «Стрижневе слово (дієслово) + ціле словосполучення» [2, с. 90]: *світу (світа) [білого (божого)] не видно* ‘стає або стало темно (від сильної зливи, хуртовини, туману, пилу і т. ін.)’ (с. 70); *наганяти (нагоніти)/ нагнати чорну хмару* ‘псувати настрій кому-небудь; засмучувати когось’ (с. 418).

Вирізняємо в цій конструкції підвид «Стрижневе слово + ціле словосполучення, ускладнене прийменником»: *держати (тримати) в чорному тілі* ‘суворо поводитися з ким-небудь, позбавляти волі, свободи дій’ (с. 192); *прощатися / розпрощатися (попрощатися) з життям (з [білим світом])* ‘умирати, гинути’ (с. 581);

в) «Стрижневе слово + кілька залежних слів» [2, с. 90]: *видавати/відати біле за чорне* ‘виставляти що-небудь іншим, зовсім протилежним’ (с. 67); *чорним по білому, зі сл. н а п і с а н о* ‘цілком чітко, зрозуміло і т. ін.’ (с. 766).

У «Словнику» не виявлено фразеологічних одиниць з колоремою, граматична структура яких містить одне повнозначне слово.

З-поміж фразем з компонентом-кольороназвою за частиномовною належністю в «Словнику» виокремлюємо такі найбільш продуктивні конструкції:

1) «Прикметник + іменник (+ іменник)»: *сіва борода* ‘мудра, з великим життєвим досвідом людина’ (с. 36); *рябії кобіли сон* ‘нісенітниця, безглуздя, дурниця’ (с. 676);

2) Прийменник + прикметник + іменник»: *до новіх (зелених) віників* ‘дуже довго, тривалий період’ (с. 110); *про (на) чорний день; про (на) чорну годину* ‘на випадок крайньої скрути, про запас’ (с. 191);

3) «Сполучник (частка) + (прийменник +) прикметник + іменник»: як (мов, ненáче і т. ін.) з [бі́лої] гаря́чки ‘не зовсім осмислено, не обдумано, згарячу’ (с. 147); [і] за сі́нім мо́рем ‘у далеких краях; дуже далеко’ (с. 406);

4) «Дієслово + (прийменник +) прикметник + іменник»: да́вати/да́ти зе́лену ву́лицю ‘створювати умови для швидкого просування кого-небудь по роботі, службі’ (с. 178); *держáти (тримáти) в чо́рному ті́лі* ‘суворо поводитися з ким-небудь, позбавляти волі, свободи дій’ (с. 192);

5) «Прийменник + прикметник + іменник + (порівняльний сполучник + прийменник + іменник) дієслово (рухливе)»: на бі́лий (бо́жий) сві́т, зі сл. в и х ó д и т и, в и в ó д и т и то́що ‘надвір, назовні; на свіже повітря’ (с. 632); у бі́лий сві́т, як у копі́йку/ у бі́лий сві́т, як у копі́єчку, зі. с т р і л я т и ‘не туди, куди слід; навмання’ (с. 634);

6) «Прикметник + іменник + дієслово (прийменник + іменник + дієслово + прикметник + іменник)»: [чо́рна] кі́шка пробі́гла; [чо́рний] кіт пробі́г ‘хто-небудь посварився з кимсь, між ким-небудь виникла незгода, склалися напружені стосунки’ (с. 298); [чо́рні хма́ри збира́ються (нависа́ють, скупчу́ються і т. ін.) / зібра́лися (наві́сли, скупчи́лися і т. ін.)/ над голово́ю (голіво́нькою) збира́ються [чо́рні] хма́ри ‘кому-, чому-небудь загрожує неприємність, горе, біда і т. ін.’ (с. 747);

7) «Іменник + прикметник (+ частка) + дієслово»: сві́ту (сві́та) [бі́лого (бо́жого)] не ві́дно ‘стає або стало темно (від сильної зливи, хуртовини, туману, пилу і т. ін.)’ (с. 70); сві́т [бі́лий] закрі́вся (замкну́вся) ‘хто-небудь помер, загинув’ (с. 633).

Отже, послуговуючись класифікацією граматичної структури фразем Л. Г. Скрипник, ми з’ясували, що найбільш наповненою групою фразеологічних одиниць із компонентом-кольороназвою є ФО, співвідносні з словосполученням підрядного типу зв’язку. Найпродуктивнішою є конструкція «Стрижневе слово + один залежний компонент», натомість ФО з одним повнозначним словом не зафіксовано.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Пагута С. Р. Фраземи з компонентом-кольороназвою в сучасній українській літературній мові (на матеріалі «Словника фразеологізмів української мови» (Київ, 2003). *Мозаїка наукової комунікації*: зб. наук. праць / Редкол.: Р. Крохмальний, Д. Герцюк, І. Крупський, О. Квас, Р. Сіромський, М. Циганик. Львів, 2024. С. 238–240. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/01/Zbirnyk-Mozaika-naukovoi-komunikatsii-IV.pdf>
2. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови: [монографія] / Л. Г. Скрипник; АН УРСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ: Наук. думка, 1973, 278 с.
3. Словник фразеологізмів української мови / НАН України, Ін-т укр. мови, Укр. мов.-інформ. фонд; уклад.: В. М. Білоноженко та ін.; відп. ред. В. О. Винник. Київ: Наук. думка, 2003, 788 с.
4. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: навч. посіб. / М-во освіти і науки України, Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ: Альма-матер, 2005. 399 с.

В. О. Поленок,
здобувачка Поліського національного університету
(науковий керівник: д. п. н., професор К. Я. Климова)

ЛЕКСИКА ЗАКОНОДАВЧОГО ПІДСТИЛЮ У ВОКАБУЛЯРІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

«Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма нашого організування», – слушно зауважив І. І. Огієнко, розмірковуючи над проблемами українського суспільства та мовної освіти початку ХХ ст. [1]. Термінознавча діяльність І. Я. Франка, Б. Д. Грінченка та інших видатних мовознавців сприяла становленню суспільно-політичної та правничої термінології в Україні. Не викликає сумнівів, що «золоте десятиріччя української наукової мови» (20–30-ті роки минулого століття) дало потужний поштовх розвитку вітчизняного термінознавства та лексикографії – відтак сучасна юридична термінологія має надійне підґрунтя.

Євроінтеграційні процеси ХХІ ст. матеріалізуються як у соціально-економічному житті України, так і в лексичному складі мови, і відповідно – детермінують актуальні вимоги до рівня мовнокомунікативної професійної компетентності державних службовців. Остання передбачає досконале володіння загальнонауковою, міжгалузевою та фаховою термінологією у різних ситуаціях службового спілкування. Із огляду на вимоги суспільства до рівня професійної, у тому числі українськомовної, підготовки державних службовців, тема цієї публікації є *своєчасною*.

Мета нашої наукової розвідки – аналіз лексики чинного українського законодавства в активному вжитку працівників сфери публічного управління та адміністрування. Відповідно *завданнями* є загальна характеристика семантики та етимології найпоширеніших українських термінів у їхньому співвідношенні з європейськими стандартами, висвітлення прикладного аспекту проблеми – результатів опитування працівників державної служби, – а також окреслення перспектив дослідження.

Сучасна терміносистема нормативно-правових актів репрезентована питомою українською лексикою (*рада, рішення, наказ, довідка, посвідчення* та ін.) та запозиченнями (*декларація, суб'єкт, об'єкт, урядування, децентралізація, імплементація* та ін.). Унаслідок цифрової трансформації системи управління вокабуляр державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування продовжує насичуватися західноєвропейськими. Номінація управлінських інструментів у законодавчих актах прямими запозиченнями, які безпосередньо переходять із однієї мови до іншої, – тенденція останніх десятиліть, напр.: *інтеграція / реінтеграція* [5], *глорифікація* [3], *автентифікація / ідентифікація, інжиніринг / ренінжиніринг* [6], *цетралізація / децентралізація, декомунізація, організація / реорганізація* [4], *реформа* та ін. До того ж українська як мова-реципієнт засвоює запозичену одиницю за традиціями мови-донора: префікси *ре-, де-* (латинського

походження) вказують на зворотність дії. Пор.: *корупція* – *корупціонер* – *корупційний* / *антикорупційний* – лексеми, засвоєні українською мовою з латини, з якої перейнято і дериватологічний засіб – префікс *анти-*, що вказує на протилежність, превенцію [3].

Однією із форм прояву наслідування управлінського досвіду Заходу у соціолінгвістичному контексті є калькування, напр.: укр. *відкриті дані* – англ. *open data*. Тобто, переймаються лише значення слова та його структура, але не його матеріальний експонент [6].

Типове явище мінімізації лексем – зі словосполучень до складних слів: *е-урядування*, *е-декларація*, *е-документ* – скорочені форми словосполучень *електронне урядування*, *електронна декларація*, *електронний документ* – спостерігається впродовж останнього десятиліття [6].

Лексеми «*блокчейн*» (англ. *blockchain*), «*грант*» (англ. *grant*) належать до мікросистеми варваризмів, проте фраза «*single sign-on*» (укр. *єдиний вхід*), ужита в Концепції розвитку електронного урядування в Україні, відтворена мовою оригіналу – англійською [6]. Особливою в системі запозичень є лексема, що номінує класифікацію посад державної служби, – *грейдування*, *грейд* (англ. *grade*) – стрижневе слово – позначає *фактор, що впливає на розмір заробітної плати* [7].

Помітною також є тенденція заміни латинізмів англіцизмами у законодавчих текстах. Нормативно-правові акти, датовані до 2019 року, номінували явище *бюджетної підтримки* латинізмом «*субсидія*», проте нині побутує англіцизм «*грант*» [5].

На тлі мови відбиваються процеси гармонізації вітчизняного законодавства до європейського зразка. Міжетнічна взаємодія продукує абсолютно нові підходи, унаслідок чого виникає потреба запозичити, проте нерідко мова-вбирач уже містить потрібні засоби номінації, – відбувається явище семантичної близькості – синонімії, рідше – дублетності слів, наділених спільним значенням. Виокремимо насамперед такі групи слів:

1) назви, що позначають фінансові явища: *грант*, *субсидія*, *дотація* – *матеріальна допомога*; *грейд*, *тариф* – *регульована плата* [5];

2) назви діянь, пов'язаних із правопорушеннями: *корупція* – *неправомірна вигода*, *незаконне збагачення*, *підкуп*; *антикорупційна експертиза* – *виявлення у нормативно-правових актах положень, що сприяють вчиненню злочинів*; *глорифікація* – *виправдовування* [3];

3) назви, що позначають цифрові процеси: *блокчейн* – *цифрова база даних*, *ідентифікація* – *розпізнання*, *автентифікація* – *перевірка*, *верифікація* – *підтвердження*, *реінжиніринг* – *перебудова* [6];

4) назви політичних процесів: *децентралізація* – *перерозподіл повноважень*, *реорганізація* – *перетворення*, *інтеграція* / *реінтеграція* – *об'єднання*, *зближення* / *відновлення* [2].

Різні лексеми, що номінують єдине явище, різноаспектно увиразнюють лексичний склад мови, пор.: *дотація* – *субсидія* – обидва слова семантично пов'язані (*матеріальна підтримка*), проте одне називає *державну підтримку*

підприємствам, місцевим бюджетам тощо, інше – державну підтримку для покриття витрат фізичних осіб, зокрема плати за комунальні послуги. Синонімічний ряд *мэнеджмент* / *мэнеджер* – *управління* / *управлінець* обмежений приватною та публічною сферою відповідно, тому у фахових документах державного управління не побутує лексема «*мэнеджмент*» і похідні від неї.

Відтак насичення законодавчих актів запозиченнями актуалізує потребу використання державними службовцями довідкових лексикографічних джерел. У рамках самостійної роботи з курсу «Ділова українська мова» (тема «Загальнонаукова та галузева термінологія в українській мові») нами проведено опитування державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування з метою визначення рівня доступності тлумачень, поданих у нормативно-правових актах. Серед 32 опитаних 70 % стверджують, що тлумачень у законодавчих текстах недостатньо, особливо – запозичень. Виникнення труднощів у пошуках актуальних лексикографічних джерел змушують службовців вдаватися до Google та ШІ, тому ми рекомендуємо видання Національної академії державного управління при Президентові України – термінологічний словник з публічного управління [8].

«Закон можна вважати якісним у тому випадку, якщо смисл його є точним...», – доречним є вислів англійського політика XVII ст. Ф Бекона [9].

Із огляду на зазначене вище, зробимо висновок, що лексика чинного українського законодавства у вокабулярі працівників сфери публічного управління та адміністрування містить велику кількість запозичень, і тенденція до їх збільшення є доволі стійкою. Це потребує ретельного опрацювання фахівцями лексикографічних джерел. Без сумніву, високий рівень мовнокомунікативної компетентності службовця сприятиме критичній обробці законодавчих матеріалів, що є запорукою ефективного порозуміння у системі публічного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Огієнко Іван. Рідна мова в українській школі / Іван Огієнко. Київ: Вид-во Книгарні Е. Череповського : Друк. «І. Чоколов», 1917. 31 с.
2. Про державну службу: Закон України від 01.01.2025 № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 13.04.2025).
3. Про запобігання корупції: Закон України від 04.04.2025 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 13.04.2025).
4. Про місцеве самоврядування: Закон України від 05.03.2025 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 13.04.2025).
5. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 31.03.2024 № 1414IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата звернення: 13.04.2025).
6. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 № 649-2017-р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 13.04.2025).

7. Про схвалення Концепції реформування системи оплати праці державних службовців та затвердження плану заходів з її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.05.2020 № 622-2020-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/622-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 13.04.2025).
8. Куйбіда В. С. Публічне управління: термінологічний словник / В. С. Куйбіда, Н. М. Білинська, О. М. Петрос. Київ, 2018. 224 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/44779/1/%d0%a1%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf> (дата звернення 13.04.2025).
9. Гринько С. Д., Голуб С. М. Римське право та його історичне значення. Університетські наукові записки. Хмельницький ун-т управління та права. 2016. № 59. С. 342–350. URL: <http://old.univer.km>visnyk/1587.pdf> (дата звернення 15.04.2025).

І. С. Полковнійчук,
здобувачка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент В. М. Титаренко)

МІЛІТАРНА ЛЕКСИКА В ЗБІРЦІ «ТУТ БУЛИ МИ» АРТУРА ДРОНЯ

Мілітарна тематика в українській літературі стала актуальною ще з початком війни у 2014 році. Особливе місце в цьому контексті посідає мілітарна лексика, яка відображає досвід війни, боротьбу за незалежність, осмислення втрат та героїзму українського народу.

Аналіз обраної тематичної групи є актуальним напрямком досліджень. Науковці зосереджували увагу на різних аспектах, зокрема: аналіз мілітарної лексики в медійному дискурсі, професійному військовому середовищі, художній літературі тощо.

Г. Токмань присвятила студії методиці викладання творів з мілітарними мотивами в школі та аналізу сучасної мілітарної творчості поетів-воїнів. О. Ковальчук зосередила увагу на військовій термінології; її дослідження охоплюють специфіку використання мілітарної лексики в різних жанрах текстів, зокрема й офіційних документах. Т. Сукаленко та Н. Ладиняк досліджували тенденції розвитку окресленої лексики в сучасних українськомовних ЗМІ. Їхню роботу зосереджено на аналізі нових лексем, які з'явилися в мові через вплив війни, на зміні значень наявних слів та формуванні нових семантичних полів у медійному дискурсі. О. Павленко аналізувала мовні засоби творення в медіапросторі комічного в реаліях російсько-української повномасштабної війни. Поняття «комічне» набуває ознак своєрідної зброї, якою українці знеславляють наміри ворога, передбачають та нівелюють загрози.

Ці дослідження є важливими, адже висвітлюють зміни в мовних процесах пов'язані з війною, пояснюють як мова адаптується до нових реалій, відображаючи суспільні зміни та культурні трансформації.

Творчість Артура Дроня привертає увагу літературознавців та мовознавців, адже вона багата на мілітарну тематику, символіку, емоційний зміст. Зокрема збірка «Тут були ми» є літературним відображенням війни, але виходить далеко за межі воєнних подій. Артур Дронь є безпосереднім учасником війни, саме це надає його творам глибину й достовірність. Його поезія відзначається чітким розумінням реалій війни, болю, утрат, надій, адже ці теми беруть початок із його власного досвіду.

Проте наразі ще немає широкого кола науковців, які б активно досліджували його роботи. Відомі окремі рецензії в ЗМІ та кілька оглядових статей, однак повноцінний науковий аналіз мовних особливостей творів Артура Дроня відсутній. У зв'язку з цим аналіз мілітарної лексики в збірці «Тут були

ми» набуває особливого наукового та практичного значення для сучасної лінгвістики.

Мілітарна лексика в поезії Артура Дроня виконує не лише номінативну функцію, а є символом колективної пам'яті.

В аналізованій збірці виділили такі груп:

- **назви зброї, амуніції, військової техніки та її частин:**

окопи, бліндаж, бушлат, спальники [1, с. 101], бронезилети, куртки, рукавиці [1, с. 56], броня, кевларові шоломи, ПКМ [1, с. 58], гради, міни, тепловізор [1, с. 101], танк [1, с. 86], гусениця [1, с. 27], евак [1, с. 59]:

Взуття, броня, кевларові шоломи.

Хто ми?

Ми діти.

Хай ця земля ввійде нам в груди і буде боліти... [1, с. 58];

- **назви військових звань, посад, позивних:**

танкіст, кемел, солдат [1, с. 15,18], командир танку [1, с. 86], медик [1, с. 59];

- **назви хвороб, психологічних та фізичних травм, отриманих унаслідок перебування на фронті /у зоні бойових дій:**

обмороження, грижі, температури, простатити, контузії, астми, алергії, блювота, прострелені ноги, осколки:

З обмороженими обморожуйся, з контуженими блюй в окопі.

Із командиром танку,

якого шукають ще з жовтня,

знайдися, складися з розкиданих частин («Молитва») [1, с. 86];

А інколи в любові прострелені ноги,

або в ногах у любові осколки,

і ноги її стискають турнікети,

або ніг у любові більше немає [1, с. 101];

Любов виходить на бойові чергування,

піднімається на позиції

з грижами, з температурами, із простатитами,

із контузіями, з астмами і алергіями,

з високою імовірністю

не повернутися,

з думками про когось

найважливішого...,

Інколи любов

довго блює у посадці після важкого бою... («Перше до Коринтян») [1, с. 101].

Слово *любов* у поезії «Перше до Коритян» [1, с. 101] є уособленням солдата, котрий несе на собі тягар війни. Тут автор використав інверсію християнського образу любові з Першого послання апостола Павла до коринтян (13: 4–8).

Використано в збірці **військовий сленг та термінологію:**

турнікети, прильоти, виходи градів, мівіна (символічна назва їжі, яку не треба варити), евак, прийом, позиції тощо:

*А інколи в любові прострелені ноги, або в ногах у любові осколки,
і ноги її стискають турнікети, або ніг у любові більше нема («Перше до Коринтян»)* [1, с. 101].

Вперше ця відстань між нами вимірюється блокпостами.

Вже переїхала. В селі вперше дрон пролітав, а не шершень [1, с. 71].

Видихи-вдихи

нутром.

Прийом, у нас тихий.

Прийом («Евак») [1, с. 59].

Важливо зазначити, що мілітарна лексика в збірці «Тут були ми» не є випадковою деталлю. Вона слугує засобом моделювання простору війни, створює автентичну атмосферу, передає специфіку побуту військовослужбовців та закорінену в реальності трагедію воєнних дій.

Особливістю вживання мілітарної лексики у творах Артура Дроня є її поєднання з елементами побутової і навіть ліричної мови, що дозволяє досягати глибшого психологізму та емоційної насиченості текстів. У такий спосіб воєнна термінологія тут не відокремлена від загальнолюдського досвіду, а є його складовою частиною. Аналіз мілітарної лексики в збірці «Тут були ми» дозволяє зробити висновок, що Артур Дронь не лише фіксує реалії війни, а й створює складний художній образ сучасного воїна, для чого лексичний вибір має вирішальне значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Дронь А. Тут були ми. Львів: Видавництво Старого Лева. 2023. 109 с.
2. Павленко О. Мовні засоби творення в медіапросторі комічного в реаліях українсько-російської повномасштабної війни. *Проблеми гуманітарних наук: Збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологія*. 2023. № 54. С. 93–100.
3. Сукаленко Т., Ладиняк Н. Основні тенденції та перспективи розвитку мілітарної лексики в сучасних україномовних ЗМІ. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник. Серія історична та філологічна. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка*. 2023. Вип. XX. С. 114–127. URL: <http://ohiienko.kpnu.edu.ua/article/view/300160> (дата звернення: 05.04.2025).
4. Токмань Г. О. Теорія професора Миколи Корпанюка як основа методики вивчення мілітарних мотивів на уроках. *Освітні обрії*, (1) 58. 2024. С. 29–32.

Д. В. Рудюк,
здобувач Національного університету
водного господарства та природокористування
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Т. В. Крутько)

АНГЛОМОВНИЙ ФУТБОЛЬНИЙ МЕДІА-ДИСКУРС

Ні для кого не є секретом той факт, що футбол – це гра мільйонів. І поки ми спостерігали за розвитком спортивної частини цієї розваги, паралельно прогресувала інша – медійна. Протягом десятиліть ми могли слідкувати за зростаючою популярністю спорту як медіа-події [6, с. 237]. Саме футбол є одним з лідерів цієї тенденції. Даний поштовх запустив цілу низку додаткових процесів, зокрема, роботу медіа, яка вийшла на новий рівень. Їхня праця слугує прикладом для наслідування та досліджень.

Медіа-дискурс у спорті – це мовлення (в усній чи письмовій формі), котре передає змістовність, що визначає спортивну діяльність (дискурс як процес), та сукупність створених текстів в яких репрезентована ця суть (дискурс як результат), тобто сукупність мовних творів, що були зафіксовані письмово або на пам'ять [2]. Специфіка інтернет-дискурсу проявляється в усіх сферах: існують графічні та орфографічні, лексичні, граматичні особливості [1, с. 178]. В. Л. Котенко підкреслює широке охоплення поняття спортивного дискурсу, вказуючи, що він формується не лише спортивними журналістами, які пишуть статті, огляди, репортажі, коментарі, інтерв'ю, нариси та науково-популярні книги для об'єктивного висвітлення спортивних подій, але й описують діяльність конкретних гравців або проводять глибокий аналіз і дають власну оцінку подіям, спортсменам і тренерам. Окрім того, до формування цього дискурсу долучаються й уболівальники, які виражають свої думки та емоції в соціальних мережах і блогах електронних версій спеціалізованих видань. На думку вченого, різні дискурси взаємопов'язані, і між ними важко провести чітку межу. Дискурс не існує ізольовано, адже спільнота, яка створює його, є не просто зовнішнім контекстом, а частиною самого дискурсу [3, с. 214–215]. Отже, слід зазначити важливість ролі журналіста у формуванні спортивного дискурсу та його взаємозв'язок з іншими дискурсами. Футбольний дискурс охоплює різні соціальні верстви суспільства. Це поняття, на думку дослідників, виникло приблизно наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., коли футбол став невід'ємною частиною соціального життя. У дисертації І. Р. Процик, поняття «футбольний дискурс» визначається як специфічна форма спортивного дискурсу, яка включає тематичну спрямованість, орієнтована на конкретного адресата, використовує особливий мовний інструментарій та являє собою сукупність текстів різних жанрів і стилів з різними комунікативними напрямками [4]. З огляду на це, важливо звернути увагу не лише на тематику текстів футбольного публіцистичного дискурсу, а й на специфічні позамовні та мовні характеристики, які виокремлюють цей дискурс серед інших.

У першу чергу, особливість медіа-дискурсу можна спостерігати у футбольних термінах. Вони здебільшого є основою і позначають

найважливіше: назви команд, різні позначення для пояснення футбольних правил тощо. Публіцистичні тексти, що стосуються певної професійної сфери, хоча й мають деякі спільні риси з науковими та науково-технічними текстами, проте орієнтовані на ширшу аудиторію, тому структура термінів у них є менш складною, аби не ускладнювати сприйняття для непрофесіоналів. Відповідно, варіативність їхніх термінів досить обмежена. Для демонстрації цих термінів можна скористатися загальною класифікацією А. Я. Коваленка:

Прості терміни: card, corner, defeat, equaliser, foul, offside, partisan, pass, penalty, period, pitch, post, referee, space, steward, strike, substitute, supporter, team.

Складні терміни: ballboy, crossbar, free-kick, goalkeeper, handball, left-back, linesman, scoreline, sideline, silverware, spot-kick, wall-pass.

Терміни-словосполучення: advantage rule, aggregate score, extra time, national team, partisan crowd, transfer fee.

До структурних типів, що зустрічаються в текстах футбольного публіцистичного дискурсу, можна також віднести використання скорочень та аббревіатур, що є характерними для спеціалізованих текстів. Водночас вони також трапляються й футбольній публіцистиці. Наприклад, скорочення ключових термінів, таких як ref замість referee, stats або statistics, а також аббревіатури для назв відомих футбольних клубів – Atleti замість Atletico. Серед аббревіатур зустрічаються такі, як: aet (after extra time), PSV (Philips Sport Vereniging), FA (Football Association), FC (Football Club), UEFA (Union of European Football Associations), FIFA (Federation of International Football Associations). Окрім скорочень, для досягнення стислості часто використовують контекстний еліпсис, коли вилучаються деякі елементи зі складу складного терміна. В результаті з терміна-словосполучення залишається лише один елемент, який завдяки контексту легко асоціюється у свідомості реципієнта з потрібним об'єктом. Наприклад, замість офіційного Manchester City використовується просто City: “If City could ever go into a derby as favourites...” [5]. Однак, найбільш популярний приклад такого явища стосується футбольного клубу “Тоттенгем”, бо замість цієї назви, використовується одне з прізвищ команди – “Spurs”. Навіть офіційна сторінка лондонського клубу має саме такий юзернейм.

Підсумовуючи, можна зазначити, що англійський футбольний медіа-дискурс є важливою складовою медійного простору, що охоплює різні соціальні верстви суспільства та поєднує професіоналів, аматорів і уболівальників. З розвитком медіа-індустрії футбол став не лише важливою спортивною подією, а й потужним медіа-продуктом, що активно впливає на формування суспільних уподобань. Специфіка цього дискурсу полягає в широкому використанні термінів, скорочень, аббревіатур і контекстного еліпсису, що полегшують сприйняття інформації для широкої аудиторії. Особливості футбольного дискурсу, такі як простота термінології та адаптація для непрофесіоналів, а також взаємопов'язаність різних типів дискурсів, підкреслюють важливість ролі медіа в популяризації цього виду спорту. Водночас, футбольний дискурс не є замкненим, а активно взаємодіє з іншими

дискурсами, що робить його важливим елементом у сучасному медійному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабенко О. В., Шекера О. О. Спортивний інтернет-дискурс як предмет лінгвістичного дослідження. *Молодий вчений. Філологічні науки*. № 11 (51). С. 178–181.
2. Карпенко Є. О. Спортивний дискурс у сучасних українських інтернет-виданнях. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2022. 109 с.
3. Котенко В. Мова і суспільство. 2013. Вип. 4. С. 213–220.
4. Процик І. Р. Футбольна лексика у формальному та неформальному дискурсах
5. Футбольна трансляція. «Манчестер Сіті» – «Манчестер Юнайтед». Телеканал BBC. 02.10.2022. 16:00
6. Taborek J. The language of sport: Some remarks on the language of football. 2012.

А. С. Русінчук,
курсант Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
(науковий керівник: к. п. н., доцент О. М. Вознюк)

ФІЛОСОФІЯ МОВИ ТА КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ В ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ КУРСАНТА ВІЙСЬКОВОГО ВНЗ

У науковій літературі завжди наголошується, що мова є не лише засобом спілкування, але й важливим філософським, культурним та професійним явищем. Термін «**філософія мови**» уперше увійшов до наукового обігу в німецькомовному просторі другої половини XVIII ст. завдяки працям таких філософів, як Г.-К. Ліхтенберг, І.-Г. Герде, В. фон Гумбольдт. Філософія мови досліджує не просто структуру мовлення, а її сенс, роль у формуванні свідомості, культури мислення та міжособистісних взаємин.

У військовому середовищі мова виконує екзистенційну функцію – вона формує ідентичність воїна, віддзеркалює цінності, дисципліну, традиції тощо.

Для курсантів військових вищих навчальних закладів опанування культури мовлення є невід’ємною частиною професійної підготовки. Адже від рівня мовної грамотності залежить не лише ефективність командування, а й довіра, дисципліна та боєздатність підрозділів.

Науковці Майборода Н. Г., Самойленко В. В. наголошують: «Для продуктивного функціонування мовної особистості фахівця особливе значення має лексична компетентність, тобто уміння використовувати лексичні засоби української мови відповідно до ситуації мовлення, дотримання лексичних норм української мови, глибоке розуміння семантики слів, усвідомлене збагачення словникового складу, глибока повага до українського слова й свідоме прагнення обирати з наявних варіантів питоми українські лексеми. Характерними ознаками лексичної компетентності українськомовної особистості, окрім сказаного, є навички ідентифікації лексичних одиниць у навчальному тексті (мовленні), дотримання лексичних норм сучасної української літературної мови; ціннісне ставлення до української мови й мовлення на основі розвиненого чуття слова; вільне володіння власне українською лексикою; здатність швидко й оригінально добирати словесні асоціації, на основі яких особа програмує й реалізує власну мовленнєву поведінку в комунікативних ситуаціях» [1, с. 50–51].

Мова – це не тільки форма мислення, а й форма буття людини у світі. Мова у війську – це своєрідна система знаків, наказів, термінів, в які втілено досвід, чіткість і відповідальність. Тому правильне формулювання думки, логіка висловлювання та етична комунікація – це не просто навички, а елемент бойової готовності.

О. А. Шумейко у статті «Значення мови для саморозвитку особистості в сучасному українському суспільстві» зазначає: «Кожна особистість – це унікальний світ, сфокусований у його свідомості, інтелекті тощо. Чим

досконаліше вона володіє мовою, тим виразніше, повніше постає перед іншими членами суспільства як особистість. Мова належить до так званих вторинних систем; вона існує не сама по собі, а в людському суспільстві, похідним від якого вона є. Водночас мова – один із факторів самоорганізації суспільства і невід’ємне ознака таких спільнот як народність, нація. Мова існує у свідомості членів суспільства і реалізується в процесах мовлення» [2, с. 118].

Курсант військового вишу має не лише володіти термінологією, а й чітко та грамотно висловлювати думки; дотримуватися норм ділового та військового етикету; бути здатним переконувати, мотивувати, інструктувати підлеглих; демонструвати культуру спілкування як у підпорядкуванні, так і в командуванні.

Слушно зауважує Пасічник О. М.: «Культура професійного мовлення військовослужбовця – це віддзеркалення його фахової підготовки, дисципліни й рівня культури загалом» [3, с. 35].

Усі ці аспекти формуються не лише через мовні дисципліни, а й через практику командування, спільне несення служби, участь у заняттях та тренуваннях, де кожне слово може мати ціну рішення. Мова виконує кілька ключових функцій у професійному становленні військовослужбовця: комунікативна (забезпечує обмін інформацією, передачу наказів і зворотний зв’язок); когнітивна (сприяє формуванню мислення, стратегічного планування); ідентифікаційна (допомагає усвідомити себе частиною військового колективу); мобілізаційна (надихає, дисциплінує, формує бойовий дух); культурна (передає традиції, цінності та ментальні засади військової спільноти).

Висновки. Отже, філософія мови та культура мовлення відіграють критично важливу роль у професійному становленні курсанта. Це не лише питання мовної грамотності, а глибокий культурно-психологічний та управлінський інструмент. В умовах війни або кризових ситуацій – слово офіцера має бути сильним, чітким і змістовним. Формування цієї здатності – один із наріжних каменів військової освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Майборода Н. Г., Самойленко В. В. Особливості формування мовної особистості фахівця на етапі навчання в закладі вищої освіти. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/63931/1/особливості%20формування%20мовної%20особистості%20фахівця.pdf> doi <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.30.8>
2. Проблеми саморозвитку особистості в сучасному українському соціумі : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (21 берез. 2019 р.) / НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2019. 126 с.
3. Пасічник О. М. Мовна культура майбутнього офіцера. *Вісник Національної академії ДПС України*. 2020. № 1. С. 35.

І. О. Семенуха,
здобувачка Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Т. В. Щербина)

ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КНИЖКОВИХ БЛОГІВ У ФОРМУВАННІ ЯКІСНОГО ЧИТАЦЬКОГО ДОСВІДУ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Завдяки стрімкому розвитку цифрових технологій та зміни читацьких практик постає питання переосмислення підходів до викладання української літератури. Старшокласники дедалі рідше звертаються до класичних форм читання, натомість активно споживають контент з екранів смартфонів, переглядають відеоогляди, стежать за блогерами. Сучасний інформаційний простір пропонує безліч можливостей для залучення молоді до читання. Серед різноманітних онлайн-платформ особливе місце займають книжкові блоги – своєрідні віртуальні майданчики, де читачі діляться своїми враженнями від прочитаних книг, рецензують їх, обговорюють тематику та проблематику, а також рекомендують літературу іншим. Саме тому дидактичний потенціал книжкових блогів варто розглядати як перспективний інструмент формування якісного читацького досвіду в старших класах. Блог, як платформа для вільного обміну думками, стає мостом між традиційною літературною освітою та світом сучасного підлітка.

Традиційні методи навчання літератури часто зосереджуються на аналізі тексту, вивченні біографії автора та історичного контексту. Хоча ці аспекти є важливими, вони іноді можуть здаватися учням відірваними від їхнього реального життя та особистих інтересів. Книжкові блоги, навпаки, пропонують більш інтерактивний та персоналізований підхід до читання. Це зразок «свого» голосу, неофіційного, часто гумористичного, а головне – зрозумілого підліткам. Це знижує бар'єр сприйняття складної літератури. Наприклад, блогерка *Анастасія Левкова* в своєму відео «Чому варто читати “Тигролови”?» пояснює твір Івана Багряного в контексті сучасної боротьби за свободу – це відгукується в серцях підлітків набагато краще, ніж сухий конспект.

Однією з ключових переваг використання книжкових блогів є їхній потенціал для **розвитку читацької компетентності**. Учні, які ведуть власний блог або коментують записи інших, вчаться формулювати свої думки щодо прочитаного, аргументувати свою позицію, аналізувати сюжет, образи та авторський задум. Процес написання рецензії вимагає глибокого розуміння тексту, уміння виокремлювати головне, робити висновки та висловлювати їх у чіткій та зрозумілій формі. Це стимулює внутрішню мотивацію до читання, що є основою якісного читацького досвіду.

Крім того, книжкові блоги сприяють розвитку **критичного мислення** учнів. Знайомлячись з різними точками зору на один і той самий твір, учні вчаться аналізувати аргументи, оцінювати достовірність інформації та

формувати власну незалежну думку. Обговорення спірних питань, дискусії в коментарях до блогів спонукають учнів до глибшого осмислення прочитаного, розгляду проблем під різними кутами зору та вироблення власної системи цінностей. Оскільки блоги часто містять суперечливі думки, учні вчаться не просто споживати інформацію, а оцінювати її, порівнювати з власним досвідом, літературною нормою, шукати підтвердження у тексті твору. Учень, який переглянув кілька оглядів на «Місто» Підмогильного, краще сформує власну думку, ніж той, хто обмежився лише підручником.

Інтеграція книжкових блогів у навчальний процес може здійснюватися різними способами. Вчитель може запропонувати учням створити власні блоги, присвячені певній темі або автору, вести щоденники читання у форматі блогу, аналізувати та коментувати записи інших книжкових блогерів. Можливим є також створення класного або шкільного книжкового блогу, де учні спільно обговорюватимуть прочитані твори, ділитимуться своїми думками та рекомендаціями. Старшокласники люблять відстоювати власні думки, тож можемо розділити їх на групи та запропонувати представити погляди «різних блогерів» на один і той самий твір. Потім проводиться дебат – це не тільки цікаво, а й навчає аргументовано відстоювати позицію. Вивчення блогів також дає можливість поєднати уроки української літератури з інформатикою (створення власного блогу), медіа-грамотністю (аналіз достовірності контенту) або мистецтвом (візуальне оформлення контенту).

Проте, використання книжкових блогів у навчальному процесі пов'язане з певними **викликами**. Одним з них є необхідність формування в учнів навичок інформаційної гігієни та критичного оцінювання онлайн-контенту. По-перше, не весь він є якісним і правдивим. По-друге, емоційність блогів може затьмарити глибокий аналіз. Щоб уникнути цього, учнів варто навчати **медіа-грамотності**, орієнтувати на **перевірені джерела**, навчати **розрізняти стиль і зміст, емоцію і аргумент**. Важливо навчити учнів розрізняти об'єктивні рецензії від суб'єктивних думок, перевіряти достовірність інформації та уникати плагіату. Іншим викликом є забезпечення активної участі всіх учнів та підтримка їхньої мотивації до ведення блогу. Вчителю необхідно розробити чіткі критерії оцінювання блогів, заохочувати учнів до творчості та надавати їм конструктивний зворотний зв'язок.

Незважаючи на певні труднощі, дидактичний потенціал книжкових блогів у формуванні якісного читацького досвіду учнів старших класів є значним. Вони можуть стати ефективним інструментом для підвищення інтересу до читання, розвитку читацької компетентності, критичного мислення, творчої активності та комунікативних навичок учнів. За умови правильної організації та методичної підтримки, книжкові блоги можуть збагатити процес вивчення української літератури, зробити його більш інтерактивним, цікавим та актуальним для сучасних учнів.

Книжкові блоги – це не лише про моду чи цифровізацію освіти. Це про новий підхід до літературного читання – діалоговий, живий, осмислений. Вони допомагають учням знайти себе у світі книжок, почати довіряти власним

інтерпретаціям, формувати читацький смак. А ще – відкривають простір для творчості, комунікації, емоційної залученості. Таким чином, книжкові блоги можуть і повинні стати повноцінною складовою сучасного уроку української літератури.

РЕКОМЕНДОВАНІ КНИЖКОВІ БЛОГИ ДЛЯ МОЖЛИВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У ПОДАЛЬШІ УРОКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. <https://www.youtube.com/@prolit>
2. https://www.instagram.com/book_fairy_eli?igsh=MzFxMHpvvdXY0MjFn
3. <https://www.youtube.com/@milkaread>
4. <https://www.youtube.com/@bookmax/videos>
5. <https://www.instagram.com/natasha.dmitrieva?igsh=dDV1YmY3YjBkbXMw>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання: теоретико-технологічні аспекти. Київ: Либідь, 2003.
2. Лановик М. Б. Літературна освіта в контексті сучасної школи. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2021. № 3.
3. Савченко О. Я. Теорія і методика навчання української мови в загальноосвітній школі. Київ: Генеза, 2011.
4. Статті з освітнього порталу. *Нова українська школа*: nus.org.ua
5. Медіаплатформа для вчителів «Освіторія» – статті про цифровізацію літературної освіти: osvitoria.media

В. М. Фидра,
здобувачка Поліського національного університету
(науковий керівник: к. ф. н., доцент А. А. Плечко)

ЛЕГЕНДИ ТА ПЕРЕКАЗИ С. ВЕРТОКІЙКА ЖИТОМИРСЬКОГО РАЙОНУ

В умовах сучасної російсько-української війни поняття мала батьківщина – місце нашого народження, місце проживання набуло в свідомості українців більшого значення та цінності. Людина здавна спостерігаючи за міграцією птахів восени в теплі краї, де вічне літо та зовсім не буває зимових холодів, примітила, що птахи не в'ють на чужині гнізд і не виводять пташенят, а, дочекавшись весни, повертаються в рідні краї, у свою Батьківщину, долаючи великі відстані та витримавши складні перельоти. Так відбувається і з людиною: куди б доля не закинула людину, вона, як і птахи, лине до рідної домівки, до місця свого дитинства.

Зчасту людина навіть не може зрозуміти, чим вабить її звичайне українське село, місце народження або дитинства. Але в серці кожного українця живе те таємниче та сокровенне почуття любові до рідного краю, яке спонукає людей дбати про своє село, містечко, сприяти його розвитку, знати його історію виникнення, досліджувати місцеву топоніміку, плекати місцеву говірку. Етимологія власних назв географічних об'єктів України понад століття привертає увагу фольклористів, діалектологів, істориків. Погоджуємося з думкою Є. Гайової, яка вважає топоніми живою історичною пам'яткою народу, душею, де зафіксована історія заселення кожного населеного пункту [2]. Краєзнавець М. Щербина поділяє легенди та перекази на ойконімічні (походження назв населених пунктів), оронімічні (походження назв рельєфу місцевості: гір, скель, ярів), гідронімічні (походження назв водних об'єктів: річок, озер, криниць) [9]. Мовознавиця Г. Лабінська, аналізуючи видову розмаїтість географічних назв, виділяє антропотопоніми (від власних назв), фітотопоніми (від назв рослин), зоотопоніми (від назв тварин) та ерготопоніми (від назв підприємств, заводів) [4, с. 14]. Топонімічні легенди та перекази за регіональною ознакою збирали П. Білоус (Житомирщина), Є. Гайова (Закарпаття), В. Гончаренко (Черкащина), С. П'ятченко (Слобожанщина), В. Сокіл (Українські Карпати), В. Шевчук (Поділля), М. Щербина (Черкащина), В. Щегельський, А. Свирида (Хмельниччина) тощо [1–3, 5–9].

Об'єктом нашого дослідження стала Житомирщина. Науковці вважають Житомирщину унікальним краєм з погляду збереження реліктових форм народної культури і мови, зокрема і словесного мистецтва [1, с. 3]. Через століття переповідають поліщуки казки, легенди та перекази, обряди та звичаї краю. Але на сьогодні поліський фольклор залишається недостатньо вивченим у фольклористиці України. Саме тому ми обрали предметом дослідження легенди та перекази, пісні Житомирщини, які представлені у цій розвідці текстами села Вертокийка Житомирського району.

Неподалік обласного центру Житомира у Новогуївській територіальній громаді Житомирського району простяглося серед полів звичайнісіньке українське село Вертокиївка. Село з усіх боків оточене такими ж гарними селами: на сході воно межує із селом Степок, на півдні – з Миролубівкою (давня назва Розкопана Могила) і Коднею, на заході – з Іванківцями, на півночі – з Городищами. За Вертокиївкою протікає річка Коденка та росте ліс зі змішаних порід дерев.

Переказуючи давні легенди про походження назви села (існує паралельне найменування Вертокиївка / Вертикиївка), респонденти, здебільшого люди похилого віку, оповідають наступне: *перші згадки про село датуються 14 століттям, коли Вертокиївка у складі Київського князівства перейшла під владу Великого князівства Литовського. Назва села виникла з особливостей його географічного розташування – через село у сиву давнину проходив торговельний шлях з Волині на Поділля і саме у Вертокиївці цей шлях відгалужувався на Київ, звідси і назва «верти», тобто повертати на Київ – Вертокиївка. Дещо детальніше пояснення цієї назви подає професор П. Білоус у розвідці «Топонімічні легенди Житомирщини»: у давнину саме тут пролягала дорога з Бердичева на Київ, проїхавши Кодню, дорога повертала направо – на Київ. Тож коли в цій місцевості оселилося кілька родин, то подорожні почали зупинятися в них на перепочинок. Місцеві пояснювали, що тут поворот на Київ: «Завертай на Київ», звідки і пішла назва села Вертокиївка [1, с. 36]. Таким чином, географічне розташування цього населеного пункту, за переказами, вплинуло на появу його назви.*

Свою любов до села місцеві мешканці виявляють по-різному, зокрема вертокиївчанка Валентина Шеремет написала текст «Пісня про Вертокиївку», яку сучасні жителі села співають і сьогодні:

*1. Лунає пісня на хмелю
про Вертокиївку мою.
Співають всі: старі й малі.
Всі, хто живе у цім селі.
Приспів
Вертокиївко, рідна моя!
Ти прекрасна родюча земля.
Я тебе усім серцем люблю
І місцевість, і назву твою.
2. Розляглися поля урожайні,
Працюють там хлопці звичайні.
Орють, сіють, пшеницю збирають,
Ціну хліба усі вони знають.
Приспів.
3. Дівчата на фермі сонце стрічають.
Про Вертокиївку також співають.
Радіють життю і хлібу святому.
У пісні і праці забувають за втому.*

Приспів.

У цій щирій пісні авторка висловлює глибокі почуття прив'язаності до своєї малої батьківщини, її землі, людей та їхньої праці. Пісня оспівує красу природи, родючість землі і працьовитість мешканців села. Образ Вертокиївки постає не просто як географічна назва, а як уособлення рідного дому, затишку. Епітети *рідна моя, прекрасна родюча земля* підсилюють це почуття. Окрім того образ *урожайних полів* символізує багатство та щедрість рідної землі. Образ *хлопців звичайних* відображає працьовитість та розуміння ціни хліба, його важливості. *Дівчата на фермі* символізують молодість, радість життя і нерозривний зв'язок рідною землею. *Сонце* асоціюється з початком нового дня, оптимізмом та енергією, а *святий хліб* підкреслює цінність хліба як результату праці та символу життя. Пісня має куплетну будову з приспівом, що повторюється після кожного куплету. Це підсилює ідею любові до Вертокиївки. Приспів виконує роль емоційного ядра пісні, де найсильніше виражається почуття прив'язаності до рідного села. У пісні згадуються галузі, які були і є актуальними на сьогодні в селі: хмелярство, землеробство та фермерство.

Нами розглянуто лише децицю зібраного на початковій стадії оповідального матеріалу села Вертокиївка Житомирського району. Наше дослідження топонімів Житомирщини триватиме й надалі, оскільки такі дослідження сприяють відновленню національної історичної пам'яті українців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Білоус П. В. Топонімічні легенди Житомирщини: збірник. Житомир: Бук-Друк, 2021. 190 с.
2. Гайова Є. Топоніми – жива історична пам'ять народу (за експедиційними матеріалами з Великобerezнянського району Закарпатської області). URL: <https://www.pyrohiv.com/activities/toponimi-zhiva-istorichnapamyat-narodu.html> (дата звернення 20.04.2025).
3. Гончаренко В. Золота книга топонімів Черкащини. Словник-довідник. Черкаси: Інлес, 2006. 800 с.
4. Лабінська Г. Топоніміка: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 274 с.
5. П'ятаченко Сергій. Топоніміка Північної Слобожанщини і її зв'язок з історичною пам'яттю українського народу. Сайт «Сумський історичний портал». 2013. URL: https://history.sumy.ua/research/article/603-toponimikapivnichnoi-slobozhanshchyniyizviazokzistorychnoiupamiattiuukrainskohonarodu.html#google_vignette (дата звернення 23.04.2025).
6. Сокіл Василь. Народні легенди та перекази українців Карпат [Текст] / НАН України, Інститут народознавства. Київ: Наукова думка, 1995. 157 с. URL: rbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgirbis_64.exe?Z21ID (дата звернення 18.04.2025).
7. Шевчук В. Невичерпні джерела фольклорної ономастики: топонімічні легенди й перекази Поділля. Міфологія. Фольклор. №2-2-2009. С. 93–102.

DOI: [http://dx.doi.org/10.30970/myf.2009.1%20\(2\).883](http://dx.doi.org/10.30970/myf.2009.1%20(2).883) (дата звернення 15.04.2025).

8. Щегельський В., Свирида А. Народні географічні назви в легендах і переказах (с. Рихта, с. Слобідка Рихтівська (Рихтецька) на Кам'янецьчині) / уклад. Валерій Щегельський, Антоніна Свирида. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 60 с.
9. Щербина М. М. Топонімічні легенди і перекази Черкащини. Сайт Краєзнавча Черкащина. https://nsku.ck.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=23:2010-12-20-10-41-07&catid=%2024:2010- (дата звернення 22.04.2025).

В. В. Чернуха,
здобувачка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЛЕКСИКИ У ТВОРЧОСТІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ АВТОРІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

У сучасному літературному дискурсі, що формується в умовах російсько-української війни, спостерігаємо активне проникнення військової лексики, яка стає невід'ємною складовою художнього тексту. Тема війни зумовлює високий рівень актуалізації відповідного лексичного ресурсу, а тривалість вторгнення забезпечує сталу динаміку його використання, що потребує наукового осмислення як мовного явища.

Мовознавиця І. Царьова, проводячи дослідження динаміки сучасної військової лексики під час російської агресії ще до повномасштабного вторгнення, звертає увагу на розширення зони використання військової лексики та оновлення її складу: «Військова лексика та термінологія поповнилася номенами, які тепер використовують не лише в зоні бойових дій Донбасу, а й охопили всю територію нашої держави» [8].

Українська військова лексика – цілісна, системна мовна підсистема, яка функціонує за принципами внутрішньої узгодженості на всіх мовних рівнях. Вона не складається з випадкових елементів, а утворюється за допомогою деривації, термінологізації та запозичення, має чітку структуру й взаємозв'язки між одиницями. Над її дослідженням у різний час працювали І. Литовченко, Д. Василенко, Ю. Лукіяничук, Н. Яценко, Г. Халимоненко, І. Царьова та ін.

Диференціація військової лексики відбувається «на підставі різних критеріїв, зокрема лексико-семантичного, дериваційного, функціонального тощо» [3, с. 27]. Як зазначає І. Литовченко, використаний для вивчення військової лексики підхід «як до мови загалом, через лексико-семантичний аспект» дає змогу чітко, демонструючи переваги, показати динаміку підсистеми, специфіку її формування та наявний потенціал до новоутворень [3, с. 27].

У творах сучасних авторів простежуємо активне використання військової лексики, що охоплює різні лексико-семантичні групи. Зокрема, зафіксовано вживання лексем, що позначають види озброєння, амуніції та військової техніки; номінацій, які репрезентують систему військових звань, рангів і посад; назв, пов'язаних із військовими формуваннями; лексем на позначення фортифікаційних споруд. Найбільш продуктивною є група лексики, що стосується опису стратегій, тактик ведення бойових дій та військових операцій.

Об'єкт нашого дослідження – твори І. Сейка «Будемо жити! Я – Скіп...» [7], С. Демчука «Ціль припинила існування» [2], Д. Бурої «Харків. 28 історій

незломності» [1], С. Руденка «Бій за Київ» [6], Є. Подобної «Її війна. 25 історій про сміливість, силу і любов» [5].

У межах дослідження військової лексики проаналізовано на матеріалі творів сучасних українських авторів двох типів – цивільних (Є. Подобна, Д. Бура, С. Руденко) та військових (І. Сейко, С. Демчук), що дало змогу простежити відмінності в способах її вживання. У «ветеранській» прозі військова лексика представлена значно інтенсивніше, має прямий, «нефільтрований» характер, зумовлений безпосередньою участю авторів у бойових діях та, відповідно, наявністю бойового досвіду, тоді як цивільні автори переважно зберігають публіцистичну дистанцію, прагнучи аналітичного осмислення та орієнтуючись на фіксацію подій із позиції спостерігача.

У художньому дискурсі, що висвітлює російсько-українську війну, лексико-семантичні групи військової лексики розподілені нерівномірно, залежно від авторського досвіду та ступеня дотичності до бойових дій. У прозі цивільних авторів, зокрема журналістів С. Руденка [6], Д. Бурої [1], Є. Подобної [5], переважають узагальнені одиниці, пов'язані з позначенням стратегії, тактики, наслідків бойових дій, морально-психологічного стану учасників війни, емоційно забарвлені номінації, а також символічні конструкції, що виконують експресивну та інформативно-інтерпретативну функції. Натомість у текстах авторів із безпосереднім бойовим досвідом, чинних військових із Житомирщини І. Сейка [7] та С. Демчука [2], фіксуємо значну кількість спеціалізованої термінології, зокрема назв озброєння, амуніції, військової техніки, звань, посад, підрозділів, об'єктів військової інфраструктури, а також професійних жаргонізмів. Це зумовлено практичним досвідом безпосередньої участі у військових діях, що передбачає точність опису ситуацій, оперативності мовлення та відповідності реаліям сучасного воєнного простору.

Під лексико-семантичною групою ми розуміємо об'єднання назв спільною гіперсемою, яка є інтегральним значенням для всієї групи. Виділені групи мають свою структуру та специфіку в кількісному та якісному плані. У межах досліджуваних ЛСГ виділяємо мінімальні семантичні асоціації (підгрупи), які мають парадигматичні зв'язки. Наприклад, лексико-семантична група «Назви зброї», яка чітко (але відмінно кількісно) виражена в досліджуваному матеріалі, містить лексеми, семантично пов'язані з назвами зброї, військової техніки та її допоміжних механізмів (комплектування, приладів, апаратів, обладнання та їх частин), боєприпасів та їх частин, де гіперсема – «вид зброї». Лексико-семантична група містить підгрупи: «гармата» (автомат, гранатомет, зенітний комплекс, пістолет, рушниця), «сталь» (кинджал, ніж), «боєприпаси» (бомба, граната, ракета, міна, патрон,), «військова техніка» (БТР, дрон, танк) [4]. Такі лексико-семантичні групи представлені в досліджуваних творах зазначених вище авторів.

Периферію становлять рідковживані лексеми, здебільшого військовий сленг: *маслята* («патрони» у С. Демчука [2]), *аватари* («бійці під сильною дією алкоголю, що не здатні виконувати бойові завдання» у С. Руденка [6]), *підсніжники* («витягнуті осколки з тіла» у Є. Подобної [5]) та ін. Зміни частоти

вживання військової лексики відбуваються під впливом внутрішньо- та позалінгвальних факторів. Поява синонімів у різних ЛСГ зумовлена також кількома факторами: 1) появою нових слів для опису одного й того ж поняття; 2) паралельним функціонуванням старих і нових слів; 3) використанням специфічних та одночасно запозичених лексем [4].

Попри розбіжності в обсязі, інтенсивності та стилістичній насиченості військової лексики, твори обох категорій авторів становлять цінне джерело для лінгвістичного аналізу, зокрема для вивчення динаміки оновлення військової лексики, процесів термінологізації, семантичних трансформацій і стилістичної реалізації засобів мови в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бура Д. Місто-герой Харків: 28 історій незламності. Харків: «Орбіта», 2023. 352 с.
2. Демчук С. Ціль припинила існування. Київ: «Темпора», 2025. 208 с.
3. Литовченко І. О. Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (назви зброї, амуніції, споруд): монографія; за ред. проф. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов. 2016. 206 с.
4. Литовченко І. О. Лексико-семантична диференціація військової лексики української мови. *Філологічні студії: науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2016. Вип. 18. С. 90–96.
5. Подобна Є. Її війна: 25 історій про сміливість і любов. Харків: «Віват», 2023. 288 с.
6. Руденко С. В. Бій за Київ. Харків: «Фабула», 2023. 208 с.
7. Сейко І. Л. Будемо жити! Я – Скіп... Новели. Житомир: «Полісся», 2021. 80 с.
8. Царьова І. В. Російсько-українська війна (2014–2022): слова, які набули нових значень. URL: <https://surl.lu/xjxaei> (дата звернення: 29.04.2025)

К. Р. Черноплеча,
здобувачка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

ФОНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОВІРКИ СМТ ВИРИ САРНЕНСЬКОГО РАЙОНУ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Фонетичні риси окремої говірки чи діалекту часто є визначальними для віднесення певного ареалу до відповідних теренів українського етномовного континууму. З огляду на зазначене фонетичні діалектні особливості привертали увагу дослідників, зокрема Г. Аркушина, Г. Гримашевич, Ю. Громика, М. Никончука, І. Дружок, В. Мойсієнка, які досліджували українські говірки Полісся переважно з позиції синхронії, рідше – діахронії. Водночас особливості фонетичної середньополіської говіркової системи представлено в напрацюваннях Г. Гримашевич [1; 2], В. Мойсієнка [3; 4], Т. Назарової [5], М. Никончука [6] та ін.

Об'єкт нашого дослідження – говірка смт Вири Сарненського району Рівненської області. Предметом наукового зацікавлення стали її фонетичні особливості. Матеріалами слугували власні записи діалектного мовлення, здійснені від інформатора Опалько Тетяни Костянтинівни (1963 року народження), яка весь час проживає в зазначеному населеному пункті.

З-поміж говіркових рис у царині вокалізму виокремлюємо такі:

1) на місці давнього [ѣ] фіксуємо звуки [е], [и]. Цю рису виявляємо у зв'язному мовленні діалектоносія: *'наша 'вулиця 'звалася песко'вата на йуї 'трошки та'кийе ну пешча'на **пи'сок** // не 'знайеш / а ц'у 'л'ус'у 'бабу 'через го'роди / то ти 'знайеш ц'у 'бабу, то во'на 'тоже ўсе жит'т'а проро'била **на за'води** / ў нейі ди'тей ба'гато 'дес'ат', 'дес'ат' ди'тей наро'дила / а **чоло'век** в йе **сли'пний** буў / то 'сама 'менша йо'го і 'дочка то 'його за 'руку во'дила ку'ди йо'му 'треба бу'ло // то жу'ки 'кропит' то '**с'єно** гре'беш / шо 'треба ко'ровам на 'зиму заго'товит';*

2) відповідно до етимологічного [о] в новозакритих складах під наголосом переважають монофтонги [у], [и]. Діалектний матеріал підтверджує наявність цієї особливості: *ої / йаке ў ме'не там ди'тинство / ота'ке ў 'школу хо'дила / але йа 'гарно 'ўчилася / емммм / ме'не л'у'била 'дуже пи'сат' / о'собинно ў 'перших 'класох / то йа 'гарно пи'сала / шче **муй** 'зошит 'весиў на 'тому / 'брали на ну на йак йо'го / на 'дошку по'шани / йак ко'лис' 'в'ісив **вун** там 'коло **у'чител'скої** // йак дис' / о шчи ў нас йак на за'води / да ко'лис' же вики'дали **гнун** да во'зили на го'роди; шис'нацет' ди'тей / а то по 'де'йат' то 'вус'ім.*

З-поміж фонетичних рис у царині консонантизму виділяємо передовсім такі:

1) ствердіння приголосних, насамперед свистячого в постфіксі -ся в дієсловах: *зоб'ралиса / дер'жалиса / **насмий'емоса** / **наду'рачимоса** // а го'род да'леко / то на о'бид наї'мем ка'маза / ка'маз прийе'жає / то ўси су'сиди*

зби'галиса // одному накидають' с'уї ка'маз ско'рен'ко за пуў ча'са то'го 'гноу. Водночас фіксуємо диспалаталізацію свистячих, зокрема звука [ц] у кінці слова, що наявне і в інших поліських говірках як визначальна риса діалектного консонантизму: *а 'зараз 'викупив 'нимец на гер'ман'їу ту'ди отси'лали о'с'їе ка'мін'н'е отак'е'во;*

2) зрідка в мовленні діалектоносія спостерігаємо асиміляцію за глухістю: *фотогра'ф'ірувалиса та тих 'горах отпраў'л'али ў Лит'ву,* де зміщення дзвінкості відображає тенденцію до фонетичної економії.

Аналіз основних фонетичних рис говірки смт. Вири Сарненського району Рівненської області засвідчив збереження низки архаїчних рис, характерних для північного наріччя української мови, передовсім середньополіського діалекту та перехідних говірок до західнополіського. Водночас фіксація діалектного мовлення від більшої кількості говірконосіїв уможливить виокремлення й інших визначальних особливостей досліджуваної говірки

Загалом говірка смт. Вири демонструє збереження глибинних фонетичних особливостей давнього українського мовного простору в поєднанні з локальними інноваційними процесами. Отримані результати поглиблюють розуміння розвитку північних говірок української мови й становлять важливу основу для подальших діалектологічних і фонетичних досліджень.

Перспективи наукових пошуків убачаємо в дослідженні морфологічних діалектних особливостей смт. Вири Сарненського району Рівненської області для створення цілісної картини функціювання діалектного мовлення в сучасних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гримашевич Г. І. Діалектні тексти середньополіських говірок як джерело збереження фонетичних особливостей. *Філологічний часопис: науковий журнал*. Умань: ВПЦ «Візаві», 2019. Вип. 1 (14). С. 12–20.
2. Гримашевич Г. І. Фонетичні особливості говірки села Черевки Овруцького району Житомирської. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2022. Вип. 56. С. 43–46.
3. Мойсієнко В. М. Континуанти давнього *ѣ у поліських говорах. *Українська мова*. 2005. № 2. С. 71–88.
4. Мойсієнко В. М. Фонетична система українських поліських говорів у XVI–XVII ст.: Монографія. Житомир, 2006. 448 с.
5. Назарова Т. В. Деякі фонетичні гіперизми в українських говірках нижньої Прип'яті. *Діалектологічний бюлетень*. 1961. № 8. С. 18–30.
6. Никончук М. Правобережнополіські говірки в лінгвогеографічному висвітленні: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 316 с.

А. П. Шепетько,
здобувачка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент М. В. Шарапа)

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ОБРЯДОВОГО КОНТЕКСТУ В УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ

Постановка проблеми. Українська фразеологія – це не лише пласт мови, що зберігає національно-культурну пам'ять, а й своєрідний код, за допомогою якого передаються духовні цінності, звичаї та обряди. Серед фразеологічних одиниць особливе місце посідають ті, що мають обрядове підґрунтя, адже саме вони найповніше репрезентують глибинні архетипи народної свідомості.

У сучасних умовах глобалізаційних процесів та зменшення зацікавлення молоді традиційною культурою виникає потреба осмислення та переосмислення обрядової семантики фразеологізмів. Їх аналіз сприяє збереженню культурного спадку українського народу, а також дозволяє по-новому сприйняти мовні одиниці, що мають значний культурно-історичний потенціал.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему вивчення фразеологізмів у контексті культури активно досліджували такі українські науковці: В. Білоноженко, Л. Скрипник, А. Івченко, І. Гнатюк, Н. Бабич, М. Алефіренко, О. Пальчевська. У сфері вивчення етнофразем і обрядової семантики фразеологізмів відомі праці Т. Маркотенко, Н. Жаркевич, О. Майбороди тощо. Особливу увагу дослідники приділяють також зв'язку мови з фольклором і культурною семіотикою. Попри наявність вагомих наукових розвідок, тема репрезентації обрядового контексту у фразеологічному просторі мови потребує подальшого цілісного аналізу з урахуванням сучасних етнолінгвістичних підходів.

Метою статті є опис та лінгвістичний аналіз фразеологізмів української мови, семантичною основою яких є обрядові коди, з метою виявлення типових моделей їх творення, розкриття культурної семантики, функцій та символічного навантаження таких мовних одиниць. Окрему увагу приділено репрезентації шлюбної тематики в українських фразеологізмах.

Українська фразеологія є одним із основних сховищ етнокультурної пам'яті, а фразеологізми з обрядовими елементами – це символічні мовні одиниці, що акумулюють у собі досвід поколінь; не лише передають інформацію, а й мають глибинні смисли, пов'язані з обрядами, віруваннями, звичаями та культурними архетипами українського народу [5].

Фразеологізми з обрядовою семантикою виникали на ґрунті народного світогляду й транслиювалися через важливі події людського життя: народження, весілля, смерть тощо. Наприклад, фразеологізм *подавати рушники* позначає не просто згоду на шлюб; це вербальна формула, яка фіксує важливий ритуал,

пов'язаний із сакралізацією подружнього союзу. Схожу семантику має вираз *повернутися з рушниками*, який позначає отримання згоди батьків нареченої.

Шлюбна тематика у фразеологічному відтворенні найчастіше пов'язана із завершенням певного етапу жіночого життя та переходом до нового соціального статусу. Про це свідчить, наприклад, зворот *рушники тчуться*, що означає підготовку до шлюбу. Зв'язок із символікою обрядового текстилю спостерігаємо й у виразі *взяти рушники*, у значенні якого репрезентовано погодження на одруження [1].

Особливу увагу дослідники приділяють фразеологізму *колупати піч*, який символізує згоду дівчини на шлюб та своєрідне прощання з рідною домівкою. Піч, за народними уявленнями, була сакральним осередком домашнього вогнища, символом тепла й затишку.

Типологізація фразеологізмів із обрядовим змістом свідчить про багатогранність культурного бачення українців. Залежно від походження, семантики чи ритуальної функції такі мовні одиниці можна поділити на весільні, поховальні, релігійні, календарно-обрядові, магічні тощо [2]. Наприклад, весільні фразеологізми *повести під вінець*, *побрали рушники*, *вести дівку до вінця* фіксують ключові ритуали шлюбу; вирази на зразок *проводити в останню путь*, *віддати Богові душу*, *земля йому пухом* мають поховальний характер, але не просто констатують факт, а втілюють сакральний вимір буття, властивий українській ментальності.

Магічні фразеологізми, зокрема *заговорити зуби*, *відьмино зілля*, *накинути вроки*, відображають давні народні уявлення про силу слова, замовляння, обереги. Календарні обрядові одиниці *водити козу*, *розговітися*, *христосуватися* містять у собі елементи язичницьких і християнських традицій, поєднаних у народній практиці.

Особливе місце посідають фразеологізми з елементами шлюбної символіки. Вираз *рушники тчуться* позначає початок підготування до заміжжя, *подавати рушники* – згоду на одруження, а *повернутися з рушниками* – завершення процесу сватання на користь нареченого. У цих висловах *рушник* не лише матеріальний об'єкт, а й маркер соціального статусу, емоційної готовності, сакрального переходу.

Фразеологізми з обрядовою семантикою мають високу експресивність і часто функціонують як культурні символи. Наприклад, у виразі *обмінати хліб*, який символізує взаємну домовленість, злагоду між родами, єднання родів під час сватання, символ хліба сакралізовано: це оберіг; атрибут добробуту, джерела життя тощо. У пісенних традиціях, легендах, народних текстах хліб – це завжди святиня («без хліба і вода – не їда», «де хліб – там і дім») [4].

Не менш промовистими є вирази *заміняти перстені* (обмін перснями, заручини), *довбати комин* (ритуальний жест згоди дівчини на шлюб), *нести хрест* (доля, страждання), *зілвити душу* (спокута, очищення), *кинути хліб через поріг* (порушення обрядової норми). У основі походження таких фразеологізмів – обрядова практика, ці вирази трансформувалися у стійкі фразеологічні конструкції та мають символічне підґрунтя.

Інтерпретація фразеологізмів з обрядовим змістом дозволяє не лише виявити символічні відповідники дій і предметів, а й розкрити глибинні цінності народу: віру в магічну силу слова, повагу до ритуалів, зв'язок людини з природою [1]. Отже, фразеологізми з обрядовими елементами становлять унікальний пласт української мовної культури, поєднують у собі мовну стійкість, історичну глибину та культурну символіку, що дає підстави говорити про них як про потужні носії етнокультурної ідентичності.

Висновки. Обрядовий код, зафіксований у фразеологічних одиницях української мови, є цінним джерелом вивчення національної культури, світогляду та менталітету. Фразеологізми, сформовані на основі традиційних обрядів і ритуалів, не лише зберігають сліди минулого, а й репрезентують сакральну та символічну площину народного життя. Такі вирази – це не лише своєрідні мовні кліше, а й важливі культурні знаки з емоційними, семантичними та образними домінантами.

Аналіз таких фразеологізмів дозволяє виявити їхню типологію, функції, символіку та специфіку вживання. Вивчення обрядової семантики фразеологізмів сприяє глибшому розумінню мовної картини світу українців, а також забезпечує збереження етнокультурної спадщини в сучасному мовному просторі. Отже, репрезентація обрядового контексту в українських фразеологізмах як чинник формування національної ідентичності, важливий об'єктом лінгвістичного дослідження, який потребує подальшого наукового осмислення та популяризації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Васильченко В. «Говорили старости законні речі про куницю»: українські етнофраземи, пов'язані з ритуалом сватання. *Науковий часопис Нац. педагогічного ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології*. Київ: НПУ, 2008. Вип. 4. С. 384–391.
2. Майборода О. В. Фразеологія і культура. Дніпро: Наука і освіта, 2015.
3. Маркотенко Т. С. Обрядова лексика і фразеологія української мови. Львів: Світ, 2010.
4. Словник фразеологізмів української мови. Київ: Наукова думка, 2003. 786 с.
5. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови: посібник. Луганськ, 2005. 399 с.

МАТЕРІАЛИ УЧНІВ

А. В. Дьякова,
учениця Одеського ліцею № 1 ім. А. П. Бистріної
(науковий керівник: д. ф. н., професор Т. В. Громко)

МОВНЕ ПОРТФОЛІО ШКОЛЯРА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В АНГЛОМОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У сучасному глобалізованому світі вивчення англійської мови стає ключем до активної участі у міжнародних освітніх, культурних та соціальних процесах. Для учня чи учениці це не лише частина навчального плану, а й засіб вираження, пізнання та комунікації у багатомовному просторі. Саме в такому контексті формується *комунікативна компетентність* як центральна категорія комунікативного мовознавства, що охоплює здатність успішно взаємодіяти у реальних ситуаціях міжособистісного спілкування [4, с. 137].

Одним із ефективних засобів розвитку цієї компетентності є *мовне портфоліо*, яке дозволяє учню чи учениці усвідомлено накопичувати, аналізувати й оцінювати власний досвід вивчення англійської мови. Згідно з рекомендаціями Ради Європи (CEFR), мовне портфоліо охоплює три основні компоненти: *мовний паспорт*, *мовну біографію* та *досьє*, які відображають рівень володіння мовою, стратегії навчання та приклади реального мовленнєвого досвіду [1; 3].

У складі портфоліо можна фіксувати як письмові роботи (есе, листи, рефлексії), так і аудіо- та відеозаписи усного мовлення, участь у мовних клубах, конференціях, онлайн-обмінах. Це дозволяє не лише бачити прогрес, а й розвивати т.зв. мовну автономію, тобто здатність самостійно планувати, реалізовувати й оцінювати власну мовленнєву діяльність [2, с. 573].

Мовне портфоліо відображає також досвід реальної комунікації, що особливо важливо в контексті поїздок за кордон. Так, одна з моїх знайомих з рідного міста Одеси, перебуваючи у Польщі після евакуації з півдня України, змогла самостійно записатися на безкоштовні курси при місцевому коледжі саме завдяки тому, що володіла англійською на рівні B1. Інша учениця, подорожуючи з батьками до Італії, взяла участь у туристичній екскурсії англійською мовою та вільно спілкувалася з гідом, ставила запитання й ділилася враженнями. А ще один хлопець, який відвідував родичів у Канаді, розповідав, як завдяки знанню англійської мови на рівні B2 допомагав своїй бабусі орієнтуватися в аеропорту, звертався до прикордонників та навіть супроводжував її на медичний огляд.

Такі приклади доводять, що *англійська мова перестає бути лише предметом навчання* – вона стає *життєво необхідним засобом комунікації*, інструментом адаптації в іншомовному середовищі, підтримки рідних та реалізації особистих потреб. Саме цей практичний досвід варто фіксувати в

мовному портфоліо – через рефлексії, розповіді про конкретні ситуації, аудіозаписи спілкування чи навіть фото з підписами.

Важливо також, що мовне портфоліо орієнтується на Систему рівнів володіння мовою, запропоновану ALTE (Асоціація європейських мовних екзаменаторів): від Breakthrough (A1) до Mastery (C2). Це дає змогу учням чітко визначати свої досягнення й орієнтуватися на цілі у мовному розвитку [4, с. 139]. Наприклад, запис у портфоліо «*I can ask for directions in a foreign city (A2)*» чи «*I can write a formal e-mail requesting information (B1)*» допомагає усвідомити конкретний рівень комунікативних навичок і працювати над їхнім вдосконаленням.

На мій погляд, створення мовного портфоліо є важливим поступом до формування власного голосу в іншомовному середовищі. Саме ця здатність – говорити, слухати, розуміти й бути почутим – і є сутністю комунікативної компетентності. Вона важлива незалежно від того, з ким відбувається спілкування – з носієм мови чи з початківцем. Адже у глобальному середовищі важливо бути не просто мовцем, а й партнером у комунікації – відкритим, зрозумілим, культурно чутливим.

На основі досвіду моїх знайомих однолітків, які навчаються в ліцеях і гімназіях міста Одеси, можу впевнено сказати: створення особистого мовного портфоліо – це не лише ефективний спосіб упорядкувати свої мовні знання та навички, а й важливий засіб формування комунікативної впевненості та автономії. У сучасній шкільній практиці дедалі частіше використовуються електронні мовні портфоліо, які зручно вести у форматі Google-диска, PowerPoint-презентації, інтерактивної мапи чи хмарного документа, де учень систематизує свої досягнення за видами мовленнєвої діяльності. Візуальна складова тут відіграє особливу роль: учні додають фото участі в англomовних подіях, скріншоти листування з іноземними друзями, копії сертифікатів (наприклад, Cambridge English або онлайн-платформ), аудіо- та відеофрагменти, де вони виступають з доповіддю чи беруть участь у дискусії.

У таких портфоліо школярі документують реальні ситуації спілкування – переписку, фрагменти участі в міжнародних Zoom-конференціях, онлайн-обмінах, есе на теми культурного діалогу чи захисту довкілля. Наприклад, одна учениця долучила до свого портфоліо розділ із відгуками на виставку англomовних проєктів у ліцеї, а її однокласник представив фрагмент комунікації в аеропорту під час евакуації з України до Німеччини, коли йому довелося самотійно відповідати на запитання прикордонника. Ще одна знайома школярка зафіксувала ситуацію з поїздки до родичів у Канаду, коли англійською мовою організувала похід до музею, замовила квитки й пояснила маршрут, користуючись мапою.

Такий формат дає змогу учню усвідомити себе не лише носієм знань, а й реальним учасником мовної взаємодії. Створення мовного портфоліо стає не формальністю, а способом осмислення себе як мовної особистості – з голосом, досвідом, історіями та бажанням спілкуватися у світі, що постійно змінюється.

Отже, мовне портфоліо – це не просто збірка завдань, а інструмент розвитку мовної особистості, що відповідає вимогам сучасного комунікативного підходу у мовознавстві. Воно формує здатність школяра чи школярки усвідомлено взаємодіяти в багатомовному світі та створює підґрунтя для успішного навчання впродовж життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Council of Europe. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Strasbourg: Language Policy Division, 2001. URL: www.coe.int/lang-CEFR
2. Budnik A., Khyzhnjak I. Lingvodydaktychni zasady vykorystannja metodu portfolio v navchanni inozemnykh studentiv. *Ucrainica*. 2016. Vol. VII. S. 572–578.
3. Oliinyk R. Portfolio for Young Learners: Objectives, Structure and Types. *Conference Abstracts*. Horlivka, 2005. S. 47–49.
4. Budnik A. Language Portfolio in Teaching Ukrainian as a Foreign Language. *Science and Education*. 2017. № 4. S. 3137–142. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-4-23>

Я. С. Коломієць,
учениця Наукового ліцею
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент, учитель української мови
В. М. Титаренко)

СУРЖИК У ПОБУТІ УКРАЇНЦІВ

Суржик – це не просто змішана мова, а проблема, на яку ми часто не зважаємо. Спілкуватися мовною мішаниною не просто лінь – це результат багатьох років впливу чужої культури – російської «культури», яка частково забрала нашу. Ми настільки звикли до цього явища, що вже й не звертаємо на нього увагу. Суржик настільки проник в наше буденне життя, що ми не завжди можемо згадати український відповідник того чи того слова.

І. Фаріон уважала, що суржик впливає на втрату української самобутності, сприяє переходу до русифікації та мовної деградації [5]. Мовний взаємовплив досліджували багато українських мовознавців і в плані культури мови (С. Єрмоленко, А. Погрібний, О. Пономарів, О. Сербенська, Н. Сологуб), і в плані поширення такого явища в соціумі (І. Брага, Л. Масенко, О. Руда, О. Селіванова, О. Сербенська, Л. Ставицька, О. Тараненко, О. Ткаченко, Ю. Шевельов, Н. Шумарова). Усі підкреслюють, що це не просто змішування мов, а результат історичних і соціальних змін. Л. Масенко зауважувала, що суржик з'явився через русифікацію та слабку мовну політику [3].

Історичні причини суржику виникли ще в СРСР. Знову повертаючися до історії, слід згадати, що багато хто виріс на російській мові, тому навіть зараз, після багатьох років незалежності, ми часто чуємо російське слово в українській мові.

Суржик є питанням самосвідомості та єдності українців, зокрема їхнього розуміння того, що відбувається зараз. Коли ми чуємо в побуті мовні покручі на кшталт *включи телевизор* замість *увімкни телевізор*, то це не просто мовна занедбаність, це результат відсутності повного усвідомлення важливості збереження своєї мови. Важливо це ще й тому, що йде війна за право знаходитися на своїй землі та говорити власною мовою, не боятися сказати «Слава Україні», жити без розстрілів та катувань кацапів.

Уживаючи суржик, ми зраджуємо свою мову, відмовляємося від українських звичаїв. Думки в кожного різні щодо питання, проте головна місія українців – учити рідну мову та боротися за свою культуру, викорінювати суржик. Молодь – основний носій суржику. Часто можна почути від підлітків та молоді не сленг, а саме російські слова або ж зросійщення українських, саме ця вікова категорія нестиме таке мовне явище в майбутнє.

Адаптація медіа під суржик. Це явище відбувається тому, що в багатьох носіїв говорити суржиком сприймається як норма. Найчастіше та найбільше на нас впливають різні політичні діячі, які не дбають про мовну культуру. Також телевізійні шоу, програми, соціальні мережі, журналісти та коміки.

Функціонування в медіа покрученого мовлення демонструє зросійщення мови навіть в офіційному контексті.

Власне ставлення до суржику насправді визначає нас самих. Ми всі маємо бути відповідальними за культуру свого мовлення. Адже мова – наш вибір. Не потрібно забувати хто ми є та ким були наші предки – передовсім українцями, які поважали сімейні традиції та звичаї понад усе.

Творчий суржик є посиленням образів письменників, співаків тощо. Подекуди можемо спостерігати використання у художньому мистецтві вживання суржику. Наприклад, для кращого римування або ж більшого підкреслення певного авторського образу чи ефекту, що дозволяє передати все, що відчуває головний герой. Це є прикладом художнього вираження, є зрозумілим щодо свого походження й використання в певному творчому контексті. Але варто митцям зосередитися на тому, щоб викоринити суржик, адже це означає перемогти ворогів, які борються за російськомовних.

Ми маємо сприяти популяризації української мови, відмовляючися від суржику, залишити його як частину давньої історії, з якою ми назавжди попрощалися. Можемо сказати, що це є своєрідним символом українізації та підтримки свого народу, об'єднанням проти спільного ворога. Функціонування суржику засвідчує, як легко втратити своє, навіть не помічаючи цього.

У побуті в мовленні майже кожного виявляємо багато суржикових елементів, наприклад, *постоянно», пошли на той концерт, потрібно зробити задачу, поехали в магазин, включи свет, стакан, я решил, последний раз, окно, купить продукты, пойду на работу, сделаю фото, секрет, следующий* та багато інших.

Отже, ми звикаємо до зручного мовлення, бо так швидше, простіше, «як усі». Але що більше дозволяємо суржику ставати нормою, то далі відходимо від справжньої української мови. А разом з нею ми відходимо від себе. Українська мова – не просто про правила, вона про пам'ять, свободу й любов до свого. І якщо ми хочемо зберегти її, то маємо почати з малого: слухати себе, помічати, виправляти, не з осудом, а з повагою. Саме тоді суржик стане не звичкою, а історією, яку ми пережили й подолали. Ніколи не пізно перейти з суржику на нашу унікальну українську мову та почати проявляти інтерес до своєї історії народу, спадщини – мови, яку нам передали наші предки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Брага І. І. Репрезентація суржику в інтернет-дискурсі як вияв мовної свідомості. *Знак – свідомість – знання. Зб. наук. пр.* Горлівка: Вид-во ГДПШМ, 2011. Вип. 2. С. 166–173.
2. Кузнєцова Т. В. Мова білінгвальної сім'ї у функціональному аспекті: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 1999. 203 с.
3. Масенко Л. Т. Суржик: між мовою і язиком. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 135 с.
4. Тараненко О. О. Українсько-російський суржик: статус, тенденції, оцінки, прогнози. *Мовознавство*. 2008. № 1. С. 14–30.

5. Фаріон І. Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей). Вид. 3-тє, допов. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 331 с.

В. В. Панчук,
учень Одеського ліцею «Лідер»
Одеської міської ради
(науковий керівник: д. ф. н., професор Т. В. Громко)

МОВА Й ТЕРМІНИ ОБ'ЄКТНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПРОГРАМУВАННЯ: ЛЕКСИКОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ТЕХНІЧНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ

Сьогодні ІТ-сфера стрімко розвивається, і знання лише коду вже недостатньо, а потрібно вже розуміти значення термінів, які ми використовуємо під час програмування. Однією з основних мовних систем у цій галузі є термінологія об'єктно-орієнтованого програмування, або ООП. Ці терміни все частіше зустрічаються в навчальних програмах з інформатики, тож учні вже в школі стикаються з поняттями *об'єкт*, *інтерфейс*, *успадкування*, *поліморфізм*. Проте зазвичай ми розглядаємо ці слова тільки як технічні команди, не замислюючись, звідки вони походять, що саме означають і як перекладаються українською. Саме тому ця тема цікава й актуальна: вона дозволяє подивитися на терміни програмування з лінгвістичного боку, тобто як на слова зі своїм значенням, історією та місцем у мові.

У цій роботі я спробував поєднати два підходи – мовний і технічний – і дослідити базові терміни ООП, щоб краще зрозуміти, як вони працюють у мові, як класифікуються і як перекладаються. Наприклад, слово *об'єкт* походить із латинського *objectum*, що означає «предмет, який виносять уперед». А слово *клас* – з лат. *classis*, що буквально значить «група» або «розряд». Більшість термінів ООП мають саме латинське або грецьке коріння. Це допомагає глибше усвідомити логіку програмування: *успадкування* означає передання властивостей – як у родині, *інкапсуляція* походить від слова *capsula* – «капсула», тобто «прихованість» чогось усередині.

Уся система термінів ООП побудована як чітка структура. Є основні поняття – *об'єкт*, *клас*, *абстракція*, *інкапсуляція*, *успадкування*, *поліморфізм* – вони формують т. зв. ядро системи. Такий підхід до організації понять добре описано у фундаментальній праці *The C++ Programming Language* від автора самої мови C++ Б'ярне Страуструпа, де детально розкрито логіку побудови класів, об'єктів, спадкування і поліморфізму як мовних та логічних одиниць [2].

Далі йдуть терміни, що описують, як ці поняття реалізуються в мовах програмування: *метод*, *конструктор*, *деструктор*, *модифікатори доступу* (*public*, *private*, *protected*) тощо. Особливо зручно ці терміни пояснюються у книзі Роберта Лафора *Object-Oriented Programming in C++*, де кожне поняття супроводжується прикладом із коду та коротким коментарем [1].

Також існують слова, пов'язані з архітектурними рішеннями в програмуванні, наприклад, *патерни* (*Factory Method*, *Singleton*, *Observer*) або принципи *SOLID*. Є й терміни, що описують робоче середовище програміста: *IDE*, *компілятор*, *модуль*, *простір імен*. Усі вони формують терміносистему,

яка має свою ієрархію, правила побудови та функціонування. Ці рівні узгоджуються з підходами до класифікації терміносистем, запропонованими Н. Ягельською у дослідженнях мовної освіти, де підкреслено важливість концептуального та функціонального поділів [4].

Таке поєднання мови й програмування дозволяє краще орієнтуватися в ІТ-середовищі, точніше розуміти значення фахових слів, а також розвивати навички перекладу та аналізу термінів, що може бути корисним як для навчання, так і для майбутньої професії. Саме тому лексикологічне вивчення ООП у школі – це важливий і сучасний напрям, який допомагає учням не тільки програмувати, а й мислити.

У термінах об'єктно-орієнтованого програмування можна виділити кілька рівнів, залежно від того, що саме вони описують. На першому, базовому рівні – це терміни, що пояснюють головні ідеї програмування: *об'єкт*, *клас*, *успадкування*, *поліморфізм* тощо. Вони потрібні, щоб зрозуміти, як саме працює ООП – як одна сутність може наслідувати властивості іншої, як можна сховати внутрішню інформацію, або чому один метод може працювати по-різному для різних об'єктів. Далі йдуть слова, які стосуються конкретної реалізації цих ідей у різних мовах програмування – *метод*, *конструктор*, *модифікатор доступу* (*public*, *private*, *protected*), *перевантаження*, *інтерфейс*. Їх легко вивчати, бо вони мають чітке значення і використовуються в однаковому вигляді в багатьох мовах, таких як Java, C++ чи Python.

Ще один рівень – це архітектурні терміни. Вони потрібні тоді, коли ми вже не просто пишемо окремі частини програми, а будуємо велику систему. Наприклад, *патерн*, *Factory Method*, *Observer*, *MVC*, *SOLID* – це все приклади готових рішень, які допомагають організовувати код зручно та зрозуміло. Такі слова ми частіше розуміємо через приклади – як це працює в реальному коді. Тому в середовищі програмістів вони вже стали своєрідними фразами зі змістом, який не завжди прямо впливає з назви.

До того ж є ще один важливий рівень – це слова, що пов'язані з інструментами, якими користуються програмісти щодня. Наприклад, *IDE* (інтегроване середовище розробки), *компілятор*, *модуль*, *простір імен*, *бібліотека*. Вони допомагають краще організовувати проекти, уникати помилок і швидше писати програми. Хоч ці терміни не стосуються самої мови програмування, вони є частиною професійної лексики, яку варто знати.

Цікаво, що деякі технічні слова мають ще й образні значення. Наприклад, *композиція* або *агрегація* – це не просто зв'язки між класами, а ще й певна логіка, як один об'єкт може містити інший або тимчасово з ним взаємодіяти. Такі зв'язки описуються англійськими фразами, як-от *has-a* (має), *uses-a* (використовує), і часто не перекладаються, бо зрозумілі всім програмістам у будь-якій країні. Це приклад того, як англійська мова стала основною в ІТ, і терміни, які в ній з'являються, швидко переходять і в українську, найчастіше – без перекладу. Лінгвокультурний вимір таких термінів розкрито в дослідженні І. Шевченко, яка підкреслює метафоричну природу багатьох технічних понять і важливість їх адаптації до українського мовного середовища [3]

Окремої уваги заслуговує походження цих слів. Наприклад, *інтерфейс* утворено з латинських слів *inter* (між) і *facies* (обличчя) – і це вдало пояснює його функцію як «посередника» між різними частинами програми. А *інкапсуляція* походить від лат. *capsula* – капсула або контейнер, що теж досить точно описує, як всередині об'єкта «заховані» його змінні та методи. Коли ми розуміємо такі зв'язки, вивчати програмування стає простіше, а терміни – ближчими і зрозумілішими. Це дуже допомагає тим, хто тільки починає свій шлях у програмуванні.

Після аналізу термінів об'єктно-орієнтованого програмування можна зробити кілька важливих **висновків**. Насамперед, терміносистема ООП – це не випадковий набір складних слів, а чітко організована система понять, яка має свою внутрішню логіку та структуру. Усі терміни пов'язані між собою – від базових, як-от *об'єкт* чи *клас*, до складніших, таких як *патерн* чи *компілятор*. Вони утворюють своєрідну «мову програмістів», яка допомагає точно і зрозуміло описувати складні процеси в коді.

Водночас ця система термінів не замкнута – вона постійно розвивається, поповнюється новими словами, запозиченими переважно з англійської мови. Це показує, що мовлення у сфері ІТ є глобальним, і для того, щоб вільно почуватися в цьому середовищі, потрібно не лише знати основи програмування, а й розуміти, як працює професійна мова. Особливо важливо це для молоді, яка планує працювати в ІТ у майбутньому: знання термінів вже є частиною професійної компетентності. Отже, терміносистема ООП – це не просто технічний інструмент, а частина сучасного технічного мислення. Вона вимагає від учня не лише точності в словах, а й уміння поєднувати знання з різних сфер – мови, інформатики, логіки. А ще – відкритості до нових слів, термінів і понять. Такий підхід формує навички міждисциплінарного мислення, що дуже важливо для життя й навчання у ХХІ столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Lafore R. Object-Oriented Programming in C++ (4th ed.). Indianapolis: Sams Publishing. 2002.
2. Stroustrup B. The C++ Programming Language (4th ed.). Boston: Addison-Wesley, 2013.
3. Шевченко І. О. Англійська мова у фаховій комунікації: лінгвокультурний підхід. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2005.
4. Ягельська Н. В. Мовна освіта: терміносистема і європейський контекст. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009.

В. В. Подоляко,
учениця КЗ Роздільнянського міського ліцею № 1
Одеської області
(науковий керівник: д. ф. н., професор Т. В. Громко)

ОНОМАСТИЧНИЙ ПОРТРЕТ ШКІЛЬНОГО КОЛЕКТИВУ: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ПОХОДЖЕННЯ ПРИЗВИЩ УЧНІВ 10-Х КЛАСІВ

У сучасному мовознавстві спостерігається зростання інтересу до вивчення власних назв як важливого елементу національної ідентичності, історичної пам'яті та мовної культури. Особливе місце серед них посідають прізвища, які відображають не лише родову приналежність, а й соціальні, географічні, професійні та етнічні аспекти життя народу. В умовах активного розвитку шкільної гуманітарної освіти надзвичайно актуальним постає завдання формувати в учнів повагу до свого прізвища як частини національної ономастичної спадщини. Аналіз прізвищ шкільного колективу дозволяє не лише пізнати мовне багатство, а й побачити, наскільки тісно пов'язана мова з історією, культурою та особистістю [1, с. 6]. Саме тому укладання ономастичного портрета класу чи школи – це не просто справа з лінгвістики, а цікава міждисциплінарна дослідницька діяльність, яка сприяє мовному самопізнанню та національно-культурному зростанню молоді.

Ім'я та прізвище супроводжують людину протягом усього життя, але особливо цікаво розглядати їх не просто як частину щоденного вжитку, а як важливу частину мовної та культурної спадщини. Прізвище – це своєрідна мовна пам'ять про людину, її родину, минуле, професію предків та навіть місцевість, де вона жила. Згідно з історичними дослідженнями, прізвища в Україні почали з'являтися ще за часів Русі – орієнтовно з XIII століття – і згодом стали офіційними позначеннями родів. Лише в XIX столітті вони остаточно закріпились як спадкові для всіх верств населення. Багато українських прізвищ утворювались за допомогою суфіксів -енко, -ук, -юк, які означали «син когось» і вказували на батькове ім'я *походження* [3, с. 28]. Наприклад, *Карпенко, Пилипенко, Кузьменко* – це нащадки Карпа, Пилипа й Кузьми. Також формувалися й матронімічні прізвища – утворені від жіночих імен. Окрім родового походження, чимало прізвищ вказували на професії предків (*Ковальчук, Олійник*), національність або етнічну приналежність (*Грек, Царук, Могурян*), а також місцевість, звідки походила родина (*Подоляко, Ципух, Долобанько*).

Метою нашого дослідження стало створення ономастичного портрета трьох 10-х класів нашої школи шляхом аналізу прізвищ учнів за різними лінгвістичними критеріями. Ми розглядали прізвища за походженням, словотвірними моделями, національною належністю, частотністю вживання та мовною структурою. У списку прізвищ учнів трапляються як дуже поширені, так і рідковживані форми. Прізвища на кшталт *Шевченко, Іванова, Ющенко* – широко знані в українському та загальнослов'янському просторі, тоді як

Печерога, Кречун, Софтюк-Панько, Долобанько – менш поширені й цікаві для подальшого етимологічного аналізу. Примітно, що структурні особливості українських прізвищ перегукуються зі способами формування родових імен у германських, скандинавських, а подекуди й кавказьких мовах: в усіх культурах існував звичай творити прізвище від імені батька, професії або місця проживання.

Таким чином, навіть початкове вивчення прізвищ шкільного колективу дозволяє простежити глибокі мовні, культурні й історичні зв'язки. Це дослідження дає змогу кожному учневі краще зрозуміти походження свого прізвища, виявити зв'язок з минулим роду, а також сформувати глибше розуміння української ономастичної традиції як складової національної самоідентифікації.

Класифікацію прізвищ учнів 10-х класів ми здійснювали за чотирма основними напрямками: за походженням, словотвірною структурою, національною приналежністю та поширеністю. Такий підхід дозволив не лише систематизувати наявний матеріал, а й простежити тенденції формування сучасного ономастичного простору в межах шкільного колективу. Для уточнення значень, історичного тла та походження окремих прізвищ ми зверталися до фундаментальних лінгвістичних джерел, зокрема до «*Прізвища закарпатських українців*» Петра Чучки [3].

За походженням значна частина прізвищ виявилася слов'янськими, зокрема – українського (*Рябоконт, Данилюк, Карпенко, Ципух, Пилипенко*) або змішаного походження. Українські прізвища часто містять питомі морфологічні елементи, які чітко вказують на рід, місцевість або професійні ознаки предків. Водночас у переліку є низка прізвищ, які мають виразну російську етимологічну основу: *Андрєєв, Лаптєв, Іванова, Петров*. Особливої уваги потребують прізвища зі складною або малозрозумілою структурою – *Софтюк-Панько, Громович, Могурян*. У подібних випадках імовірно поєднання кількох різних елементів: від імені батька або матері, місцевості, етнічної ознаки тощо. Наприклад, прізвище *Могурян* має балканське коріння, можливо, молдавське або гагаузьке, що свідчить про багатокультурний вплив на прізвищеутворення в Україні.

За типом словотворення прізвища поділяються на дві основні групи: іменникові (утворені від власних або загальних іменників, найчастіше імен – *Ковальчук, Олійник, Данилюк, Онищенко*) та прикметникові (*Беліков, Лаптєв, Петрова*), які часто мають відповідну морфологічну форму. Іменникові прізвища вказують на первісне походження особи, наприклад, *Ковальчук* – «син коваля», *Олійник* – «той, хто виготовляв або продавав олію». Прикметникові форми вказують або на родову належність, або на якісну характеристику першого носія. Суфіксальні моделі -енко, -ук, -чук, -ов, -єв, -ин, -ський є не лише граматичними показниками, а й культурними маркерами: наприклад, -енко та -ук властиві південним і центральним регіонам України, тоді як -ов/-єв – традиційні для російської або північно-східної зони [1, с. 127].

Окрему увагу ми приділили частотності прізвищ. У нашому аналізі було виявлено, що деякі прізвища, як-от *Шевченко*, є вкрай поширеними, що узгоджується з даними української статистики ономастики: прізвище *Шевченко* входить до десятки найвживаніших у країні. Натомість інші – *Дикал*, *Кухорчук*, *Плагава* – трапляються рідко й становлять особливий інтерес для подальших етимологічних розвідок. Такі форми можуть містити локальні діалектизми, застарілі корені чи унікальні словотвірні моделі. Складні прізвища на кшталт *Софтьок-Панько* найчастіше є результатом сучасної мовної практики – об'єднання батьківських прізвищ при народженні дитини. Це свідчить про динамічність ономастичної системи та адаптацію її до нових соціокультурних умов.

Таким чином, класифікація прізвищ шкільного колективу не лише дає змогу відтворити мовну карту родоходів, а й показує, наскільки багата й різноманітна сучасна українська ономастика, навіть у межах одного освітнього закладу.

Висновки: прізвище – це не просто офіційна форма, яку ми звикли писати в документах чи на шкільних списках. Це справжня мовна мапа, що поєднує в собі історію, географію, традицію, світогляд і навіть гумор народу. Через прізвище можна простежити, ким були наші предки, де вони жили, якою справою займалися, які риси мали. Ми побачили, що за, здавалося б, звичними іменами приховано справжні історії, пов'язані з ремеслами, родовими зв'язками, місцевостями і навіть етнічним походженням.

Аналізуючи прізвища однокласників, ми не тільки по-новому подивилися на імена, з якими щодня спілкуємося, але й краще зрозуміли мовну й культурну різноманітність нашої спільноти. У кожному класі, навіть у межах однієї школи, виявляється цілий мовний ландшафт із рідкісними та поширеними прізвищами, з формами українського, російського, іноді змішаного походження. Таке дослідження допомогло нам усвідомити, наскільки багатою є наша ономастична спадщина, як важливо не втратити її у вирі глобалізації, а навпаки – вивчати, берегти і передавати далі. Адже кожне прізвище – це частина культурного коду, який варто читати, вивчати і цінувати. Ми впевнені, що подібні шкільні дослідження з ономастики можуть не лише збагачувати знання учнів, а й формувати повагу до власної мовної та історичної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Горпинич В. О., Громко Т. В., Анісімова А. І. та ін. Англійські еквіваленти прізвищ української мови: колективна монографія. Орфографічний словник / за ред. В. О. Горпинич. Дніпро: Аспект, 2023.
2. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища. Київ: Наукова думка, 1966.
3. Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. Львів: Світ, 2005.